

حقوق به زبان ساده

حقوق زندانی

ویراست دوم | منطبق با مقررات جدید

مهناز پراکند

www.shirinebadifoundation.org

<https://t.me/shirinebadiofficial>

بنیاد شیرین عبادی
حقوق زندگی

بنیاد شیرین عبادی
SHIRINEBADI
FOUNDATION

حقوق به زبان ساده

حقوق زندانی

ویراست دوم | منطبق با مقررات جدید

مهناز پراکند

۱ ۴ ۰ ۲
2 0 2 3

بنیاد شیرین عبادی

Shirin Ebadi Foundation

حقوق زندانی

The prisoner's right

ویراست دوم

منطبق با مقررات جدید

عنوان کتاب: حقوق زندانی
حقوق به زبان ساده

نویسنده: مهناز پراکند

طراحی گرافیک متن و جلد: بیدار

ناشر: نشر الکترونیک بنیاد شیرین عبادی
www.shirinebadifoundation.org

[نوبت انتشار: دوم؛ نخست ناشر/ الکترونیک/ ۱۴۰۲]

ح کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

© Shirin Ebadi Foundation 2023

فهرست

- پیش‌گفتار ۶
- مقدمه ۷
- مؤسسات کیفری و انواع آن ۹
- تعریف متهم و محکوم ۱۰
- تعریف مددجو ۱۰
- تفاوت زندان با بازداشتگاه ۱۱
- انواع بازداشتگاه و شرایط متهمین ۱۳
- کانون اصلاح و تربیت ۱۵
- حقوق متهم در بازداشتگاه ۱۷
- اقدامات اولیه پذیرش در بازداشتگاه و زندان ۱۹
- وضعیت وسایل زندانی هنگام پذیرش ۲۰
- بازرسی بدنی ۲۰
- استفاده از وسایل شخصی و صوتی تصویری ۲۱
- استفاده از رایانه و تلفن همراه ۲۲
- شرایط نگهداری زندانی ۲۳
- طبقه‌بندی و تفکیک زندانیان ۲۳
- جداسازی زندانی ۲۴
- فرزندان همراه مادران زندانی ۲۷
- زندانی از چه امکاناتی باید برخوردار باشد ۲۸
- لباس زندان ۳۱
- زندانیان بیمار ۳۱
- برنامه‌های روزانه بازداشتگاه و زندان ۳۴
- بازرسی محل نگهداری زندانیان ۳۷
- وجه نقد یا اوراق بهادار همراه زندانی ۳۸
- امنیت زندانی ۳۹
- غذای بازداشتگاه یا زندان ۳۹
- فروشگاه زندان ۴۲
- بهداشت آسایشگاهها ۴۲
- وکیل بند ۴۳
- زندانیان بیمار ۴۳
- اعتصاب در زندان ۴۷
- بیمه زندانی ۴۸
- فوت زندانی ۵۰
- برنامه‌های اصلاحی و تربیتی زندان ۵۱
- مرخصی زندان ۵۴
- اشتغال و حرفه‌آموزی در زندان ۶۰
- تخلف‌ها و تنبیه‌ها ۶۵
- مکاتبات و مراسلات زندانی ۷۱
- ملاقات زندانی ۷۵
- انتقال، اعزام و بدرقه زندانی ۸۱
- آئین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های امنیتی ۸۴
- آئین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت ۸۷

پیش‌گفتار

♦♦ «فلسفه ایجاد «زندان» در جهان و ایران، مجازات نبوده بلکه هدف آن تعلیم و تربیت است؛ به منظور قابلیت انطباق رفتار زندانی با جامعه و از این رو مقررات مربوط به اداره زندان و حقوق زندانی حائز اهمیت است و باید با حفظ کرامت انسانی، شخص زندانی را آماده ورود مجدد به اجتماع کرد.

امنیت و سلامت زندانی از لحظه ورود، به عهده رئیس زندان و مقاماتی است که زندان‌ها تحت نظر آنان اداره می‌شود. زندان باید مجهز به کتابخانه و کارگاه‌های آموزشی بوده و در صورتی که فرد زندانی علاقه‌مند به ادامه تحصیل باشد، باید امکانات لازم در اختیار او قرار بگیرد. هر زندانی که با رفتارش ثابت کند قابلیت انطباق بیشتری با جامعه و محیط اجتماعی خود دارد، می‌تواند از مشوق‌هایی از قبیل: آزادی مشروط، مرخصی و... برخوردار باشد. محروم کردن فرد زندانی از هر حقی که به موجب آئین‌نامه‌های مربوط برای او در نظر گرفته‌اند، ممنوع است و مأمور خاطی باید پاسخگوی اعمال خود باشد.

اجرای دقیق موارد فوق زمانی امکان‌پذیر است که فرد زندانی از حقوق خود مطلع بوده و خواهان تحقق آن باشد. از این رو آگاهی به مجموعه مقررات و آئین‌نامه‌های مربوطه ضرورت تام دارد و بر همین اساس، کتاب «حقوق زندانی» به زبانی ساده و غیرتخصصی نوشته «مهناز پراکند» و کیل دادگستری، توسط بخش انتشارات «بنیاد شیرین عبادی» تهیه و تدوین شده و در دسترس عموم قرار گرفته است.

با آرزوی آزادی تمام زندانیان، به‌ویژه زندانیان سیاسی و عقیدتی

شیرین عبادی

مقدمه

«هر شهروندی با آگاهی از حقوق قانونی خود می‌تواند در شرایط اضطراری، تصمیم‌های بهتری برای حفظ منافع و حقوقش اتخاذ کند. در این کتاب به قوانین، مقررات و مفاهیمی اشاره شده که به طور معمول هر کسی که مورد اتهام قرار می‌گیرد، نیاز دارد درباره آن‌ها بداند. با علم به اینکه جمهوری اسلامی ایران در برخورد با برخی از زندانیان - اعم از متهم بازداشت‌شده و محکوم به حبس، همچون زندانیان سیاسی و عقیدتی - نه تنها به قوانین مصوب خود و تعهدات بین‌المللی‌اش عمل نمی‌کند، که آئین‌نامه‌ها و دستورعمل‌های صادره را هم به پشتوانه قدرت استبدادی‌اش، بی‌دغدغه نقض می‌کند. و بر نویسنده پوشیده نیست که شکنجه و ضرب و جرح زندانیان در بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها و مراکز بازپروری و... امری رایج و عادی شده است. آمار درگیری بین زندانیان، خودکشی و مرگ زندانیان به دلیل ابتلا به بیماری‌های جسمی و روانی لاعلاج به دلیل عدم اجرای دقیق قوانین و مقررات، انتقال بعضی از زندانیان بیمار به بیمارستانی خارج از زندان در حالی که در اثر عدم رسیدگی درست پزشکی و عدم انتقال به‌موقع او به بیمارستان خارج از زندان به کما رفته (مثل مورد «بهنام محجوبی» درویش زندانی) یا در اثر پیشرفت سرطان به وضعیت خطرناکی رسیده (مثل «علیرضا رجایی» زندانی سیاسی سابق) نشان می‌دهد که خود مسئولان جمهوری اسلامی اعتقادی به قوانین و مقررات ندارند. توجه به رفتارهای غیرقانونی و ضدانسانی مسئولان حکومتی در این سال‌ها به خوبی

نشان داده که هدف جمهوری اسلامی از تدوین قوانین و مقررات، جز فریب افکار عمومی و جامعه بین‌الملل نیست و از قوانین و مقررات صرفاً به عنوان پوششی بر ساختار استبدادی و خشونت‌گر خود در برابر دیدگان جامعه جهانی استفاده می‌کند. اما تردیدی نیست که آشنایی با قوانین و مقررات به ما می‌آموزد که هر فردی اعم از متهم یا زندانی، از حقوقی برخوردار است که عمل به آن‌ها و فراهم کردن امکانات برخورداری از آن‌ها برای افراد بازداشتی و زندانی، از وظایف و تکالیف اصلی «سازمان زندان‌ها» و مسئولان مؤسسات کیفری است. آشنایی با قوانین و مقررات زندان‌ها به ما می‌آموزد که محکومیت به مجازات، به خودی خود موجب محرومیت از حقوق انسانی و دیگر حقوق شهروندی ما به عنوان یک زندانی نمی‌شود. به ما می‌آموزد که مسئولین زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها فقط وظیفه نگهداری زندانی را در چارچوب حکم صادره دارند و نه بیشتر. به ما می‌آموزد که هرگونه ضرب و جرح، شکنجه، یا ایجاد محدودیت‌ها و محرومیت‌های مضاعف علیه فرد بازداشتی یا زندانی، یا خانواده و بستگان او عملی خلاف قانون و قابل پیگرد کیفری و انتظامی است.

بنابراین آشنایی با قوانین و مقررات، پشتوانه‌ای است برای ما که بتوانیم قدرتمندتر و با اعتمادبه‌نفس هرچه بیشتر حق خود را فریاد بزنیم و به مقابله با نقض حقوق حقه‌مان بپردازیم و تا حد توان این ساختار خشونت‌گر را وادار به اجرای حداقل قوانین و مقررات مصوب خودش کنیم.

از این رو، در این کتاب سعی کرده‌ام به سؤال‌های معمول در این حوزه پاسخ و مشاوره ساده حقوقی دهم؛ به نحوی که برای افراد ناآشنا به حقوق و مفاهیم حقوقی نیز قابل استفاده و بهره‌برداری باشد.

مهنایز پراکند

وکیل دادگستری

زندان، بازداشتگاه، اردوگاه کار درمانی و کانون اصلاح و تربیت

از جمله مسائلی که هر متهمی امکان دارد با آن روبه‌رو شود، انتقال به بازداشتگاه یا زندان است. این امر می‌تواند به خاطر صدور قرار بازداشت موقت، یا قرار تأمین دیگری باشد که منجر به بازداشت او شده. مثلاً وثیقه یا کفالتی که نتواند آن را تأمین کند و مجبور به رفتن به بازداشتگاه یا زندان شود.

اداره سازمان زندان‌ها بر اساس چند آئین‌نامه، حقوق متهمان و محکومان به حبس و نیز تکالیف سازمان زندان‌ها و زندانبانان را پیش‌بینی کرده است. این آئین‌نامه‌ها عبارتند از: «آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی»، «آئین‌نامه‌های اجرایی بازداشتگاه‌های امنیتی و بازداشتگاه‌های موقت» و آئین‌نامه «نحوه تفکیک و طبقه‌بندی زندانبانان».

مطابق آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی، مسئولان بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها موظفند که در بدو ورود بازداشتی یا زندانی به مکان بازداشت، نسخه‌ای از آن را در اختیار فرد بازداشت‌شده یا زندانی قرار دهند. متأسفانه در بازداشتگاه‌ها و زندان‌های ایران این بخش از مقررات آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها اجرا نمی‌شود؛ همان‌طور که بیشتر بخش‌های آئین‌نامه در زمینه حقوق متهمان و محکومان و تکلیف زندانبانان در مقابل بازداشتی‌ها و زندانبانان نیز اجرا نمی‌شود. از این جهت آگاهی به مقررات این آئین‌نامه‌ها می‌تواند کمک مؤثری باشد برای دستیابی متهمان بازداشت‌شده و محکومان به حبس نسبت به حقوق آن‌ها در بازداشتگاه‌ها و زندان‌های کشور.

بخشی از آئین‌نامه اجرایی به تعریف بازداشتگاه و زندان و انواع آن و بیان تشکیلات سازمان زندان‌ها و بخشی دیگر به تبیین حقوق متهمان بازداشتی و محکومان به حبس در بازداشتگاه‌ها و زندان‌های کشور و تکالیف مسئولان بازداشتگاه‌ها و زندانبانان در قبال متهمان و زندانبانان پرداخته است. از آنجا که هدف از نگارش این نوشتار پرداختن به حقوق متهمان بازداشتی و محکومان زندانی و متقابلاً تکالیف بازداشت‌کنندگان یا زندانبانان نسبت به آنان است، سعی می‌شود که این بخش از آئین‌نامه به زبانی ساده و روان بیان شود.

در بحث حقوق متهمان و محکومان به حبس، ابتدا باید بعضی مفاهیم و واژه‌های مرتبط تعریف و تبیین شود.

متهم کیست و چه فرقی با محکوم به حبس دارد؟

«متهم» کسی است که در مراحل اولیه تحقیقات و رسیدگی به اتهام قرار دارد. او در این مرحله صرفاً مشکوک به انجام عملی است که در قانون «جرم» تلقی شده و برای آن مجازات تعیین شده است، ولی هنوز مشخص نیست که واقعا جرم مورد نظر را مرتکب شده یا نه. در حقیقت متهم در مرحله‌ای قرار دارد که مدعی است مورد بهتان و تهمت قرار گرفته و در این مرحله هیچ حکمی هم علیه او صادر نشده است. اما «محکوم به حبس» یا مجرم محکوم به زندان، کسی است که اتهامش از نظر قاضی دادگاهی که به پرونده او رسیدگی کرده، ثابت شده است. او عملی انجام داده که جرم بوده و مجازات آن زندان است (اگرچه قاضی مربوطه عدالت، انصاف و بی طرفی را در رسیدگی به پرونده‌اش رعایت نکرده باشد).

بنابراین فرق اساسی بین «متهم» با «محکوم به حبس» (یا مجرم) در این است که یکی در موقعیت شک و تردید قرار دارد که به او متهم می‌گویند، و دیگری در موقعیت یقین قرار دارد و در دادگاه نیز محکوم شده که مدتی را در زندان بگذراند و محکوم به حبس و مجرم است.

مددجو کیست و چه فرقی با متهم یا محکوم به حبس دارد؟

طبق آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها مصوب سال ۱۴۰۰، به متهم یا محکومی که در زمان ارتکاب جرم کمتر از ۱۸ سال سن داشته و باید در کانون اصلاح و تربیت نگهداری شود «مددجو» گفته می‌شود. البته در عرف رایج، این واژه در مورد زندانیان بزرگسال نیز به کار می‌رود. (بند چ ماده ۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی)

زندان و بازداشتگاه به چه مکان‌هایی گفته می‌شود؟ آیا متهمان و محکومان به حبس، هر دو در زندان نگهداری می‌شوند؟

آئین‌نامه سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی برای نگهداری متهمان و محکومان به حبس دو محل را پیش‌بینی کرده است:

۱. بازداشتگاه

۲. زندان

ا. بازداشتگاه: محل نگهداری موقت متهمانی است که با قرار کتبی مقام‌های صلاحیت‌دار قضائی، تا اتخاذ تصمیم نهایی به آنجا معرفی می‌شوند. با این تعریف، بازداشتگاه محلی است که فقط متهمان در آنجا نگهداری می‌شوند. یعنی کسانی به بازداشتگاه اعزام می‌شوند که:

الف. متهم باشد، یعنی در دادسرا پرونده‌ای علیه او تشکیل شده باشد. بنابراین مسئولان بازداشتگاه نمی‌توانند کسی که هیچ پرونده‌ای در دادسرا ندارد را در بازداشتگاه نگه دارند. به عبارت دیگر نگهداری افراد در بازداشتگاه قبل از اینکه در دادسرا پرونده‌ای برای آن‌ها گشوده شده باشد، جرم است.

ب. انتقال او به دستور مقام قضائی باشد. انتقال متهم و دستور نگهداری او در بازداشتگاه توسط یک مقام قضائی مثل: بازپرس، دادیار، دادستان، یا قاضی دادگاه صادر شده باشد. مسئولان بازداشتگاه حق ندارند با دستور مقامی غیرقضائی، کسی را به عنوان متهم در بازداشتگاه بپذیرند یا نگه دارند. حتی اگر دستوردهنده رئیس‌جمهور یا رهبر مملکت باشد؛ چون این اشخاص سمت قضائی ندارند دستورشان برای نگهداری افراد در بازداشتگاه قانوناً اعتباری ندارد.

پ. دستور مقام قضائی برای نگهداری متهم در بازداشتگاه باید به صورت کتبی باشد. بنابراین مسئولان بازداشتگاه نمی‌توانند کسی را بدون دستور کتبی مقامی قضائی، به عنوان متهم در بازداشتگاه نگه دارند و ادعا کنند که دستور شفاهی برای نگهداری او دارند. همچنین مقامات قضائی مثل: بازپرس، دادیار یا سایر مقام‌ها حق ندارند کسی را با دستور شفاهی به بازداشتگاه بفرستند.

ت. بازداشتگاه باید زیر نظر سازمان زندان‌ها باشد. نگهداری متهم در محلی به نام بازداشتگاه که خارج از نظارت سازمان زندان‌ها باشد خلاف قانون بوده و عمل مرتکبین قابل تعقیب کیفری است. (بند ۳ ماده ۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ث. بازداشتگاه نسبت به زندان باید از حداکثر امکانات برخوردار باشد. (ماده ۳۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ج. اصل بر این است که متهم در بازداشتگاه «عمومی» نگهداری شود. اما چنانچه نگهداری متهم در هر یک از بازداشتگاه‌های امنیتی، نظامی یا انتظامی ضروری تشخیص داده شود، نگهداری متهم در این بازداشتگاه‌ها که زیر نظر سازمان

زندان‌ها تشکیل و تحت نظارت این سازمان باشد، بلامانع است. ضرورت تشخیص این امر هم با مقام قضائی یا مصوبات شورای مرکزی طبقه‌بندی زندان است. یعنی فقط با دستور مقام قضائی یا طبق مصوبات شورای مرکزی طبقه‌بندی می‌توان متهمی را به هر یک از بازداشتگاه‌های امنیتی، نظامی یا انتظامی اعزام یا منتقل کرد. (ماده ۳۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ج. نگهداری متهم در «سلول انفرادی» در هیچ‌یک از مقررات قانون آئین دادرسی کیفری و آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور پیش‌بینی نشده است و چنانچه هر مقام و مسئولی، متهمی را در سلول انفرادی نگهداری کند، مرتکب عمل خلاف قانون شده و قابل پیگرد قانونی است.

۲. زندان: محلی است که در آن محکومانی که حکم حبس آن‌ها قطعی شده با معرفی مقام‌های صلاحیت‌دار قضائی و قانونی، برای مدت معین یا به طور دائم به منظور تحمل کیفر، با هدف اصلاح و تربیت یا بازسازی اجتماعی نگهداری می‌شوند. طبق تعریفی که از زندان شده، زندان محل نگهداری فقط محکومان به حبس است که حکم محکومیت‌شان قطعی شده و اجرای این حکم ایجاب می‌کند تا مدتی را در حبس باشند.

در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها یک استثناء در مورد نگهداری متهمان در زندان پیش‌بینی شده و آن موقعی است که امکان دارد در بعضی مناطق بازداشتگاه ایجاد نشده باشد ولی زندان داشته باشند. در این صورت مقام‌های قضائی مجبورند متهمان را هم به زندان معرفی کنند. در این‌گونه موارد، متهمان در زندان ولی در مکان‌هایی جدا از زندانیان نگهداری می‌شوند. بر اساس این آئین‌نامه و قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، نگهداری متهمان و محکومان کنار همدیگر و در یک مکان ممنوع است. در این موارد محلی که برای نگهداری بازداشت‌شده‌ها در نظر گرفته می‌شود باید طبقه‌بندی شده باشد و این‌طور نیست که مثلاً فرد متهم به قتل در کنار متهم به کیف‌قاپی در یک محل نگهداری شوند. این ممنوعیت شامل قرنطینه، واحد تشخیص و هواخوری هم می‌شود. (ماده ۵۱۴ قانون آئین دادرسی کیفری - ماده ۳۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

بازداشتگاه‌های اختصاصی

تا تاریخ ۱۳۸۵/۷/۱۸ بازداشتگاه‌ها فقط به صورت عمومی بودند و هیچ نهادی حق تأسیس و داشتن بازداشتگاه اختصاصی برای خود نداشت. اما در سال ۱۳۸۵ قوه قضائیه با تصویب آئین‌نامه‌ای با عنوان «آئین‌نامه بازداشتگاه‌های اختصاصی» به نیروی انتظامی، نیروهای مسلح و نهادهای امنیتی مثل: وزارت اطلاعات، اطلاعات سپاه و حفاظت اطلاعات اجازه داد بازداشتگاه‌هایی اختصاصی تحت نظارت سازمان زندان‌ها ایجاد کنند.

طبق این مجوز، بازداشتگاه‌هایی که توسط وزارت اطلاعات و اطلاعات سپاه پاسداران تأسیس و اداره می‌شوند موسوم به «بازداشتگاه امنیتی» بوده و به متهمان جرایم امنیتی اختصاص داده شده و قضات از اعزام سایر متهمان به این بازداشتگاه‌ها منع شده‌اند.

البته لازم به ذکر است که طبق تبصره ماده ۴ آئین‌نامه اجرایی نحوه اداره بازداشتگاه‌های امنیتی، مسئولان و کارکنان این بازداشتگاه‌ها ملزم به رعایت حقوق شهروندی متهمان مطابق «قانون حفظ حقوق شهروندی» و سایر ضوابط مربوطه از جمله آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی هستند. بر اساس این آئین‌نامه، مسئولان و کارکنان این بازداشتگاه‌ها نمی‌توانند به بهانه اختصاصی بودن آن از اجرای قانون حفظ حقوق شهروندی و سایر ضوابط ناظر به بازداشتگاه‌ها خودداری کنند.

آیا مأمورین امنیتی می‌توانند متهمانی را که به اتهام امنیتی در بازداشتگاه‌های امنیتی نگهداری می‌شوند، بازجویی کنند؟

نه! اساساً چنین اختیاری به رؤسا یا کارکنان بازداشتگاه‌ها داده نشده است. طبق تعریفی که از بازداشتگاه‌ها شده، این مکان‌ها فقط برای نگهداری متهمانی ایجاد شده که توسط مقام‌های قضائی معرفی می‌شوند و مسئولان بازداشتگاه‌ها صرفاً مسئولیت نگهداری از این متهمان را دارند و نه چیز دیگری.

علاوه بر این، طبق قانون «آئین دادرسی کیفری» و قانون حفظ حقوق شهروندی، کلیه تحقیقات باید توسط بازپرس پرونده و تحت نظارت او انجام شود. از طرف دیگر مأموران امنیتی، ضابط دادگستری نیستند و انجام تحقیقات از متهمان جزء وظایف آن‌ها نیست.

بازداشتگاه‌های موقت

علاوه بر اجازه تأسیس بازداشتگاه‌های اختصاصی در سال ۸۵ قوه قضائیه با تصویب آئین‌نامه‌ای دیگر اجازه داد که بازداشتگاه‌هایی با عنوان «بازداشتگاه‌های موقت» تأسیس شوند. بر اساس این آئین‌نامه، بازداشتگاه موقت محل نگهداری متهمانی است که قرار تأمین صادر شده علیه آنان قرار بازداشت موقت نبوده، بلکه متهم به دلیل عجز از تودیع تأمین کیفری، به‌طور موقت و فقط تا زمانی به بازداشتگاه اعزام می‌شود که امکان تودیع تأمین کیفری برایش فراهم شود. مثلاً چنانچه برای متهمی قرار وثیقه یا کفالت صادر شود و متهم به هر دلیل از سپردن تأمین در بازپرسی یا دادیاری عاجز باشد و نتواند وثیقه یا کفالت تعیین‌شده را تأمین کند، از آنجا که تا زمان تأمین وثیقه یا کفالت باید در بازداشت بماند، طبق آئین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت باید به بازداشتگاه‌های موقت منتقل شده و تا زمانی که وثیقه یا کفالت را تأمین نکرده در بازداشتگاه موقت نگهداری شود.

منظور از «موقت بودن» بازداشتگاه در این آئین‌نامه چیست؟

یعنی این بازداشتگاه‌ها مجازند فقط «حداکثر تا یک ماه» متهمان را در آنجا نگهداری کنند و باید با پایان یک ماه، مسئولان بازداشتگاه پرونده را نزد قاضی برده و بازپرس یا دادیار پرونده تکلیف متهم را روشن کند؛ از این جهت که:

الف. اگر متهم با قرار بازداشت موقت در بازداشت بوده، نسبت به فک قرار بازداشت و تبدیل آن به قرار دیگر اقدام کند.

ب. اگر متهم با قرار وثیقه یا کفالتی که قادر به تودیع آن نبوده در بازداشت مانده است، نسبت به صدور قرار تأمین دیگر و سبک‌تر از قرار سابق اقدام کند؛ به نحوی که متهم امکان تودیع آن را داشته باشد.

پ. اگر نخواهد قرار او را به قرار سبک‌تر تبدیل کند، در این صورت باید تکلیف او را برای انتقال به بازداشتگاه عمومی روشن کند.

آیا بازپرس یا دادیار می‌تواند بعد از گذشت یک ماه از زمان بازداشت موقت، دوباره دستور بازداشت متهم را در همان بازداشتگاه موقت صادر کند؟

طبق آئین نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت، بازپرس یا دادیار می‌تواند بعد از گذشت یک ماه از بازداشت متهم، دستور دوباره نگهداری او در همان بازداشتگاه را صادر کند. اما بعد از گذشت یک ماه از بازداشت متهم، ادامه نگهداری او برای مدتی بیشتر از یک ماه، منوط به نظر شورای تشخیص بازداشتگاه است.

چه اشخاص یا مقاماتی شورای تشخیص بازداشتگاه موقت را تشکیل می‌دهند؟

«شورای تشخیص بازداشتگاه موقت» مرکب از: قاضی ناظر بازداشتگاه، رئیس بازداشتگاه، مسئول بهداشت و درمان، و مددکار اجتماعی است. مسئولان بازداشتگاه اجازه ندارند که برای نگهداری بیشتر از یک ماه متهم در بازداشتگاه، فقط به دستور مقام قضائی اکتفا کنند؛ بلکه باید مدارک لازم در خصوص نظر شورای تشخیص بازداشتگاه را هم داشته باشند.

کانون اصلاح و تربیت

«کانون اصلاح و تربیت» مرکزی است که باید برای نگهداری اطفال و کودکان زیر ۱۸ سال در مرکز هر استان و به تناسب نیاز و ضرورت در دیگر مناطق کشور، تأسیس شود. طرح پیشنهاد تشکیل کانون اصلاح و تربیت با رئیس سازمان زندان‌ها و به تشخیص رئیس قوه قضائیه است. (ماده ۲۶۱ آئین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

اطفال و کودکان زیر ۱۸ سال به بازداشتگاه‌ها یا زندان‌های معمولی فرستاده نمی‌شوند و به جای بازداشتگاه یا زندان، در این مراکز نگهداری می‌شوند.

کانون اصلاح و تربیت شامل ۳ بخش است:

- بخش دختران
- بخش پسران
- بخش جوانان

بنابراین نه تنها نگهداری اطفال و کودکان زیر ۱۸ سال بین بزرگسالان قانوناً ممنوع است، بلکه اگر شخصی در زمان ارتکاب جرم زیر ۱۸ سال سن داشته ولی در زمان صدور حکم سن او از ۱۸ بالاتر رفته باشد نیز باید حداقل تا ۲۳ سالگی در بخش

جوانان کانون اصلاح و تربیت نگهداری شود و بعد از ۲۳ سالگی هم در صورت انتقال به زندان عمومی، باید به بخش جوانان زندان عمومی منتقل شود. در مقررات کانون اصلاح و تربیت به قاضی اجازه داده شده که بدون در نظر گرفتن محدودیت سنی برای نگهداری مددجویان در کانون اصلاح و تربیت، در مواردی حکم به اجرای محکومیت مددجویی در کانون اصلاح و تربیت را صادر کند. در این صورت همه دوران محکومیت مددجو حتی بعد از ۲۳ سالگی نیز در کانون اصلاح و تربیت خواهد گذشت. (ماده ۲۷۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

البته رئیس کانون اصلاح و تربیت حق دارد که در صورت مخالفت با این حکم، موضوع را به قاضی صادرکننده حکم یا قاضی اجرای احکام اعلام و تقاضای تجدیدنظر در این امر کند؛ اما نمی‌تواند از اجرای حکم و نگهداری مددجو در کانون خودداری کند. چنانچه قاضی به تقاضای او توجهی نکرد، قضیه را به رئیس سازمان زندان‌ها و رئیس کل دادگستری استان اعلام می‌کند تا از آن طریق پیگیری شود. (ماده ۲۷۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

لازم به ذکر است که طبق «آئین‌نامه تفکیک و طبقه‌بندی زندان‌ها» چنانچه در استانی کانون اصلاح و تربیت وجود نداشته باشد، اطفال و نوجوانان زیر ۱۸ سال در محل جداگانه‌ای خارج از محیط زندان نگهداری خواهند شد. حتی اگر یک مقام قضائی (مثل قاضی) دستور اعزام نوجوانی زیر ۱۸ سال را به زندان داده باشد، رؤسای زندان‌ها مجبور به اجرای دستور مزبور نیستند و مکلفند بلافاصله نوجوان معرفی شده را به کانون اصلاح و تربیت اعزام کنند.

بنابراین با توجه به دسته‌بندی بازداشتگاه‌ها به: اختصاصی، موقت و عمومی؛ متهمین از نظر محل نگهداری به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱. متهمینی که در بازداشتگاه‌های اختصاصی نگهداری می‌شوند
۲. متهمینی که در بازداشتگاه‌های موقت نگهداری می‌شوند
۳. متهمینی که در بازداشتگاه‌های عمومی نگهداری می‌شوند

نکته: + تأسیس و اداره بازداشتگاه‌های نظامی و عمومی، بر اساس مقررات آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی است. اما تأسیس و اداره بازداشتگاه‌های اختصاصی تابع مقررات آئین‌نامه‌های خود هستند.

نکته ۲: در بازداشتگاه‌های نیروی انتظامی و نیروهای مسلح مکان‌هایی پیش‌بینی شده که برای تحت نظر نگه‌داشتن متهمین استفاده می‌شود. این مکان‌ها موسوم به «تحت نظرگاه ضابطان نیروی انتظامی یا نظامی» هستند. ضابطان نیروی انتظامی یا نظامی فقط به دستور مقام قضائی و حداکثر تا ۲۴ ساعت می‌توانند متهم را تحت نظر نگه دارند. (ماده ۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

متهمین در بازداشتگاه‌های موقت چه حقوقی دارند؟

طبق آئین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت که در تاریخ ۱۳۸۵/۹/۱۸ تصویب شده، حقوق متهمین در بازداشتگاه‌های موقت عبارت است از:

۱. متهمین می‌توانند همه روزه از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب با وکیل مدافع، بستگان و سایر افراد مورد درخواست خود به صورت حضوری و آزادانه در مکان‌های خاص ملاقات نمایند.

اما در خصوص ملاقات متهم با بستگان و سایر افراد مورد درخواستش، استثنائاتی مطرح شده که موجب محرومیت متهم از این حقوق می‌شود. استثنائات مذکور عبارتند از:

الف. نظر شورای تشخیص بازداشتگاه این باشد که ملاقات او با افراد دیگر (غیر از وکیل) در نظم عمومی و حسن جریان محاکمه، اختلال ایجاد می‌کند.

ب. بازپرس یا دادیار صریحاً در قرار صادره او را از ملاقات با بستگان یا دیگر افراد (غیر از وکیل) منع کرده باشند. در این صورت ملاقات بستگان متهم با او فقط با اجازه کتبی همان بازپرس یا دادیاری که قرار تأمین را صادر کرده، امکان‌پذیر است.

نکته: شایان توجه است که در مورد ملاقات متهم با وکیل، هیچ استثناء و منعی وجود ندارد و رئیس بازداشتگاه مکلف است مکان‌های مناسبی را برای ملاقات‌های متهم با وکیل یا تنظیم وکالت‌نامه اختصاص داده و باید همکاری لازم را با وکیل یا وکلای مدافع متهم به عمل آورد.

۲. طبق آئین‌نامه بازداشتگاه‌های موقت، متهمین حق دارند که نشریات، کتب و مجلات و روزنامه‌ها را خریداری و مورد استفاده قرار دهند.

۳. متهمین حق دارند به صورت تمام‌وقت از وسایل ارتباط جمعی (مثل رادیو، تلویزیون

و...) استفاده کنند.

۳. آئین نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت همچنین اجازه داده که متهمان از وسایل شخصی خود مانند تلفن همراه و رایانه استفاده کنند.

آیا مأمورین انتظامی یا امنیتی می‌توانند هر کسی را که دستگیر می‌کنند به هر یک از این بازداشتگاه‌ها یا زندان‌ها معرفی نمایند؟

هیچ مأموری به هیچ دلیلی نمی‌تواند شخصی را به بازداشتگاه یا زندان معرفی کند مگر اینکه نامه رسمی با مهر و امضای یکی از مقامات قضائی (مثلاً بازپرس، دادیار، قاضی پرونده، دادستان یا قاضی اجرای احکام) را داشته باشد. در این نامه باید تمام موارد زیر ذکر شده باشد:

- الف. اسم و مشخصات کامل فردی که به بازداشتگاه یا زندان معرفی می‌شود
- ب. دلیل معرفی او به بازداشتگاه، مثلاً نوع اتهام یا محکومیت او
- پ. علت بازداشت و مدت بازداشت
- ت. شماره قرار بازداشت، یا شماره حکم
- ث. نام بازداشتگاه یا زندانی که متهم یا محکوم به حبس باید مدت بازداشت یا حبس خود را در آنجا بگذراند

پس در جرایم مشهود، مأمورین چگونه می‌توانند شخصی را دستگیر و بازداشت کنند؟

روشن است که در این‌گونه مواقع یعنی در جرایم مشهود، مأمورین فقط شخص را دستگیر و به بازداشتگاه نیروی انتظامی که تحت نظر سازمان زندان‌ها است می‌برند و در اولین فرصت (حداکثر تا ۲۴ ساعت) باید او را به یکی از مراجع قضائی مثل دادسرا معرفی کنند تا قاضی تکلیف او را روشن کند. تا زمانی که قرار بازداشت کسی توسط مقام قضائی صادر نشده، نگهداری او در بازداشتگاه نیروی انتظامی به عنوان «تحت نظر» قلمداد می‌شود که طول مدت آن نباید بیشتر از ۲۴ ساعت باشد. مأموری که فردی را به بازداشتگاه یا زندان معرفی می‌کند باید قبلاً توسط مقام مسئولش به قسمت پذیرش متهمین و محکومین بازداشتگاه یا زندان معرفی شده و برای آنان شناخته شده باشد و ضمناً باید کارت شناسایی عکس‌دار خود را به این قسمت ارائه

دهد؛ به نحوی که برای مسئولین پذیرش مشخص باشد که چه کسی متهم یا محکوم به حبس را به بازداشتگاه یا زندان معرفی کرده است.

نکته: با توجه به مقررات فوق، مأمورین نمی‌توانند خودسرانه و بدون دستور قضائی از یک مقام قضائی، کسی را بازداشت کرده و به بازداشتگاه‌ها یا زندان‌ها ببرند. چنانچه مأموری بدون دستور، کسی را به بازداشتگاه یا زندان ببرد حق شکایت از مأمور مذکور برای فرد بازداشت‌شده وجود دارد و او می‌تواند در اولین فرصت شکایت خود را به مراجع قضائی ارائه دهد.

❓ اقدامات اولیه پذیرش در بازداشتگاه یا زندان چیست؟

به محض ورود بازداشتی یا زندانی به بازداشتگاه یا زندان، در قسمت پذیرش پرونده‌ای برای او تشکیل می‌شود و از او عکس گرفته شده و در پرونده‌اش ضمیمه می‌شود. از اشخاصی که به عنوان مجرم در زندان پذیرش می‌شوند، انگشت‌نگاری هم به عمل می‌آید.

متهم یا محکوم باید یک نفر را معرفی کند که در مواقع ضروری بتواند با او تماس بگیرد. وسایل و اسناد و مدارک شخصی او گرفته شده و رسید دریافت آن‌ها را همان‌جا در ۳ نسخه تنظیم می‌کنند: یک نسخه از آن برای درج در پرونده زندانی استفاده می‌شود، یک نسخه در صندوق یا کیسه پلمب‌شده اموال زندانی گذاشته می‌شود، و یک نسخه از آن هم در اختیار زندانی یا بازداشتی قرار می‌گیرد.

در زمان پذیرش، یک کارت اعتباری در اختیار متهم یا محکوم به حبس قرار می‌گیرد تا در طول مدت بازداشت یا حبس بتواند از فروشگاه‌های داخل زندان خرید کند. در زمان آزادی نیز پول‌های موجود در آن کارت اعتباری به او مسترد می‌شود. ممکن است که در زمان آزادی فرد، زندان یا بازداشتگاه وجه نقدی نداشته باشد که به ازای وجوه موجود در کارت اعتباری به زندانی بپردازد. در این صورت فرد آزاد شده می‌تواند با مراجعه به هر یک از شعب بانکی که صادرکننده کارت اعتباری بوده است، وجوه باقی‌مانده در کارت را نقد کند. همچنین او می‌تواند شماره حسابی را اعلام کند تا زندان یا بازداشتگاه وجوه باقی‌مانده در کارت اعتباری را به آن حساب واریز کنند. در این صورت زندان یا بازداشتگاه موظف است که این وجوه را حداکثر ظرف ۴۸ ساعت به حساب فرد واریز کند. (ماده ۵۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات

تأمینی و تربیتی کشور)

آیا زندانی می‌تواند از سپردن وسایل خود به انبار زندان یا بازداشتگاه خودداری کند؟

بله. زندانی یا بازداشتی می‌تواند از مسئولین پذیرش بخواهد که وسایلی را به یکی از بستگان یا آشنایان او تحویل دهند. یا اینکه به صورت کتبی درخواست کند که وسایلی همراهش را به هزینه او با پست سفارشی یا به هر شکل ممکن دیگری، به محلی که خودش تعیین کند ارسال نمایند. در این صورت باید وسایل او را بسته‌بندی، لاک و مهر کرده و صورت‌مجلسی هم تنظیم کنند و مشخصات و محتویات بسته را در آن قید کنند. صحت این صورت‌مجلس باید با انگشت‌زدن توسط زندانی تأیید شود، همچنین زندان و مسئول امور نگهداری و انبارداری تأییدش کنند. بدیهی است که یک نسخه از این صورت‌مجلس باید در اختیار زندانی قرار بگیرد.

نگهداری اشیاء قیمتی (مثل طلا و جواهر) همراه زندانی، چگونه خواهد بود؟

اشیاء قیمتی (مثل طلا و جواهر) متعلق به زندانی باید در محلی غیر از زندان، مثل صندوق امانات یا توسط بانک‌ها یا توسط بخش خصوصی که با زندان طرف‌قرارداد باشد، نگهداری شود. برای این منظور، زندانی هم باید کتباً درخواست کند و هم هزینه آن را خودش بپردازد. در صورت درخواست زندانی و با موافقت رئیس زندان، اشیاء قیمتی او به صندوق امانات یا بانک و... سپرده می‌شود. ولی یک شرط دیگر که رعایت آن الزامی است اینکه: تحویل لوازم زندانی یا ارسال و نگهداری آن‌ها در محلی غیر از زندان قانوناً منعی نداشته باشد. مثلاً اشیاء قیمتی زندانی چیزی نباشد که حاصل از جرم ارتكابی او است. (ماده ۵۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا «بازرسی بدنی» زندانی در هنگام ورود به زندان ضروری است؟

بله. هر فردی که به بازداشتگاه یا زندان معرفی می‌شود در زمان پذیرش، بازرسی بدنی می‌شود تا از ورود مواد یا اشیاء غیرقانونی توسط او جلوگیری شود.

بازرسی بدنی زندانی چگونه صورت می‌گیرد؟

برای جلوگیری از هرگونه سوءاستفاده یا رفتار غیرقانونی یا غیراخلاقی با زندانی، لازم است که بازرسی اموال و اشیاء و همچنین بازرسی بدنی زندانی در اتاقی مجهز به دوربین صورت بگیرد. بازرسی بدنی را مأموران حفاظت فیزیکی انجام می‌دهند که همجنس زندانی هستند و آموزش‌های لازم را دیده‌اند، و باید تا آنجا که ممکن است این کار با استفاده از وسایل الکترونیکی صورت بگیرد.

آیا در بازرسی بدنی، زندانی باید تمام لباس‌های خود را از تن بیرون بیاورد؟

نه! بازرسی بدنی بدون لباس یا بازرسی مواضع داخلی بدن زندانیان اعم از متهم یا محکوم به حبس ممنوع است.

البته امروزه با وجود فراوانی دستگاه‌های اسکن و فلزیاب، انجام بازرسی بدنی با برهنه‌کردن زندانی عملی غیراخلاقی و نامتعارف است؛ اما در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی پیش‌بینی شده است در صورتی که مسئول بخش پذیرش تشخیص دهد، بازرسی بدنی زندانی بدون لباس ضروری است. بدیهی است در این صورت مسئول پذیرش باید موارد و دلیل ضرورت را در صورت جلسه بازرسی بدنی زندانی قید کند. او نمی‌تواند بدون قید ضرورت و دلیل آن، اقدام به این کار کند. بازرسی بدنی زندانی بدون لباس نباید در میان جمع و برابر دیدگان سایر مأموران و دوربین انجام شود. بازرسی بدنی زندانی بدون لباس باید در محلی خلوت و بدون دوربین و توسط مأموران آموزش‌دیده و با رعایت اصول اخلاقی و موازین بهداشتی صورت بگیرد. یعنی مأموری که بدن زندانی را بدون لباس بازرسی می‌کند حق ندارد قسمت خارجی بدن زندانی را لمس کند یا هنگام بازرسی از کلمات و عبارات جنسی و جنسیتی استفاده کند. (ماده ۵۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

طبق آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، شخص بازداشت‌شده یا زندانی حق استفاده از لوازم شخصی و وسایل صوتی و تصویری را در بازداشتگاه یا زندان دارد؟

متهمین و محکومین در بازداشتگاه یا زندان اجازه دارند از لوازم و اشیاء شخصی خودشان استفاده کنند. لوازمی که بازداشتی یا زندانی اجازه استفاده از آن را دارد

عبارتند از: کتاب و نشریات مجاز، خمیردندان و مسواک غیرفلزی، جای صابون غیرفلزی، صابون و شامپو، آبر حمام، شانه غیرفلزی، حوله متوسط دست و حمام، یک جفت دمپایی، دو جفت جوراب، لباس زیر بنا به ضرورت بهداشتی، دو عدد پیراهن مناسب فصل یا لباس متحدالشکل مخصوص زندان، یک عدد شلوار و زیرشلواری، نوشت افزار، عینک طبی، ناخن گیر فاقد چاقو، لوازم و وسایل غذاخوری شامل: بشقاب غیرفلزی، لیوان غیرشیشه‌ای و قاشق.

نکته: نگهداشتن کفش و کتانی در زندان ممنوع است. (ماده ۶۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

همچنین متهمین (یعنی کسانی که هنوز پرونده‌شان در دادگاه منجر به صدور حکم نشده) می‌توانند به حکم تبصره ماده ۱۱ آئین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت، از تلفن همراه و رایانه شخصی خود استفاده کنند. قانون‌گذار حق استفاده از کتاب و نشریات را در کنار [و همراه با] حق استفاده از لباس‌های ضروری شخصی متهمین یا زندانیان قلمداد کرده است. با توجه به این نگرش قانون‌گذار، همان‌گونه که نمی‌توان اشخاص را از داشتن لباس‌زیر منع یا محروم کرد، به همان نسبت نمی‌توان او را از داشتن روزنامه و کتاب محروم کرد و هرگونه اقدامی برای ممنوعیت یا محروم کردن اشخاص در استفاده از این لوازم، تخلف از مقررات آئین‌نامه به حساب می‌آید.

بدیهی است که منظور قانون‌گذار از کتاب‌ها و نشریات مجاز، همه کتاب‌ها و نشریاتی است که اجازه انتشار داشته و در بازار کتاب به فروش می‌رسند. نشریات مجاز نیز همه روزنامه‌ها و مجلاتی هستند که اجازه انتشار در کشور دارند و در دسترس همگان قرار می‌گیرند. پس مسئولین بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها نباید از ورود روزنامه، نشریات یا کتاب‌هایی که خانواده متهم یا محکوم می‌دهند جلوگیری کنند.

آیا محکومین به حبس نیز مثل متهمین حق استفاده از تلفن همراه و رایانه شخصی خود را دارند؟

در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها چنین حقی برای محکومین به حبس در نظر گرفته نشده. اما همان‌طور که می‌دانید متهمین شرایط حساس‌تری نسبت به محکومین به حبس دارند؛ چون امکان اینکه احتمال برقراری ارتباط با دنیای خارج

از بازداشتگاه و تلاش برای از بین بردن آثار جرم وجود داشته باشد، در مورد متهمین متصور است و به نظر می‌رسد که نسبت به امکانات ارتباطی متهمین باید مراقبت و حساسیت بیشتری وجود داشته باشد. اما در مورد زندانیانی که با محکومیت به حبس پرونده‌شان بسته شده و در راستای اجرای حکم در زندان به سر می‌برند، تصور چنین احتمالی اساساً بی‌جاست.

حال، با توجه به اینکه در مقررات آئین‌نامه اجرایی مصوب ۱۴۰۰ ثبت الکترونیکی شکایات و لوایح، ملاقات دیجیتال و آموزش برای زندانیان پیش‌بینی شده، به نظر می‌رسد که سازمان زندان‌ها می‌تواند با در نظر گرفتن تمهیدات و محدودیت‌هایی این امکان را در اختیار زندانیان قرار دهد؛ همان‌طور که در کشورهای اروپایی (مثل نروژ) انجام می‌شود. همچنین با توجه به اینکه در مقررات آئین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌ها مصوب ۱۳۸۵ استفاده از تلفن همراه و رایانه به عنوان حقی برای متهمین شناخته شده، می‌توان چنین استنباط کرد که به طریق اولی محکومین به حبس - که هیچ‌گونه احتمال تبانی برای از بین بردن آثار جرم در مورد آن‌ها متصور نیست - نیز بتوانند از این حق برخوردار باشند.

شرایط نگهداری محکومین به حبس در زندان‌ها

بعد از ثبت مشخصات محکومین به حبس در قسمت پذیرش و تحویل وسایل ضروری شخصی به محکوم، محل استقرار او مشخص می‌شود.

بعد از اینکه فرد محکوم به حبس به زندان معرفی شد، چه کسی تعیین می‌کند که او در کدام بند یا آسایشگاه نگهداری شود؟

برای مشخص کردن محل استقرار محکوم در زندان، شورایی به نام «شورای طبقه‌بندی زندان‌ها» در هر زندانی تشکیل شده که زیر نظر شورای مرکزی طبقه‌بندی هستند و این شورا وظیفه تفکیک و طبقه‌بندی زندانیان را به عهده دارد. تصمیمات شورای طبقه‌بندی از طرف متهم یا محکوم به حبس ظرف یک هفته قابل اعتراض است. این اعتراض شامل جداسازی هم می‌شود. (ماده ۲۲ و تبصره ۲ ماده ۲۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

منظور از طبقه‌بندی زندان‌ها و تفکیک زندانیان چیست؟

تفکیک و طبقه‌بندی زندانیان بر اساس سابقه، سن، جنسیت، تابعیت، نوع جرم، مدت مجازات، وضع جسمانی و روانی، چگونگی شخصیت و استعداد، و میزان تحصیلات و تخصص محکوم انجام می‌شود. با توجه به این موارد، محکوم به یکی از قسمت‌های مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال زندان یا مؤسسه‌های تأمین و تربیتی که متناسب با وضعیت اوست، معرفی می‌گردد.

با توجه به مقررات مربوط به تفکیک و طبقه‌بندی: زندانیان مالی، قتل و جنایت، سرقت، و زندانیان عقیدتی و سیاسی باید از هم تفکیک شده و هر یک در بند ویژه خود نگهداری شوند. همچنین زندانیان جوان نباید با زندانیان میانسال، و نیز زندانیانی که برای اولین مرتبه محکوم شده‌اند نباید با زندانیان سابقه‌دار در یک جا نگهداری شوند. برای این منظور قانون‌گذار مقرر کرده که در صورت امکان به محکوم یک اتاق با وسایل لازم داده شود و هرگاه محکومان به‌طور دسته‌جمعی نگهداری شوند باید منتهای کوشش و دقت را در انتخاب افراد یک گروه (از حیث تناسب سن و جهت دیگر، به‌ویژه به هنگام خواب) به عمل آورده و شب‌ها بازدید و نظارت بیشتری درباره آنان اعمال گردد.

محکومان جرایم مواد مخدر و روانگردان نباید در میان دیگر زندانیان عادی نگهداری شوند. محل نگهداری محکومان جرایم مواد مخدر و روانگردان، اردوگاه‌های کاردرمانی است و زندان نیست؛ مگر اینکه در استان‌هایی اردوگاه کاردرمانی احداث نشده باشد که در این صورت محکومان جرایم مواد مخدر و روانگردان در ندامتگاه‌های عمومی نگهداری می‌شوند. (تبصره ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته: با توجه به این مقررات، تهدیدکردن بعضی از زندانیان سیاسی و عقیدتی از طرف مسئولین زندان به انتقال آنان به بند موسوم به جوانان یا بند زندانیان شرور و زیر اعدام و همچنین انتقال آن‌ها به این بندها، خلاف مقررات آیین‌نامه بوده و متخلف قابل پیگرد قانونی است.

؟ نگهداری بازداشت‌شدگان یا زندانیانی که به دستور مقامات قضائی باید جدا از سایر زندانیان باشند، چگونه است؟

برای محکومانی که حسب دستور مقام‌های قضائی صلاحیت‌دار می‌بایست به صورت جداگانه نگهداری شوند، باید اتاقی با امکانات لازم در نظر گرفته شود. ولی تجویز این

امکان برای بعضی از زندانیان، به معنای نگهداری او در «سلول انفرادی» نیست؛ چرا که اصلاً در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها نگهداری زندانی در سلول انفرادی پیش‌بینی نشده. در نظر گرفتن اتاقی با امکانات لازم برای یک زندانی، مغایرتی با نگهداری زندانی در بند عمومی و کنار سایر زندانیان ندارد.

جداسازی زندانی به عنوان یکی از تنبیهات در نظر گرفته شده که در صورت احراز تخلف زندانی در شورای طبقه‌بندی، این شورا می‌تواند در نوبت اول به مدت ۱۰ روز و در نوبت دوم به مدت ۱۵ روز حکم به جداسازی زندانی صادر کند. جداسازی به معنای قراردادن زندانی در انفرادی نیست، بلکه به معنای نگهداری او در محلی جداگانه در اتاق‌های یک یا دو نفره است. این اتاق‌ها لزوماً نباید خارج از آسایشگاه و در آسایشگاه دیگری باشد، بلکه می‌توان زندانی را در اتاقی مجزا با امکانات لازم، در همان آسایشگاه نگهداری کرد.

ذکر این نکته هم ضروری است که جداسازی زندانی متخلف، به معنای محروم کردن او از امکانات زندان نیست. (ماده ۲۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا رئیس زندان یا مؤسسه حق جداسازی زندانی را دارد؟

در صورتی که رئیس زندان متوجه شود فردی از زندانیان حالت خطرناک دارد و موجب اذیت و آزار سایر زندانیان شده یا در نظم زندان اختلال ایجاد کرده است، می‌تواند دستور جداسازی او را بدهد. رئیس زندان نمی‌تواند زندانی را بیش از ۲۴ ساعت در حالت جداسازی قرار دهد. رئیس زندان باید گزارشی تهیه و مراتب را در اول وقت اداری به اطلاع شورای طبقه‌بندی و شورای انضباطی برساند تا شورای طبقه‌بندی نسبت به جداسازی زندانی تصمیم بگیرد.

همچنین در موارد اضطراری و فوری، رئیس زندان یا مؤسسه می‌تواند از همان بدو پذیرش یا تشخیص شخصاً اقدام به جداسازی زندانی کند و در این مورد نیز باید در اولین فرصت گزارشی را تهیه و مراتب را به شورای طبقه‌بندی اطلاع دهد تا آن‌ها نسبت به نحوه نگهداری زندانی تصمیم بگیرند. بدیهی است رئیس مؤسسه که به فوریت و اضطرار اقدام به جداسازی زندانی می‌کند، نمی‌تواند صرفاً با قید اضطراری بودن و فوریت قضیه اقدام به جداسازی زندانی کند؛ بلکه باید برای این تشخیص و اقدام خود کتباً دلیل و استدلال کافی داشته باشد.

رفتار زندانبان‌ها با زندانی جداسازی شده چگونه باید باشد؟

زندانی‌ای که به علت داشتن حالت خطرناک جداسازی می‌شود، به صورت روزانه باید با پزشک یا مسئول بهداری ملاقات داشته باشد و نیز باید به صورت روزانه از امکان استحمام، کتابخوانی، مشاوره با روانشناس یا روحانی زندان بهره‌مند شود. همچنین باید امکان این را داشته باشد تا در ساعتی از روز بدون حضور سایر زندانیان از هواخوری استفاده کند. (ماده ۲۹ و تبصره ماده ۳۶ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

حالت خطرناک چیست؟

حالت خطرناک به وضعیتی گفته می‌شود که متهم یا زندانی را در مظان ارتکاب جرایم خشن و مهم در آینده قرار می‌دهد. این وضعیت با توجه به سابقه، ویژگی‌های روانشناختی، شخصیتی و رفتاری، و جرم یا جرایم ارتكابی متهم یا محکوم به حبس سنجیده می‌شود.

مثلاً در صورتی که متهم یا محکوم به حبس فردی باشد که اساساً بر اعمال و رفتار خود کنترل ندارد و در حالت عصبانیت دست به هر کاری می‌زند تا خشم خود را خاموش کند و از ارتکاب رفتارهای خشن و به‌هم ریختن نظم محیط ابایی ندارد. از طرفی هم سوابق او نشان می‌دهد که رفتارهای خشونت‌آمیز و خطرناک به کرات در او دیده شده. به نظر می‌رسد که این فرد در حالت خطرناک قرار دارد و لازم است تا از سایر زندانیان جداسازی شده و تحت نظر پزشک و روانشناس قرار بگیرد.

گاهی نیز ممکن است که فرد در یک وضعیت خاص عصبانی می‌شود و در این عصبانیت با کسی درگیر شده یا وسایل اتاق یا آسایشگاه را به‌هم می‌ریزد، در حالی که او همیشه بر رفتار خود کنترل داشته و هیچ سابقه‌ای از خشونت در پرونده او دیده نمی‌شود. این وضعیت، حالت خطرناک تلقی نمی‌شود و نمی‌تواند مجوز جداسازی زندانی از سایر زندانیان باشد. (بند ح ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در بعضی از دستورات مقامات قضائی دیده می‌شود که نوشته شده: «متهم جدا از سایر متهمین یا زندانیان نگهداری شود». آیا منظور از این دستور نگهداری فرد بازداشت‌شده یا زندانی در سلول انفرادی است؟

نه! برای پاسخ دقیق تر به این موضوع، باید توجه داشت که:

۱. در هیچ یک از مقررات قانون آئین دادرسی کیفری، به قضات دادسرا یا دادگاهها مجوز نگهداری فرد بازداشتی یا زندانی در سلول های انفرادی داده نشده است.
۲. در هیچ یک از قوانین کیفری، مجازاتی به عنوان مجازات تحمل زندان در سلول انفرادی پیش بینی نشده است.
۳. منظور قانون گذار از تجویز جدا کردن متهمین از سایر زندانیان این است که:

الف. با توجه به موقت بودن قرارهای بازداشت صادره، متهمین در محل نگهداری متهمین یعنی بازداشتگاه های موقت و جدا از زندانیان نگهداری شوند؛ نه در زندان ها و در جمع زندانیان.

ب. اشخاصی هستند که پرونده اتهامی مشترک دارند و نگهداری آنها با هم در یک محل ممکن است این امکان را برای آنها فراهم کند که با هم دیگر تباری کرده و با هم فکری هم، مسیر تحقیقات را از جهت رسیدن به حقیقت قضایا منحرف کنند. در این گونه موارد مقام قضائی دستور می دهد که متهمین جدا از یکدیگر نگهداری شوند. این دستور بدان معنا نیست که هر یک از متهمین در سلولی انفرادی و به تنهایی نگهداری شوند، بلکه آنها فقط نباید در یک محل یا آسایشگاه با هم باشند. در این گونه موارد، مقامات بازداشتگاه باید هر یک از متهمین را در آسایشگاهی جداگانه و در کنار دیگر متهمین یا زندانیان نگهداری کنند. (تبصره ۱ ماده ۳۳ آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نگهداری زنان متهم یا محکوم به حبس که نوزاد شیر خواره دارند در بازداشتگاه ها یا زندان چگونه است؟ آیا برای اجرای دستور بازداشت یا محکومیت، کودکان به زور و اجبار از آنها جدا می شوند؟

نه! محکومان و متهمان زن که کودک کمتر از دو سال دارند، حق دارند کودک خود را تا سن دو سال تمام همراه خود در زندان یا بازداشتگاه نگهداری کنند. اگر زندانی فرزند بالای دو سال تا شش سال داشته باشد، یا بعد از دو سالگی کودک کسی را بیرون از زندان برای نگهداری او نداشته باشد، می تواند با نظر شورای طبقه بندی فرزندش را تا شش سالگی با خود نگه دارد. رئیس زندان نیز موظف است که در مؤسسه یا زندان، مهد کودک راه اندازی کند تا بچه های دو تا شش سال با رضایت مادر در آنجا تحت آموزش های متناسب قرار بگیرند.

گرچه در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها ساعت کار معینی برای مهدکودک زندان پیش‌بینی نشده، اما با توجه به محدود و مشخص بودن ساعت کاری مهدکودک‌های فعال در جامعه آزاد، مهدکودک زندان نیز تابع همان محدودیت‌های زمانی و ساعات کاری مشخص خواهند بود.

تکلیف فرزندان مادران زندانی بعد از رسیدن به سن شش سال تمام چه خواهد شد؟

در این مورد مددکاران اجتماعی مکلفند که نسبت به تحویل این کودکان به خانواده‌هایشان اقدام کرده و ترتیبات لازم را برای این منظور فراهم کنند. در صورتی که خانواده از پذیرش کودکان خودداری کند، مددکاران اجتماعی باید ترتیبی بدهند تا این کودکان تحویل اداره بهزیستی یا دیگر مؤسسه‌های صالح شوند.

آیا مادران زندانی امکان خرید وسایل بهداشتی برای فرزندان خود در زندان را دارند؟

تهیه وسایل بهداشتی برای زندانیان زن و تغذیه مناسب برای مادران زندانی و کودکان همراهشان به عهده زندان است و زندان مکلف است که نه تنها وسایل بهداشتی، بلکه تغذیه مناسب را هم برای مادران زندانی و هم برای کودکان‌شان فراهم کرده و در اختیار آن‌ها قرار دهد.

تغذیه زنان باردار، مادران شیرده و کودکان شیرخوار تابع برنامه تغذیه سایر زندانیان نیست و این گروه از زندانیان باید در زندان رژیم غذایی خاص و متناسب با وضعیت‌شان داشته باشند. (ماده ۱۵۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندانی مجاز به نگهداری چه وسایلی است و باید از چه امکاناتی برخوردار باشد؟

الف. لوازمی که زندانی مجاز به نگهداری آن‌ها است شامل: کتاب و نشریات مجاز، خمیردندان و مسواک غیرفلزی، صابون و جابابونی غیرفلزی، شانه غیرفلزی، حوله متوسط دست و حمام، یک جفت دمپایی، دو جفت جوراب، لباس زیر به تعداد کافی، دو عدد پیراهن مناسب فصل یا لباس متحدالشکل مخصوص زندان، یک

عدد شلوار و زیرشلواری، عینک طبی، ناخن گیر بدون چاقو، بشقاب غیر فلزی، لیوان غیر شیشه‌ای، و قاشق.

ب. لوازم و امکاناتی که مؤسسه باید در اختیار زندانی قرار دهد: امکانات و امور رفاهی از جمله تأمین کتابخانه، تخت فلزی و قابل شست‌وشو، ملحفه، بالش، دو تخته پتوی مناسب، فرش، تلویزیون، یخچال، تجهیزات ورزشی، و مواد غذایی مورد نیاز زندانیان از میوه و سبزیجات تا گوشت، و نیز مواد مورد نیاز بیماران و سالمندان و زنان باردار (ماده ۱۵۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

پ. رئیس مؤسسه مکلف است که وسایل لازم برای اصلاح سر و صورت زندانیان را تهیه کرده و در اختیار زندانیان قرار دهد. (مواد ۶۹ و ۱۲۵ و تبصره ماده ۱۲۷ و تبصره ۱ ماده ۵۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ت. بعضی از زندانیان در خارج از زندان کار کرده و شب‌ها در آسایشگاه مرکز حرفه‌آموزی استراحت می‌کنند. به این نوع زندان اصطلاحاً «زندان نیمه‌باز» می‌گویند. عده‌ای از زندانیان نیز هستند که در «زندان بسته» نگهداری می‌شوند و امکان خارج شدن از زندان را ندارند اما در کارگاه‌های داخل زندان کار می‌کنند. این دسته از زندانیان هم شب را در «اندرزگاه کارگری» به سر می‌برند.

زندان نیمه‌باز و زندانیان بسته اندرزگاه کارگری می‌توانند علاوه بر لباس کار، در فصل زمستان هم لباس گرم (مثل: کاپشن، دستکش، کلاه و شلوار گرم‌کن، از هر کدام یک دست) همراه خود داشته باشند.

نگهداری و استفاده از کفش یا کتانی داخل زندان بسته ممنوع است. زندانیانی که عضو تیم‌های ورزشی زندان هستند در مواقع تمرین و مسابقات، کفش و لباس ورزشی خود را از رئیس مؤسسه دریافت می‌کنند. (مواد ۷۰ و ۷۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ث. در هر مؤسسه اعم از زندان باز و نیمه‌باز، بازداشتگاه، کانون اصلاح و تربیت، و اردوگاه بازپروری باید به تعداد کافی حمام و توالی و دستشویی و همچنین محلی برای شست‌وشوی ظروف و لباس‌های زندانیان در داخل آسایشگاه‌ها وجود داشته باشد. (ماده ۱۲۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ج. زندانی حق دارد که به آب شرب سالم برابر استانداردهای بهداشتی، دسترسی داشته باشد و مؤسسه مکلف به تأمین این امکان برای زندانی است. (ماده ۱۲۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ج. زندانی حق دارد که از آب گرم کافی برای استحمام و شست‌وشو برخوردار باشد و مؤسسه مکلف به تهیه و تأمین این امکان برای زندانی است. (ماده ۱۲۹ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ح. زندانی حق دارد که از حقوق خود به عنوان یک زندانی، اطلاع داشته باشد و به همین منظور مؤسسه مکلف است تا کتابچه‌ای را که شامل حقوق و تکالیف قانونی زندانی و زندانبان است تهیه و در اختیار زندانی قرار دهد. (بند ت ماده ۱۰۹ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

خ. زندانی معلول و ناتوان جسمی حق دارد از امکاناتی در زندان برخوردار باشد که امکان حرکت آزادانه و بدون احساس خطر را برای او فراهم کند. زندانی معلول حق دارد از همه امکانات آموزشی، بهداشتی و تفریحی زندان مثل بقیه زندانبانان بهره‌مند شود. بنابراین سازمان زندان‌ها مکلف است که وسایل مورد نیاز زندانی معلول را فراهم و محیط مؤسسه را نیز به نحوی طراحی و مناسب‌سازی کند که برای زندانی معلول قابل استفاده باشد. (ماده ۱۱۰ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

د. زندانی ناتوان از تکلم یا ناشنوا، و زندانی‌ای که به زبان رسمی کشور آشنا نیست حق دارد که هنگام معاینه پزشکی، مصاحبه و رسیدگی به مسائل انضباطی و قضائی، از خدمات مترجم استفاده کند و مؤسسه مکلف است که در این موارد زمینه دسترسی این قبیل زندانی‌ها را به مترجم فراهم کند. (ماده ۱۱۱ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ذ. زندانی محکوم به حبس و متهم بازداشتی حق دارد به «سامانه ثنا» در زندان و بازداشتگاه دسترسی داشته باشد تا بتواند از داخل بازداشتگاه یا زندان از وضعیت قضائی پرونده خود مطلع شود و در صورت لزوم بتواند درخواست یا دادخواست، شکوائیه و لوایح قانونی و... به مراجع قضائی را از طریق سامانه ثنا ثبت کرده و امکان پیگیری انواع درخواست‌های مربوط به حقوق زندانی، امور رفاهی و ارفاق‌های قانونی مرتبط با حبس را از این طریق داشته باشد. (ماده ۱۱۳ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ر. زندانی حق دارد که ملحفه‌اش حداقل هر ۱۵ روز یک‌بار و پتویش هر سه ماه یک‌بار در واحد رختشویی زندان شست‌وشو و تمیز به او تحویل شود. بنابراین هر

مؤسسه مکلف است یک واحد رختشویی با ظرفیت مناسب برای شست و شوی پتو، ملحفه و لباس زندانیان راه اندازی کند و اگر امکان راه اندازی این واحد را ندارد باید با بخش خصوصی قرارداد شست و شوی ملحفه و پتوی زندانیان را منعقد کند. (ماده ۱۳۲ آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ز. زندانی حق دارد متناسب با شرایط اقلیمی در داخل آسایشگاه، محیط سالن ها و اتاق ها از سیستم گرمایی و سرمایی مناسب و مطابق با اصول بهداشتی برخوردار باشد. (ماده ۱۳۳ آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

منظور از لباس متحدالشکل چیست؟

لباس های متحدالشکل لباس هایی هستند که در زندان تهیه شده و در اختیار زندانیان قرار می گیرد. بر روی این لباس ها برچسب هایی وجود دارد که حاوی مشخصات هویتی زندانی بوده و متناسب با نوع مؤسسه، طبقه بندی، فصول سال، و آب و هوای استان طراحی می شوند.

آیا پوشیدن لباس مخصوص زندان، برای همه زندانیان اجباری است؟

گرچه پوشیدن لباس مخصوص زندان در زندان الزامی است اما استثنائاتی هم در این مورد وجود دارد:

الف. زندانیانی که خارج از زندان و در مراکز حرفه آموزی مشغول به کار و تحمل کیفر هستند، اجباری به پوشیدن لباس مخصوص زندان ندارند.

ب. زندانیان سیاسی و مطبوعاتی، محکومان مالی (حقوقی) و مددجویان کانون اصلاح و تربیت در موارد اعزام به خارج از زندان مثل: دادسرا، دادگاه، بیمارستان و... الزامی به پوشیدن لباس مخصوص زندان ندارند.

پ. زنان زندانی در موارد اعزام به خارج از زندان، الزامی به پوشیدن چادر ندارند. (ماده ۷۳ آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

محکومی که برای اجرای حکم به زندان معرفی می شود، در صورت داشتن بیماری چه وضعیتی خواهد داشت؟

پذیرش زندان به محض برخورد با فرد زندانی یا بازداشتی، وضعیت ظاهری او را کنترل می‌کند و چنانچه بیماری حادی داشته باشد، پیش از پذیرش صورت‌جلسه‌ای تنظیم کرده و او را به بهداری زندان معرفی می‌کند تا توسط پزشک زندان معاینه شود. در مواردی که در وضع ظاهری زندانی آثار ضرب و جرح دیده شود نیز پیش از پذیرش، از آثار ضرب و جرح موجود بر بدن او عکس گرفته و با تنظیم صورت‌جلسه‌ای آن را به امضاء و اثر انگشت مأمور بدرقه می‌رساند و بعد زندانی را به بهداری زندان معرفی می‌کند تا مورد معاینه قرار بگیرد.

رئیس مؤسسه هم بلافاصله با گزارش کتبی مأمور پذیرش، در جریان امر قرار می‌گیرد تا مرجع قضائی مربوطه را در جریان بگذارد.

مسئولین پذیرش مؤسسه (زندان یا مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال زندان، بازداشتگاه‌ها، کانون اصلاح و تربیت، یا اردوی بازپروری) مکلف هستند که در زمان پذیرش زندانی وضعیت ظاهری او را هم از نظر جسمی و روانی مورد توجه قرار دهند و هم از نظر وجود آثار ضرب و جرح بر بدنش کنترل کنند. در صورت مشاهده نشانی از بیماری‌های روانی یا جسمانی، باید پیش از پذیرش او را برای انجام معاینات پزشکی به بهداری معرفی کنند تا توسط پزشک زندان مورد معاینه قرار گیرد. در مورد وجود آثار ضرب و جرح بر بدن زندانی نیز باید از آثار ضرب و جرح عکس بگیرند و صورت‌جلسه‌ای را تنظیم کرده و آن را به امضاء و اثر انگشت مأمور بدرقه برسانند. مسئولین پذیرش باید بلافاصله کتبا موضوع را به رئیس مؤسسه گزارش کنند تا موضوع ثبت شده و به اطلاع مرجع قضائی مربوطه هم برسد. (ماده ۵۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندان‌ای که بیماری حاد یا شرایط جسمانی وخیم دارد، و مجروح یا مصدومی که احتیاج به مراقبت‌های پزشکی درمانی و بیمارستانی دارد، تا زمان تثبیت وضعیت و بهبودی، پذیرش نمی‌شود و باید به مراکز درمانی معرفی و مراتب به مرجع قضائی اطلاع داده شود. (ماده ۵۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

بعد از اینکه متهم بازداشتی یا زندانی پذیرش شد، به بخش «تشخیص» فرستاده می‌شود. زندانی به مدت حداقل یک تا سه هفته در بخش تشخیص نگهداری می‌شود و در این مدت با انجام معاینات پزشکی و شناسایی بیماری‌های حاد یا واگیردار، شناخت شخصیت و وضعیت جسمی و روانی زندانی، و نیز بررسی علل ارتکاب جرم، برای او

«پرونده وضعیت» تشکیل می‌شود. با تشکیل پرونده وضعیت، مقدمات طبقه‌بندی فراهم می‌شود. (ماده ۵۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندانی در بخش تشخیص توسط پزشک و روانشناس مؤسسه معاینه و مصاحبه می‌شود. چنانچه پزشک یا روانشناس تشخیص دهد که برای بررسی تکمیلی و تخصصی لازم است، از فرد بازداشتی یا زندانی آزمایش‌های پزشکی، روانپزشکی و آزمون‌های روانشناسی گرفته شود و وضعیت جسمی و روانی، علائم حیاتی، قد، وزن، بیماری فعلی، سوابق بیماری‌های قبلی، داروهای مصرفی، احتمال ابتلا به بیماری‌های مسری، واکسیناسیون، پوست، مو، دهان و دندان، بینایی، شنوایی، و موارد حساسیت، نوع ناتوانی، وضعیت بارداری و سایر شاخص‌های پزشکی و روانکاوای او بررسی شده و برای زندانی «پرونده سلامت» تشکیل و همه موارد در این پرونده ثبت می‌گردد. به این ترتیب شرایط مناسب برای نگهداری ایمن فرد در زندان و در صورت لزوم امکان مراقبت‌های ویژه برای او فراهم می‌شود.

این معاینات اولیه از آن جهت مهم و ضروری است که تشخیص داده شود زندانی در دوران زندان خود به چه نوع درمانی نیاز دارد و نیز مقامات مسئول با این معاینات مطمئن می‌شوند که زندان مانع تأخیر در بهبودی او یا موجب به خطر افتادن زندگی زندانی نیست. در صورت تشخیص پزشک معتمد به «عدم تحمل زندان» با آن وضعیت و لزوم انجام معالجات و درمان در خارج از زندان، به دستور قاضی دادگاه صادرکننده حکم تا رفع وضعیت عدم تحمل زندان، اجرای حکم به تأخیر می‌افتد. همچنین در صورتی که محکوم در زندان دچار بیماری جسمی لاعلاج یا بیماری روانی شود و به نظر پزشک یا روانشناس ادامه اجرای حکم وضعیت او را وخیم‌تر کند، قاضی اجرا باید دستور توقف حکم را صادر و زندانی را تا زمان بهبودی آزاد کند. (ماده ۵۰۳ آئین دادرسی کیفری)

۱. چنانچه پزشک یا روانشناس زندان تشخیص دهد که بیماری جسمی یا روانی زندانی در حدی است که نگهداری او در بازداشتگاه یا زندان برای او یا دیگر زندانیان خطرناک است، یا امکان دارد حبس موجب تشدید یا تأخیر در بهبودی او شود، یا ممکن است پزشک یا روانشناس زندان به این نتیجه برسد که مداوای زندانی در خارج از زندان ضروری است، یا اینکه تشخیص دهد امیدی به بهبودی او نیست؛ در این صورت مراتب را به قاضی اجرای احکام و مرجع قضائی مربوطه گزارش می‌دهد. در این موارد قاضی اجرای احکام می‌تواند اقدامات زیر را انجام دهد:

الف. طبق مقررات ماده ۵۰۲ قانون آئین دادرسی کیفری، با کسب نظر پزشکی قانونی تا زمان بهبودی زندانی مجازات او را به تعویق می‌اندازد.

ب. در جرایم تعزیری، اگر احراز کند که امیدی به بهبود بیماری نیست در این صورت با ذکر دلیل، پرونده را برای تبدیل مجازات به مجازاتی قابل اجرا به مرجع قضائی مربوط می‌فرستد تا قاضی صادرکننده رأی تصمیم بگیرد.

پ. قاضی اجرای احکام می‌تواند طبق ماده ۵۲۲ قانون آئین دادرسی کیفری عمل کند؛ یعنی مدت زمان مداوا را با نظر پزشک قانونی تعیین و زندانی را با اخذ تأمین مناسب آزاد می‌کند تا در مدت تعیین شده به مداوای بیماری خود پردازد. مدت بستری شدن زندانی در بیمارستان جزء مدت حبس او به حساب می‌آید. (ماده ۶۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

۲. چنانچه پزشک تشخیص دهد که زندانی به علت سالمندی، یا به سبب ناتوانی جسمی و روانی، یا به دلیل داشتن اختلال هویت جنسیتی باید در شرایط و با امکانات خاص نگهداری شود؛ شورای طبقه‌بندی برنامه‌هایی را متناسب با مشکلات و نیازهای او تنظیم و ابلاغ کرده و در حد امکان او را جدا از سایر زندانیان یا در اتاق مستقل مجهز به امکانات لازم نگهداری می‌کند. نباید هیچ‌گونه تبعیضی نسبت به این زندانیان با زندانیان سالم اعمال شود. این قبیل زندانیان نیز همانند سایر زندانیان حق استفاده از هواخوری، سالن ورزشی و سایر امکانات زندان را دارند و باید برایشان فراهم شود. (ماده ۳۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

برنامه‌های روزانه بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها

همه بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها برنامه‌های روزانه‌ای دارند که مربوط به امور بهداشتی، کاری و سلامتی زندانیان است و طبق مقررات آئین‌نامه سازمان زندان‌ها همه متهمین و محکومین در بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها مجبورند که این برنامه‌ها را هر روز اجرا کنند. هیچ‌کس از اجرای این برنامه‌ها مستثنی نیست مگر اینکه متهم یا محکومی بیمار یا سالخورده باشد، آنهم وقتی می‌تواند از انجام این برنامه‌ها معاف شود که پزشک زندان بیماری یا سالخوردگی او را تأیید و اعلام کند که او نمی‌تواند برنامه‌های روزانه زندان را اجرا کند. در این صورت متهم بیمار یا سالخورده نه برای همیشه، بلکه برای مدت

معینی از اجرای برنامه‌های زندان معاف می‌شود. بنابراین زندانیانی از انجام برنامه‌های زندان موقتاً معاف می‌شوند که تأیید پزشک زندان را برای این معافیت داشته باشند. (ماده ۶۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته: البته اگر متهم یا محکومی به علت سالخورده‌گی معاف شود، بدیهی است که تعیین مدت برای معافیت او بیهوده است.

آیا برای زندانیان در طول دوران حبس، از طرف مسئولین زندان‌ها برنامه یا برنامه‌های خاصی در نظر گرفته می‌شود؟

برنامه روزانه زندانیان پیش از طلوع آفتاب (با رعایت وضعیت افراد دارای معذوریت) شروع می‌شود. زندانیان موظفند تا طلوع آفتاب واجبات مذهبی خود را به‌جا آورده و به استحمام، نظافت آسایشگاه و امور شخصی خود بپردازند. بعد از طلوع آفتاب، وقت ورزش و سرشماری است. ورزش به مدت نیم ساعت در هر روز برای همه الزامی است، مگر کسانی که معاف هستند. ورزش در فضای آزاد یا در سالن ورزش انجام می‌شود. سپس صبحانه و بعد شرکت در کلاس‌ها یا کارگاه‌هایی که برای زندانیان تدارک دیده می‌شود.

ساعت ۱۲ تا ۳۰:۱۴ وقت انجام فرایض دینی، صرف ناهار و استراحت است. از ساعت ۳۰:۱۴ به بعد، زمان شرکت در برنامه‌ها و فعالیت‌های اصلاحی و تربیتی است. یک نوبت نیز در عصر از زندانیان سرشماری انجام می‌گیرد. بعد از سرشماری، انجام فرایض دینی و سپس وقت شام است.

وقت «هواخوری» زندانیان براساس برنامه‌ای است که هر مؤسسه‌ای تنظیم کرده و باید در دو نوبت و هر نوبت حداقل یک ساعت باشد. (ماده ۶۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

وقت «خاموشی» در شش ماه اول سال (یعنی در بهار و تابستان که روزها بلندترند) رأس ساعت ۲۲ است و در شش ماه دوم سال (پاییز و زمستان که هوا زودتر تاریک و طول روزها کوتاه‌تر می‌شود) رأس ساعت ۲۱ است.

البته برای وقت خاموشی استثنائی در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها پیش‌بینی شده که در صورت وجود آن شرایط می‌توان زمان خاموشی را با مجوز رئیس زندان یا رئیس اندرزگاه، تا حداکثر دو ساعت به تعویق انداخت. این شرایط در مواقع خاص مثل درس خواندن یا انجام تکالیف درسی و آموزشی، و نیز در زمان تماشای برنامه‌های

مهم تلویزیون است که رئیس زندان یا اندرزگاه می‌تواند مجوز تماشای برنامه را بدهد. این مجوز باید در دفتر وقایع مؤسسه و در اتاق زندانیان ثبت شود. همچنین برای جلوگیری از مزاحمت برای سایر زندانیان، خاموشی در سایر قسمت‌های اندرزگاه اجرا می‌شود اما زندانیان اتاق یا اتاق‌هایی که ساعت خاموشی‌شان به تعویق افتاده می‌توانند در سکوت، برنامه تلویزیون را تماشا کرده یا مطالعه خود را انجام دهند.

نکته: در برنامه روزانه زندانیان غیر از فاصله زمانی بین ۱۲ تا ۳۰:۱۴ که وقت استراحت است، زمان دیگری برای مطالعه کتاب و سایر کارهای شخصی در نظر گرفته نشده و با اجرای دقیق این برنامه، متأسفانه زندانیان باید مدت زمانی بیش از هشت ساعت را در کلاس‌ها، کارگاه‌ها و برنامه‌ها و فعالیت‌های اصلاحی و تربیتی مورد نظر زندانبانان حضور داشته باشند؛ و فقط در مدت زمان بعد از صرف شام تا وقت خاموشی می‌توانند برای خود برنامه مطالعه یا هر کار دیگری را طرح‌ریزی کنند. (ماده ۶۵ و ۶۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا بر روابط بین زندانیان در یک آسایشگاه، نظارتی وجود دارد که از مزاحمت هر یک از زندانیان نسبت به دیگران جلوگیری نماید؟

زندانیان باید ادب و نزاکت را در روابط بین خود و مسئولین زندان رعایت کنند و از فریاد زدن و آواز خواندن با صدای بلند، جروبخت و گفتگوهای تند و مشاجره فردی یا دسته‌جمعی خودداری کنند. همچنین نباید در فضای بسته و مسقف سیگار بکشند. برای نظارت بر روابط زندانیان و حسن اجرای برنامه‌ها و مقررات زندان؛ در کلیه اتاق‌ها، سالن‌ها، اندرزگاه‌ها و اماکن عمومی مؤسسه دوربین مداربسته نصب شده که به صورت شبانه‌روزی صدا و تصویر زندانیان را ضبط می‌کند. رئیس مؤسسه، فرمانده یگان حفاظت، و مسئول حفاظت و اطلاعات زندان به کلیه تصاویر دوربین‌های مداربسته دسترسی دارند و می‌توانند آن‌ها را بازبینی هم بکنند. هم‌زمان رئیس اندرزگاه و مسئول مراقب هم در حیطه وظایف محوله‌اش امکان دسترسی به تصاویر بخش‌های مختلف اندرزگاه را دارد. بنابراین نظارت بر رفتار زندانیان با دوربین‌های مداربسته که در همه‌جای مؤسسه نصب شده‌اند، انجام می‌شود. (ماده ۶۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

❓ روزی چند بار از زندانیان آمار گرفته می‌شود؟

روزی دو مرتبه از زندانیان آمار گرفته می‌شود، ولی در صورت لزوم و بر حسب مورد هم مأمور مراقب می‌تواند هنگام تغییر شیفت کاری و جابه‌جایی، از زندانیان سرشماری کند.

همچنین حداقل ماهی یک بار محل کار و آسایشگاه و اشیای آنان مورد بازرسی قرار می‌گیرد. در هر بار ورود و خروج به زندان یا آسایشگاه نیز زندانیان مورد بازرسی بدنی قرار می‌گیرند. (مواد ۷۴ و ۷۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

❓ آیا مأمورین زندان حق بازرسی از آسایشگاه و تفتیش وسایل زندانیان را دارند؟

بله. این امر در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها پیش‌بینی شده است. طبق آئین‌نامه، مسئولین زندان می‌توانند حداقل ماهی یک بار آسایشگاه را مورد بازرسی قرار دهند تا از عدم ورود وسایل ممنوعه به آسایشگاه مطمئن شوند. (ماده ۷۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

❓ آیا در زمان بازرسی از آسایشگاه، لزوماً باید زندانیان محل آسایشگاه را ترک کنند و نظارتی بر نحوه بازرسی از اموال خود نداشته باشند؟

در مورد نحوه بازرسی وسایل زندانیان در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها ترتیبی معین نشده. اما با توجه به عموماً قانونی و سایر قوانین و مقررات حاکم بر حقوق متهمین و محکومین، لازم است که بازرسی از وسایل زندانیان در حضور و با نظارت شخصی آن‌ها بر نحوه بازرسی از اموال‌شان و به نحوی صورت گیرد که موجب به‌هم‌ریختگی وضعیت آسایشگاه و آسیب به وسایل زندانیان نشود.

عملیات بازرسی نباید جنبه اذیت و آزار محکومین را داشته و وجهی از «شکنجه» محسوب شود. در غیر این صورت، از یک طرف قانونمند بودن عملیات بازرسی و صحت مفاد صورت‌جلسات تنظیمی از بازرسی و کشف و ضبط موارد غیرقانونی، می‌تواند توسط زندانیان مظنون به نگهداری آن‌ها مورد تردید یا انکار قرار گیرد. از

طرف دیگر نیز به هم ریختن وضعیت آسایشگاه و آسیب به وسایل زندانیان و اذیت و آزار آن‌ها به نوعی شکنجه و آزار زندانی تلقی می‌شود که قانوناً جرم بوده و قابل پیگرد قانونی است.

مثلاً: بازرسی بندهای زندان در فصل زمستان نباید به نحوی باشد که زندانیان ساعت‌ها در سرمای زمستان زیر برف و باد و سرما در هواخوری مستقر شوند، یا در گرمای تابستان زیر نور شدید آفتاب قرار بگیرند و از رفتن به دستشویی داخل بند محروم شوند.

آیا زندانیان می‌توانند با خود وجه نقد داشته باشند؟

نه! زندانی نمی‌تواند وجه نقد داشته باشد. اما از آنجا که متهمین و محکومین می‌توانند از فروشگاه‌های بازداشتگاه یا زندان بعضی از مایحتاج خود را تأمین کنند، مسئولین زندان‌ها مکلفند که برای رفع نیازهای پولی متهمین و محکومین در بازداشتگاه یا زندان، به نام تک‌تک متهمین و محکومین حساب بانکی باز کنند تا آن‌ها بتوانند از محل وجوه آن حساب، مایحتاج خود را از فروشگاه زندان خریداری کنند. محل این حساب توسط خود زندانیان یا خانواده‌هایشان تأمین می‌شود و زندانیان می‌توانند با استفاده از کارت اعتباری که در زمان پذیرش در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد، مایحتاج خود را تأمین نمایند. (ماده ۵۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در صورتی که متهم یا محکوم به حبس، وجه نقد یا اوراق بهادار داشته باشد چه برخوردی با او می‌شود؟

در صورتی که زندانبان‌ها در وسایل زندانی یا نزد او وجه نقد یا اوراق بهادار کشف کنند، ممکن است دو وضعیت متصور شود:

۱. اگر از وجوه مذکور استفاده نامشروع شده است؛ مثلاً محکوم یا زندانی آن پول را به عنوان رشوه به کسی داده، یا در زندان بساط قمار راه‌انداخته و آن پول در قمار مورد استفاده قرار گرفته باشد چون خود این کارها به تنهایی جرم هستند، همه پول‌های کشف‌شده توقیف و موضوع به قاضی ناظر زندان گزارش می‌شود تا به عنوان یک جرم با آن برخورد شود. یعنی برای زندانی پرونده جدیدی درست می‌شود و این بار باید به اتهام رشوه یا قمار یا هر جرم دیگری که با استفاده از پول در زندان انجام داده، مورد

محاكمه قرار بگیرد.

همچنین اگر غیر از پول، اشیاء ممنوعه دیگری نزد زندانی کشف شود که صرف نگهداری آن‌ها جرم باشد (مثلاً مواد مخدر، مشروبات الکلی و...) در این صورت هم موضوع صورت جلسه و به قاضی ناظر زندان گزارش می‌شود تا طبق قانون با او برخورد کند.

۲. اگر از پول یا اوراق بهادار کشف شده استفاده نامشروع نشده باشد و همین‌طور در مورد وسایلی که صرف نگهداری آن‌ها جرم نیست (مثل وسیله بازی منچ یا شطرنج، یا اینکه زندانی رادیویی را نزد خود نگهداری می‌کرده که بیشتر از یک موج دارد) از آنجایی که صرف نگهداری منچ یا رادیوی با بیش از یک موج جرم نیست، در این صورت وسایل مذکور از او گرفته و موضوع صورت جلسه شده و فقط به اطلاع شورای انضباطی زندان می‌رسد.

آیا مسئولین زندان (اعم از مسئولین اداری یا انتظامی زندان) حق دارند زندانی را به خاطر نگهداری وسایل غیر قانونی، ضرب و جرح و تنبیه بدنی کنند؟

نه! هیچ کس و هیچ مقامی تحت هیچ شرایطی حق ندارد زندانی را مورد ضرب و جرح یا تنبیه بدنی قرار دهد یا به او فحاشی و توهین کند. در هر زندانی رئیس زندان مسئول مراقبت از زندانی است و در صورت پیشامدن چنین اتفاقی باید جوابگو باشد.

غذای بازداشتگاه و زندان

تهیه برنامه غذایی زندانیان به عهده مدیرکل هر استان است که متناسب با فصل‌های سال، آن را تصویب و به زندان‌ها ابلاغ می‌کند. در تنظیم برنامه غذایی زندان‌ها باید شرایط و احتیاجات اقلیمی هر محل در تغییرات این برنامه در نظر گرفته شود. مثلاً برنامه غذایی زندان‌های شمال ایران با برنامه غذایی زندان‌های جنوب کشور باید متفاوت و متناسب با شرایط جغرافیایی و فرهنگ غذایی آن مناطق باشد. (ماده ۱۵۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

همین‌طور نباید بین غذای زندانی با غذای زندانبان یا کارکنان زندان فرقی باشد. یعنی در زندان یک نوع غذا طبخ می‌شود که هم در سفره کارکنان زندان و هم در سفره زندانیان قرار می‌گیرد.

نکته‌ها: متهمان و محکومان باید در سه وعده (صبحانه، ناهار، شام) از غذای روزانه برخوردار باشند.

+ کودکانی که به عنوان مددجو در کانون‌های اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند، به دلیل در حال رشد بودن‌شان باید علاوه بر سه وعده غذای اصلی، دو میان‌وعده نیز در هر شبانه‌روز داشته باشند تا به رشد آن‌ها لطمه‌ای نخورد. (تبصره ماده ۱۵۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

+ زنان باردار و مادران شیرده و اطفال همراه آن‌ها باید رژیم غذایی خاص داشته باشند تا صدمه‌ای به رشد کودک و سلامتی مادر نخورد. (بندهای پ و ت ماده ۱۵۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

+ باید بر اساس برنامه‌های غذایی مصوب و متناسب با شرایط آب‌وهوایی هر محل، مواد خوراکی لازم که دارای کالری و ویتامین‌های کافی باشند همراه با چای یا آب آشامیدنی سالم در اختیار محکومان گذاشته شود. مسئولان مربوطه باید اقدامات لازم و مستمر برای جلوگیری از فساد اولیه خواروبار و تمیز بودن و تمیز شدن ظروف و محوطه آشپزخانه به عمل آورند. مثلاً برای شستن ظرف‌ها به اندازه کافی مایع ظرفشویی و اسکاچ یا برس در اختیار زندانیان قرار دهند، و نیز برای نگهداری مواد غذایی خریداری‌شده توسط زندانیان به اندازه کافی یخچال در آسایشگاه‌ها تأمین شود.

+ هر بازداشتگاه و زندان در صورت امکان می‌تواند سالن غذاخوری مجزا داشته باشد. در این صورت متهمان و محکومان باید غذا را در سالن غذاخوری خود صرف کنند.

+ برای متهمان و محکومان بیمار، طبق برنامه و نظریه پزشک معالج در مدتی که بیمار هستند و احتیاج به غذای مخصوص دارند باید از بهداری غذای مخصوص بیماران تهیه شده و در اختیارشان قرار بگیرد. (ماده ۱۵۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

+ برنامه غذایی روزانه زندانیان در ماه رمضان هم از طرف اداره کل استان و با هماهنگی سازمان زندان‌ها اعلام می‌شود. برنامه غذایی ماه رمضان فقط شامل مسلمانان و افرادی است که توانایی روزه گرفتن را دارند. این برنامه شامل اقلیت‌های دینی، بیماران و افرادی که شرعاً از روزه گرفتن معاف هستند نمی‌شود. بیماران

برای معافیت از قرارگرفتن در برنامه غذایی روزانه ماه رمضان باید تأیید پزشک مؤسسه را داشته باشند تا بتوانند در وعده‌های صبحانه و نهار، غذا بخورند.

+ نکته عجیبی که در خصوص وعده‌های غذایی روزانه اقلیت‌های مذهبی مطرح شده این است که این افراد برای برخورداری از برنامه غذایی معمول روزانه یا اینکه حداقل اجازه داشته باشند تا در وعده‌های صبحانه و نهار غذا میل کنند، لازم است که تأییدیه واحد اصلاح و تربیت را داشته باشند. در مورد اشخاصی هم که شرعاً از روزه‌داری معافند، مثل زن زندانی که در حالت عادت ماهانه است؛ این زن در صورتی مجاز است که وعده‌های صبحانه و نهار را میل کند که واحد اصلاح و تربیت، عادت ماهانه او را تأیید کند. (ماده ۱۵۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

🔍 برنامه غذایی: اگرچه در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب سال ۱۴۰۰ اشاره‌ای به حداقل برنامه غذایی بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها نشده اما براساس آئین‌نامه سابق که حداقل برنامه غذایی هر بازداشتگاه و زندان را معین کرده بود، به نظر می‌رسد همان برنامه در چارچوب آئین‌نامه تازه تصویب هم قابل اجراست.

طبق آئین‌نامه اجرایی سابق، حداقل برنامه غذایی هر مؤسسه عبارت است از:

صبحانه: شامل نان، پنیر و چای.

نهار یا شام: شامل سبزیجات تازه یا خشک، برنج، سیب‌زمینی، پیاز، حبوبات، انواع لبنیات، تخم‌مرغ، و میوه فصل. در هر هفته حداقل سه بار باید در وعده‌های نهار و شام به محکومان غذاهای گوشتی داده شود.

نوع غذا برای کلیه محکومان هر زندان یک‌سان طبق و توزیع می‌شود. یعنی چنین نیست که در یک زندان به زندانیان چلوکباب داده شود و در زندان دیگر نان و سیب‌زمینی!

لوازم غذاخوری برای هر محکوم عبارت است از: بشقاب، کاسه، لیوان، و قاشق (این ظروف در صورت امکان باید از جنس ملامین باشند).

همه محکومان باید در نظافت آشپزخانه، سالن غذاخوری، شست‌وشو و خشک‌کردن ظروف و لوازم آن‌ها بدون تبعیض و استثناء شرکت داشته باشند.

فروشگاه زندان

زندانیان می‌توانند اجناس و لوازم مورد نیاز خود را از فروشگاه‌های زندان تهیه کنند. قیمت اجناس و لوازمی که فروشگاه‌های زندان در اختیار زندانی‌ها قرار می‌دهند: اولاً نباید بیشتر از قیمتی باشد که روی کالا قیمت‌گذاری شده. ثانیاً فروش کالا به زندانی باید با فاکتور انجام شود.

کالاهایی در فروشگاه زندان عرضه می‌شود که توسط سازمان زندان‌ها اعلام شده باشد. به این منظور سازمان زندان‌ها صورت ریز کالاها و لوازم مجاز را تهیه می‌کند و به اداره کل زندان‌ها ابلاغ می‌کند. بنابراین چنان نیست که همه‌نوع کالایی در فروشگاه زندان عرضه شود و زندانی بتواند آن را از فروشگاه زندان خریداری کند. صورت ریز مواد و اجناس موجود در فروشگاه‌ها باید روی برگه‌ای نوشته شده و بر در ورودی فروشگاه نصب گردد تا همه زندانیان از اجناس موجود و قیمت آن‌ها باخبر باشند. نظارت بر وضعیت فروشگاه‌ها و قیمت‌ها به عهده رئیس زندان است.

زندانی حق دارد که نسبت به قیمت کالا یا کالاهای عرضه‌شده در فروشگاه زندان شکای کند. اگر قیمت کالایی گران‌تر از قیمت آن در خارج از زندان باشد، زندانی حق دارد شکایت‌نامه‌ای تنظیم کند و فاکتور فروش را ضمیمه شکایت‌نامه‌اش کرده، آن را به نماینده بازرسی یا حفاظت و اطلاعات مؤسسه یا رئیس اندرزگاه بدهد.

اگر شکایت زندانی مربوط به غیربهداشتی بودن برخی کالاهای عرضه‌شده در فروشگاه زندان باشد، مثل فاسدبودن گوشت یا مواد غذایی دیگر؛ شکایت‌نامه‌اش را باید به مسئول واحد بهداشت و درمان مؤسسه بدهد. (ماده ۱۵۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

بهداشت آسایشگاه‌ها

رعایت اصول بهداشتی در کلیه محل‌ها و مکان‌های زندان و به‌ویژه در آسایشگاه محکومان ضروری است. بنابراین نظافت کلیه مکان‌هایی که زندانیان به آن‌ها رفت‌وآمد دارند و از آنجا استفاده می‌کنند، به عهده خود زندانیان است. این مکان‌ها شامل: داخل آسایشگاه، راهروها، حیاط هواخوری، سرویس‌ها، سالن اجتماعات، نمازخانه، کتابخانه، کارگاه‌ها و مؤسسه‌های صنعتی، کشاورزی و خدماتی و امثال آن است. هیچ زندانی‌ای حق ندارد زندانی دیگر را وادار به انجام کارهای خود کرده یا با دادن وعده و وعید یا حمایت مالی، او را برای انجام کارهای روزانه‌اش اجیر کند.

متهم یا محکومی که بیمار یا سالخورده بوده و قادر به انجام وظایف خود نباشد، با گواهی پزشک زندان و تأیید مسئول بهداری و به دستور رئیس زندان، برای مدت معینی از انجام کارهای مربوط به نظافت معاف می‌شود.

؟ «وکیل بند» کیست و چگونه به این سمت می‌رسد؟

زندانیان هر سالن یا بند، سالی یک بار از بین خود سه تا پنج نفر را به عنوان «شورای زندانیان» انتخاب می‌کنند که اداره امور زندانیان آن بند را به عهده دارند. بعد از انتخاب شورای زندانیان، رئیس زندان یک نفر را از میان آن‌ها به عنوان «وکیل بند» منصوب می‌کند که به عنوان نماینده زندانیان، با مسئولین بند در ارتباط باشد و مشکلات و خواسته‌های زندانیان از طریق او به مسئولان مربوطه منتقل شود. اما رئیس زندان برای انتصاب وکیل بند باید تأیید حفاظت و اطلاعات مؤسسه را داشته باشد.

بنابراین وکیل بند کسی است که از میان منتخبین زندانیان (به عنوان شورای زندانیان) و توسط رئیس زندان، با تأیید حفاظت و اطلاعات منصوب می‌شود. رئیس زندان حق ندارد از وکیل بند به عنوان زندانبان یا مأمور مراقب استفاده کند؛ چرا که واگذاری تکالیف زندانبان‌ها یا مأموران مراقب، به وکیل بند یا هر زندانی دیگر کلامنوع است. (ماده ۷۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

؟ زندانیان بیمار و تکالیف مسئولین بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها نسبت به آن‌ها

واحد بهداشت و درمان مؤسسه باید هر شش ماه یکبار از نظر تجهیزات و امکانات بهداشتی و پزشکی و نیروی متخصص، بررسی و بر اساس نیاز تکمیل شود. مؤسسه‌هایی که کمتر از ۵۰۰ زندانی دارند باید در شبانه‌روز یک پرستار یا بهیار به طور مرتب در واحد بهداشت و درمان زندان حضور داشته باشد، و حسب نیاز یک پزشک به صورت ساعتی در روزهایی از هفته در واحد بهداشت حضور یابد. در مؤسسه‌هایی که بیشتر از ۵۰۰ زندانی دارند تا ۳۰۰۰ زندانی، باید روزانه به طور مستمر یک پزشک در واحد بهداری حضور داشته و در مؤسسه‌های دارای بیش از ۳۰۰۰ زندانی، پزشکان باید شبانه‌روزی و در سه شیفت حضور داشته باشند. پزشکان متخصص نیز در همه مؤسسه‌ها با هر تعداد زندانی، باید به صورت ساعتی در روزهایی از هفته در واحد بهداشت حضور داشته باشند. (ماده ۱۳۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

➤ **انتقال به بیمارستان:** طبق مقررات آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، مسئولین زندان‌ها باید ترتیبی اتخاذ کنند که امکانات بهداری زندان برای رفع احتیاجات درمانی و بهداشتی زندانیان بیمار کافی بوده و تأمین‌کننده نیاز آن‌ها به درمان و بهداشت زندانیان باشد. اما چنانچه وضعیت بیماری زندانی به نحوی باشد که امکانات بهداری زندان برای معالجه او کافی نباشد، باید زندانی بیمار به بیمارستانی در خارج از زندان منتقل شود. برای انتقال زندانی بیمار به بیمارستانی خارج از زندان، لازم است که رئیس واحد بهداشت و درمان موضوع را تأیید کرده و قاضی اجرای احکام و رئیس مؤسسه یا زندان هم با انتقال زندانی به بیمارستان موافقت کنند.

بنابراین صرف تشخیص بیماری و تأیید رئیس واحد بهداشت یا پزشک مؤسسه کافی نیست تا زندانی به یکی از مراکز درمانی خارج از زندان منتقل و تحت درمان قرار گیرد؛ بلکه بعد از تأیید رئیس واحد بهداشت مؤسسه، حتماً باید دو مقام دیگر زندان یعنی قاضی اجرای احکام و رئیس مؤسسه هم با نظر او موافقت کنند.

اگر بیماری زندانی به نحوی باشد که موضوع اعزام او به بیمارستانی در خارج از زندان فوریت داشته باشد و مسئولان نتوانند موافقت قاضی ناظر زندان را کسب کنند، باید در اسرع وقت به دستور رئیس واحد بهداشت زندان و اجازه رئیس مؤسسه یا زندان - و در نبود رئیس زندان با موافقت جانشین او - بیمار را به بیمارستان اعزام کنند و بعداً موضوع به قاضی ناظر گزارش شود. ضرورت رسیدگی به وضعیت متهمین و محکومین بیمار ایجاب می‌کند که در موارد فوری، مسئولین منتظر حضور یا دستور قاضی ناظر زندان نباشند. (ماده ۱۳۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

قاضی ناظر و مسئولان مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال و زندان‌ها موظفند که به وضع محکومان بیمار صعب‌العلاج یا غیرقابل‌علاج رسیدگی کرده، حسب مورد بر اساس مقررات قانون آئین دادرسی کیفری اقدام کنند تا محکومین بیمار بتوانند تا زمان بهبودی کامل، مدت حبس خود را در بیمارستان بگذرانند.

هزینه درمان عوارض و بیماری‌هایی که «ضرورت یا فوریت درمان ندارند» (مثل جراحی‌های زیبایی، یا بیماری‌هایی که در اثر تقصیر خود محکوم ناشی شده) به عهده محکوم یا به عهده کسی خواهد بود که تقصیر او موجب بروز عوارض و بیماری‌های مذکور شده است. اما اگر زندانی از نظر مالی بی‌بضاعت باشد و نتواند از عهده پرداخت هزینه درمان خود برآید، در این صورت واحد مددکاری زندان باید وضعیت مالی او

را بررسی کند و در حالتی که بر واحد مددکاری محرز شود که زندانی بیمار که در بیمارشدن خود مقصر هم بوده، به قدری فقیر است که دچار عسر و حرج شده و از عهده پرداخت هزینه‌های درمانش بر نمی‌آید؛ در این صورت نیز مؤسسه وظیفه دارد که هزینه‌های درمان او را بپردازد.

با کمی دقت در این ماده از آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها این‌طور فهمیده می‌شود که هزینه درمان عوارض و بیماری‌هایی که زندانی دچار آن می‌شود و درمان آن‌ها «ضرورت دارد»، به عهده سازمان زندان‌ها است. یعنی اگر زندانی از داخل زندان یا بازداشتگاه به بیمارستانی خارج از زندان اعزام شود، باید کلیه هزینه‌های درمانی و بیمارستانی او توسط سازمان زندان‌ها پرداخت شود و زندانی هیچ مسئولیتی برای پرداخت هزینه درمان ندارد؛ مگر اینکه به زندانی مرخصی استعلاجی داده شود و زندانی با استفاده از مرخصی آزاد شده و خودش پیگیر درمان شود. (ماده ۱۴۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

برای حفظ بهداشت داخل آسایشگاه‌ها، کلیه اماکن زندان‌ها و اماکن وابسته به زندان (مثل محل‌های رفت‌وآمد زندانیان، کارگاه‌ها و...) باید دست‌کم ماهی یک‌بار ضدعفونی شوند. اما اگر ناگهان وضعیتی پیش آید که مثلاً حشرات موزی مثل شپش، به داخل آسایشگاه هجوم آورده باشند یا بیماری‌های ویروسی یا مسری و همچنین بیماری‌های موسمی و محلی داخل آسایشگاه‌ها شایع شده باشد، مسئولین زندان موظفند در کمتر از یک ماه و زودتر از موعد مقرر، نسبت به گندزدایی لوازم مربوط و سم‌پاشی اتاق‌ها در محوطه زندان اقدام کنند.

کارگاه‌ها و اماکنی که محکومان در آن به کار می‌پردازند باید دارای پنجره‌هایی «به اندازه کافی وسیع» باشند تا نور لازم و هوای آزاد به مقدار کافی داخل آن مکان‌ها شود و زندانیان در مدت کار در کارگاه‌ها از هوای آزاد و نور کافی خورشید بهره‌مند شوند. در صورت لزوم، برای کار و مطالعه زندانیان باید از نور مصنوعی یعنی چراغ‌های روشنایی استفاده شود. مجاری فاضلاب همیشه باید باز باشند و در رفع عفونت و آلودگی در محوطه و مکان‌های زندان‌ها مراقبت و اقدام لازم و دائم به عمل آید.

حمام و توالت و دستشویی زندان باید همیشه تمیز باشند و به اندازه کافی دوش آب سرد و گرم در دسترس محکومان گذاشته شود تا بتوانند با توجه به فصل‌های سال، حداقل یک‌بار در هفته استحمام کنند.

تراشیدن موی سر محکوم الزامی نیست، اما کوتاه کردن موی او در حد متعارف به

منظور رعایت بهداشت الزامی است.

برای پیش گیری از سرایت بیماری های واگیر (مانند بیماری های آمیزشی، سل، ایدز و...) بهداری مؤسسه یا زندان مکلف است که این دسته از بیماران و همچنین معتادان مواد مخدر یا الکل را مورد مداوا قرار داده و نسبت به تهیه محل و دارو برای درمان کامل بیماران اقدام نماید.

محکومان تازه وارد باید توسط واحد بهداشت و درمان مؤسسه، در بخش تشخیص مورد معاینه دقیق پزشکی قرار بگیرند و آزمایش های تشخیص پزشکی نسبت به آن ها به عمل آید. در صورتی که لازم باشد زندانی به مراکز درمانی دیگر معرفی شود، واحد بهداشت و درمان مؤسسه موظف است که در این مورد اقدام و او را به مراکز درمانی دیگر معرفی کند.

برای هر زندانی یک پرونده درمانی و پزشکی تشکیل می شود و کلیه اقدامات درمانی و پزشکی که در مورد او به عمل می آید باید در این پرونده درج شود. (ماده ۱۳۸ آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

هرگاه محکوم تازه واردی نسخه یا دارویی همراه داشته باشد که مورد استفاده او است، بهداری زندان آن را در اختیار می گیرد تا بر اساس آن ها و با تجویز پزشک، داروهای مورد نیاز به او داده شود. هرگاه داروی مصرفی زندانی برای او جنبه حیاتی داشته باشد (مثلاً قرص نیترو گلیسیرین) باید این دارو فوراً پس از معاینه و تجویز پزشک در اختیار زندانی بیمار قرار بگیرد. در صورتی که در تحویل داروهای حیاتی به زندانی کوتاهی صورت بگیرد و این امر باعث شود که زندانی بیمار به خاطر نرسیدن دارو به بدنش آسیب جدی ببیند، مسئولین مربوطه قابل پیگرد کیفری و انتظامی هستند. یعنی زندانی بیمار می تواند به خاطر عدم تحویل به موقع دارو که موجب آسیب جدی به او شده، از مسئولین مربوطه هم به مرجع قضائی کیفری و هم به مرجع انتظامی شکایت کند. (ماده ۱۴۱ آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

محکوم باید به محض احساس کسالت، موضوع را به مسئول امور نگهداری زندان اطلاع دهد تا با اخذ معرفی نامه به بهداری مؤسسه یا زندان اعزام شده و دارو و دستورهای پزشکی لازم را دریافت کند.

محکوم باید در حضور پزشک یا پزشکدار یا سایر مسئولان، داروی تجویز شده را

مصرف نماید. نگهداری دارو در آسایشگاه - به جز در هنگام ضرورت - ممنوع است. تشخیص این ضرورت به عهده پزشک زندان یا مؤسسه محل گذران محکومیت است که با معاینه کامل بیمار به عمل می‌آید.

چنانچه پزشک بهداری مؤسسه یا زندان تشخیص دهد که محکوم بیمار باید در بیمارستان بستری شود، نگهداری او در بهداری یا آسایشگاه جایز نیست و مسئولین زندان وظیفه دارند که محکوم را در بیمارستان بستری کنند. (ماده ۱۴۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

مسئول واحد بهداشت مؤسسه وظیفه دارد که وضعیت زندانی بیمار بستری در مراکز درمانی خاج از زندان را رصد کرده و مطمئن شود که به وضع زندانی خوب رسیدگی می‌شود. (ماده ۱۵۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا «اعتصاب غذا» در زندان ممنوع است؟

نه! اعتصاب غذا یا هر نوع اعتراض به نقض حقوق زندانیان توسط زندانی، یکی از حقوق اعتراضی آن‌ها است و در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها نیز منع نشده. اما اعتصاب یا هر نوع رفتار اعتراضی به صورت جمعی ممنوع است. بنابراین اگر هر زندانی به صورت فردی اعلام اعتصاب کند (اعم از اعتصاب غذا، یا هر نوع دیگر اعتصاب) منعی ندارد و مسئولین زندان وظیفه دارند که به خواسته‌های زندانیان توجه کرده و برای حفظ سلامتی آن‌ها اقدامات لازم را به عمل آورند.

رسیدگی به وضعیت زندانیان در اعتصاب غذا به عهده کیست؟

طبق آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی، به محض اینکه زندانی اعلام اعتصاب کرد مسئولین زندان یا مؤسسه وظیفه دارند اقداماتی را انجام دهند تا سلامت زندانی با اعتصاب به خطر نیفتد.

در مرحله اول، زندانیان اعتصاب‌کننده با نظر رئیس مؤسسه فوراً از دیگر زندانیان جداسازی می‌شوند. همان‌طور که قبلاً گفته شد، جداسازی زندانی به معنی نگهداری او در انفرادی و محروم کردنش از امکانات زندان نیست؛ بلکه زندانی از سایر زندانیان جدا و در اتاقی به تنهایی یا با یکی - دو نفر دیگر نگهداری می‌شود. در تمام مدت جداسازی زندانی باید از هواخوری، استحمام، امکانات بهداشت و درمان، مشاوره

روانشناسی و... برخوردار باشد.
 بعد از اینکه زندانی اعتصاب‌کننده به دستور رئیس مؤسسه از سایر زندانیان جدا شد، رئیس مؤسسه موظف است که گزارشی فوری از اعتصاب زندانی جداسازی شده به قاضی اجرای احکام و واحد بهداشت و درمان مؤسسه ارائه کند تا واحد بهداشت و درمان توجه لازم را به زندانی در اعتصاب داشته باشد.
 واحد بهداشت و درمان بعد از دریافت گزارش باید زندانی در اعتصاب را از نظر سلامتی تحت نظر قرار دهد و بدین منظور وضعیت جسمی و روانی او را بررسی و برای حفظ سلامت جسمی و روانیش باید اقدامات ضروری پزشکی و روانشناسی را به عمل آورد.
 دفتر بهداشت و درمان سازمان زندان‌ها دستورعملی برای اقدامات واحد بهداشت و درمان هر مؤسسه در این زمینه دارد که واحد بهداشت و درمان باید مطابق با آن شیوه‌نامه اقدام کند.

بنابراین توجه به چند نکته در این مورد ضروری است:

- ➊ **نکته ۱:** اصل هر نوع اعتصاب به عنوان شکلی از اعتراض زندانی، در این آئین‌نامه به رسمیت شناخته شده است.
- ➋ **نکته ۲:** در آئین‌نامه پیش‌بینی شده که سازمان زندان‌ها مسئول حفظ سلامت جسمی و روانی زندانیان در اعتصاب است و برای این منظور باید شیوه‌نامه‌ای را تهیه و به واحد بهداشت و درمان موسسات ارائه کند تا بر اساس آن، وضعیت سلامت جسمی و روانی زندانی در اعتصاب تحت نظر قرار بگیرد.
- ➌ **نکته ۳:** حفظ سلامت جسمی و روانی زندانی در اعتصاب، مهم‌ترین و اولین اقدامی است که مسئولین مؤسسه باید در نظر داشته باشند.
- ➍ **نکته ۴:** تنبیه زندانی به خاطر اعتصاب، مغایر با مقررات کنوانسیون‌های بین‌المللی مورد تعهد جمهوری اسلامی ایران و آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها است. (ماده ۱۴۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

❓ آیا زندانی می‌تواند از بیمه خدمات درمانی برخوردار باشد؟

بله. سازمان زندان‌ها چند وظیفه مهم در زمینه سلامت و درمان زندانیان به عهده دارد:

۱. یکی از وظایف و مسئولیت‌های سازمان زندان‌ها این است که برای حفظ سلامت زندانیان، با «وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی» یا مؤسسه‌های درمانی و بیمه‌ای دولتی و خصوصی قراردادی را تنظیم کرده و با همکاری این نهادها، زندانیان را تحت پوشش بیمه درمانی قرار دهد.

۲. یکی دیگر از وظایف سازمان زندان‌ها این است که با همکاری سازمان «بیمه سلامت ایران» خدمات بیمه سلامت رایگان را برای «زندانیان و خانواده‌های آن‌ها» فراهم کند. بنابراین هم خود زندانی حق دارد که تحت پوشش بیمه درمانی قرار بگیرد و هم اعضای خانواده‌اش حق دارند که تحت پوشش بیمه سلامت رایگان قرار گیرند.

۳. از دیگر وظایف سازمان زندان‌ها این است که زندانیان شاغل در زندان را در قبال حوادث ناشی از کار، بیمه کند. (ماده ۱۴۷ و بند الف ماده ۱۸۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، و تبصره بند ج ماده ۳۸ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور)

اگر محکومی در زندان بیمار باشد (اعم از اینکه بیماری او روانی باشد یا جسمی) و نیاز به معاینات پزشکی و معالجه بیماری داشته باشد، اداره امور زندان مکلف است که اقدامات لازم را برای بهبودی او به عمل آورده و باید تمامی هزینه‌های لازم را بپردازد. اهمیت توجه به وضعیت محکومان بیمار - مخصوصاً محکومانی که دچار بیماری‌های خاص هستند - به حدی است که رئیس زندان مکلف شده با دادن پیشنهاد عفو زندانی به قاضی ناظر یا کمیسیون عفو و بخشودگی، شرایط را برای آزادی او فراهم کند. محکومان مبتلا به بیماری‌های روانی و بیماری‌های واگیردار و پرخطر (مثل ایدز) با نظر پزشک متخصص و نیز سیاست‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی باید به صورت مجزا از سایرین نگهداری و معالجه شوند. (ماده ۱۴۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در مورد محکومینی که به دندان مصنوعی، اعضای مصنوعی، عصا، صندلی چرخ‌دار یا عینک نیاز دارند «انجمن حمایت از زندانیان» مکلف شده که نسبت به تأمین هزینه‌های این قبیل نیازهای پزشکی محکومین بی‌بضاعت اقدام کند. (ماده ۱۶۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

رئیس بهداری زندان حتماً باید پزشک باشد. اما اگر زندان در مناطقی باشد که امکان تعیین پزشک به عنوان رئیس بهداری وجود نداشته باشد، باید از میان پرستاران یک نفر که کاملاً به مسائل پزشکی آشنا است به عنوان رئیس بهداری تعیین شود.

رئیس بهداری وظیفه دارد اول وقت هر روز، کلیه محکومان بیمار را که در بیمارستان زندان بستری هستند عیادت کرده و از وضعیت آن‌ها مطلع شود و از حسن مراقبت پزشکان و پرستاران نسبت به معالجه و تغذیه صحیح بیماران اطمینان یابد. او باید نسبت به رسیدگی به وضعیت محکومین بستری در بیمارستان زندان نظارت کامل و مستمر داشته باشد. (ماده ۱۴۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در مورد زندانی بی‌بضاعتی که در وضعیت بیماری آزاد می‌شود ولی ناتوان و از کار افتاده است و امکان مالی پیگیری وضعیت سلامتی و درمان خود در آزادی را هم ندارد؛ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۴۰۰ «انجمن حمایت از زندانیان» و مرکز مراقبت را موظف کرده که تا مدت سه ماه او را مورد حمایت قرار دهند. در آئین‌نامه به انجمن و مرکز مراقبت تکلیف شده که اقدامات و پیگیری‌های لازم را به عمل بیاورند تا این دسته از زندانیان آزاد شده، از خدمات حمایتی دولتی و عمومی برخوردار شوند. (ماده ۱۶۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

فوت محکومین در زندان

در صورتی که محکوم فوت کند، وظیفه رئیس زندان است که فوت او را به خانواده زندانی اطلاع دهد. اما رئیس زندان شخصا با خانواده زندانی فوت‌شده تماس نمی‌گیرد، بلکه او باید از طریق مددکار اجتماعی فوت زندانی را به خانواده او اطلاع داده و از سوی دیگر نیز پزشک قانونی، قاضی اجرا و مرجع قضائی مربوطه را در جریان قرار دهد. ضرورت اعلام به «پزشک قانونی» از این جهت است که پزشک مسئول با حضور در زندان و مشاهده جسد، معاینه‌های لازم را بر روی او انجام داده و در مورد طبیعی یا غیرطبیعی بودن مرگ محکوم اظهار نظر و صریحا علت مرگ را مشخص کند. «قاضی ناظر» مسئول قضائی وضعیت زندانیان است و باید مدارک لازم در خصوص فوت محکوم و علت آن را جمع‌آوری کرده و به مرجع قضائی محل ارسال کند. «مرجع قضائی مربوط» نیز با توجه به گزارش پزشک قانونی، تصمیم به صدور جواز دفن یا عدم صدور آن می‌گیرد.

اگر گزارش پزشک قانونی مبنی بر غیرطبیعی بودن مرگ زندانی باشد، مرجع قضائی مکلف است که تحقیقات لازم را در خصوص علت مرگ و چگونگی آن انجام دهد.

همچنین تا زمانی که وجود جسد برای انجام تحقیقات لازم است، نمی‌تواند جواز دفن صادر کند ولی بعد از انجام تحقیقات و عدم نیاز به وجود جسد، دستور دفن جنازه را صادر می‌کند.

پس از اینکه از سوی مرجع قضائی مربوط مجوز دفن صادر شد، باید جنازه زندانی را به بستگانش تحویل دهند تا خود آن‌ها نسبت به تشییع و دفن او اقدام کنند. اما در صورتی که اولیاءدم متوفی اجازه دهند، تشییع و دفن جنازه محکوم توسط زندان و عوامل آن صورت می‌گیرد.

وسایل باقی‌مانده از زندانی فوت‌شده، به خویشاوندان او داده می‌شود. در این مواقع رئیس زندان باید وجوه و لوازم شخصی زندانی را با نظر قاضی ناظر صورت‌جلسه کرده و به ورثه قانونی او تحویل داده و رسید بگیرد. هر گاه متوفی بدون وارث باشد، باید در اسرع وقت با نظر مقام قضائی صلاحیت‌دار نسبت به تعیین تکلیف لوازم شخصی او در زندان اقدام شود. در واقع مقام قضائی (یعنی قاضی) تصمیم می‌گیرد که وسایل به‌جا مانده از او در کجا و چگونه و توسط چه شخص یا اشخاصی مورد استفاده قرار بگیرد. در صورتی که زندانی فوت‌شده از اتباع خارجی باشد، موضوع فوت او به «وزارت امور خارجه» اطلاع داده می‌شود تا از طریق آن‌ها خانواده‌اش در جریان قرار گرفته و تدارک انتقال پیکر زندانی فوت‌شده به کشورش به عمل آید. (ماده ۱۵۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

برنامه‌های اصلاحی و تربیتی زندان چیست؟

در هر زندان یا مؤسسه‌ای، واحدی تحت عنوان «واحد اصلاح و تربیت» ایجاد می‌شود و یکی از وظایف این واحد برنامه‌ریزی امور آموزشی، فرهنگی، تربیتی، مذهبی، هنری، ورزشی، حرفه‌آموزی و اشتغال زندانیان است. هدف از برنامه‌ریزی آموزشی، فرهنگی و... این است که زندانی در زندان با استفاده از این امکانات، توانمند و آماده خروج از زندان و حضور در جامعه شود. (بند پ ماده ۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

برنامه‌های اصلاحی و تربیتی شامل دوره‌های آموزشی مذهبی، مهارت‌های اساسی زندگی، روانشناسی و برنامه‌های فرهنگی و تربیتی، آموزه‌های قرآنی، نهج‌البلاغه، نماز و... می‌شود.

استفاده زندانیان از برنامه‌های فرهنگی، ورزشی، هنری و... «سیمای زندان» (کانال

تلویزیونی آموزشی که رئیس زندان مکلف به راه‌اندازی آن است) یا «واحد سمعی و بصری» زندان، استفاده از مجلات، نشریات و محصولات آموزشی، فرهنگی، هنری و ورزشی مجاز که باید به صورت رایگان در اختیار زندانی قرار بگیرد نیز بخشی از برنامه‌های اصلاحی و تربیتی است. (ماده ۸۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

بخش دیگری از برنامه‌های اصلاحی و تربیتی، مربوط به سوادآموزی و ادامه تحصیل زندانی است. زندان باید امکان سوادآموزی و ادامه تحصیل زندانی - از مقطع ابتدایی تا مقاطع عالی دانشگاهی - را با هماهنگی وزارتخانه‌های مربوط فراهم کند. شرکت در کلاس‌های «نهیض سوادآموزی» هم یکی دیگر از بخش‌های برنامه‌های اصلاحی و تربیتی است. حضور مددجویان بی‌سواد زیر ۱۸ سال (کودکانی که در کانون اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند) در کلاس‌های نهیض سوادآموزی الزامی است. همچنین در سایر مؤسسات مثل زندان‌ها، حضور زندانیان زیر ۶۰ سال که بی‌سواد هستند در کلاس‌های نهیض سوادآموزی الزامی است.

الزامی بودن حضور در کلاس‌های نهیض سوادآموزی به معنی اجبار زندانی یا مددجو به حضور در این کلاس‌ها یا تنبیه او به خاطر عدم حضور در کلاس‌ها نیست، بلکه عدم حضور موجب می‌شود که مددجو یا زندانی امتیازهایی که در آئین‌نامه مقرر شده مثل مرخصی ارفاقی، ملاقات حضوری و... را از دست بدهد یا از آن‌ها محروم شود. (مواد ۸۱ تا ۸۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی، پیش‌بینی شده که برای شرکت زندانی در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی و برای نتایج حاصل از شرکت او در این برنامه‌ها، نمره‌ای در نظر گرفته شود. از جمع این نمرات، درجه‌ای به او داده می‌شود که به آن «درجه اعتباری» می‌گویند.

❓ شرکت در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی چه لزومی دارد؟

چنان که پیشتر گفته شد، یکی از مشوق‌های زندانیان برای شرکت در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی این است که برای شرکت و نتیجه حاصل از شرکت او در این برنامه‌ها، نمره و امتیازهایی داده شده و در صورتی که مجموع این امتیازها به حد قابل قبولی برسد، به زندانی درجه اعتباری داده می‌شود. زندانی‌ای که این درجه اعتباری را کسب کند، از ارفاق‌هایی برخوردار می‌شود.

این ارفاق‌ها عبارتند از: مرخصی، ملاقات حضوری، نظام نیمه‌آزادی (یعنی زندانی می‌تواند روز را بیرون از بند به سر برده و شب به بند برگردد)، آزادی مشروط، تعلیق و آزادی تحت مراقبت الکترونیکی.

همچنین سه روز مرخصی در ماه، یکی از این ارفاق‌های قانونی است که به زندانی دارای درجه اعتباری داده می‌شود. استفاده از مرخصی ارفاقی، اضافه بر حقی است که قانون‌گذار به عنوان مرخصی برای زندانی در نظر گرفته است. (بند ۱ ماده ۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته: با توجه به اهداف برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های اصلاحی و تربیتی، و با توجه به توانمندی، آزادیخواهی، جامعه‌محوربودن خواسته‌های زندانیان سیاسی و عقیدتی و این قبیل زندانیان که نه برای منفعت شخصی بلکه به خاطر منافع جامعه و مردم متحمل حبس شده‌اند، ولی این برنامه‌ها شامل حال زندانیان سیاسی و عقیدتی یا فعالان مدنی و صنفی مثل کارگران، معلمان، دانشجویان یا زنان مخالف حجاب اجباری و... نمی‌شود.

کسب چند امتیاز از برنامه‌های اصلاحی و تربیتی برای مرخصی سه روزه لازم است؟

زندانی با شرکت در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی و کسب حداقل ۱۰۰ امتیاز از درجه اعتباری لازم، استحقاق سه روز مرخصی در ماه را می‌یابد. بنابراین زندانی حداقل باید ۱۰۰ امتیاز به دست بیاورد تا درجه اعتباری بگیرد.

میزان امتیازهای هر یک از فعالیت‌ها و برنامه‌های اصلاحی و تربیتی در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مشخص شده است؛ که شامل رعایت امور انضباطی، فعالیت‌های مذهبی و قرآنی، فرهنگی، کتابخوانی، شعرخوانی، فعالیت‌های علمی و تحصیلی، مهارت‌های فنی، حرفه‌ای، اجتماعی و... است. بعضی از این فعالیت‌ها مثل شرکت در سطوح احکام یک و دو، ۱۰ امتیاز در ماه و برخی مثل ترک سیگار یا جلب رضایت شاکی، ۱۰۰ امتیاز دارد. یعنی زندانی با ترک کامل سیگار یا جلب رضایت شاکی، استحقاق استفاده از سه روز مرخصی در ماه را خواهد داشت. در مورد بعضی از زندانیان، برای برخورداری از این ارفاق‌ها شرایط راحت‌تری در نظر گرفته شده. مثلاً زنان بیش از ۵۵ سال سن، زنان سرپرست خانوار، مادران دارای فرزند کمتر از ۱۵ سال، مردان ۶۰ ساله و ۶۰ سال به بالا، زندانیان دارای بیماری‌های

مُسرّی خطرناک یا صعب‌العلاج، و ایثارگران و ناتوانان با کسب ۵۰ امتیاز می‌توانند از سه روز مرخصی در ماه استفاده کنند. (ماده ۱۹۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

مرخصی زندانیان و شرایط آن

در موادی از قانون آئین دادرسی کیفری، به جهت اهمیتی که قانون‌گذار به «حق مرخصی» زندانی داده است، به این مبحث پرداخته و تصریح کرده که زندانی حق دارد در موارد خاصی که در این آئین‌نامه پیش‌بینی شده، از حق مرخصی برخوردار باشد:

الف. در موارد وقوع حوادث و وقایع خاص برای بستگان زندانی، مثل فوت یا بیماری حاد بستگان نسبی و سببی، و همچنین ازدواج فرزندان زندانی.

در این آئین‌نامه تصریح شده که حتی اگر زندانی از سپردن تأمین تعیین‌شده ناتوان باشد، می‌تواند تحت مراقبت مأموران مراقب، برای یک روز در ماه و به مدت ۱۰ ساعت به مرخصی اعزام شود.

ب. در قانون آئین دادرسی کیفری همچنین پیش‌بینی شده در مواردی که زندانی شاکی خصوصی دارد، با رعایت مقرراتی از «مرخصی ترمیمی» استفاده کند:

۱. چنانچه زندانی قصد گرفتن رضایت شاکی را داشته باشد و دادستان یا قاضی اجرای احکام تشخیص بدهند که دادن مرخصی به زندانی برای گرفتن رضایت از شاکی موثر است، می‌توانند با تعیین تأمین مناسب او را به مرخصی بفرستند.

۲. چنانچه زندانی نتواند در یک نوبت مرخصی رضایت کامل شاکی را جلب کند، حق دارد که از یک نوبت دیگر مرخصی و حداکثر به مدت هفت روز برخوردار باشد تا فرصت جلب رضایت کامل شاکی به او داده شود.

۳. محکوم به حبس که شاکی دارد، حتی اگر بتواند بخشی از خسارات شاکی را جبران کند نیز حق دارد برای یک نوبت دیگر و حداکثر به مدت هفت روز از مرخصی استفاده کرده تا بتواند نسبت به جبران کامل خسارات شاکی اقدام کند.

بنابراین زندانی‌ای که شاکی دارد، هم برای جلب رضایت کامل شاکی و هم برای جبران خسارات وارده به شاکی، حق استفاده از مرخصی را دارد و اگر در نوبت اول

مرخصی موفق به جلب رضایت شاکی یا جبران خسارات وارده به او نشود می‌تواند برای نوبت دوم هم به مدت یک هفته از مرخصی برخوردار شود.

ب. زندانیان محکوم به حبس که اجرای مجازات آن‌ها قانوناً قابل تعلیق نیست (مثل زندانیان سابقه‌دار، یا زندانیانی که بیش از ۱۵ سال حبس دارند، یا محکومین به جرایم علیه امنیت و...) در صورتی می‌توانند از حق مرخصی استفاده کنند که یک‌سوم از میزان مجازات تعیین‌شده خود را گذرانده باشند و امتیازهای لازم را از شرکت در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی کسب کرده باشند. در این صورت به تشخیص دادستان و با سپردن تأمین مناسب، می‌توانند هر چهار ماه یک‌بار و حداکثر به مدت پنج روز به مرخصی اعزام شوند.

چنانچه زندانی محکوم به مجازات غیرقابل تعلیق، با وجود دارا بودن شرایط برای برخوردارگی از پنج روز مرخصی در چهار ماه، بنا به دلایلی از مرخصی استفاده نکرده باشد؛ مرخصی‌های استفاده‌نشده ذخیره شده و در مدت باقی‌مانده از حبس او محاسبه می‌شود. به بیان دیگر، مرخصی‌های استفاده‌نشده زندانی از بین نمی‌روند بلکه ذخیره می‌شوند و در آخر دوران محکومیت او، با مدت باقی‌مانده از حبسش محاسبه می‌شود.

مثلاً اگر چنین فردی شش ماه مرخصی ذخیره‌شده داشته باشد، شش ماه آخر حبس خود را بدون تودیع تأمین برای مرخصی، مرخص شده و از «مرخصی پایان حبس» استفاده می‌کند. به این ترتیب او شش ماه زودتر از موعد آزاد می‌شود. (ماده ۲۰۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ت. در قانون آئین دادرسی کیفری، به رئیس قوه قضائیه اجازه داده شده که در ایام خاص و به مناسبت‌های ملی و مذهبی، علاوه بر سقف تعیین‌شده برای مرخصی، حداکثر دو بار در سال به زندانیان واجد شرایط مرخصی اعطا کند. تمامی مواردی که در قانون آئین دادرسی کیفری برای استفاده از حق مرخصی زندانی پیش‌بینی شده، در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۴۰۰ نیز در نظر گرفته شده است.

ی. به علاوه، در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور پیش‌بینی شده:

— زندانیانی که به علت محکومیت مالی (مثل عدم پرداخت مهریه، یا بدهی) و در اجرای ماده ۳ قانون «نحوه اجرای محکومیت‌های مالی» به ازای محکومیت‌شان

دوران حبس را می‌گذرانند؛ می‌توانند با مجوز قاضی اجرای احکام و اطلاع قاضی صادرکننده حکم، به منظور فراهم کردن امکان پرداخت بدهی یا محکومیت، هر سه ماه یک‌بار و هر بار به مدت ۱۰ روز از مرخصی استفاده کنند.
اگر زندانی موفق شود بخشی از بدهی خود را در زمان مرخصی بپردازد، می‌تواند از قاضی اجرای احکام تقاضای تمدید مرخصی کند.

— همچنین زندانیان محکوم به حبس، در صورت رعایت ضوابط و مقررات زندان و مشارکت در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی و کسب امتیازهای لازم، می‌توانند با سپردن تأمین مناسب، ماهانه حداکثر سه روز از مرخصی برخوردار شوند. درخواست مرخصی زندانیان در شورای طبقه‌بندی زندان بررسی می‌شود، ولی برای اجرا نیاز به موافقت قاضی اجرا دارد.

بنابراین:

۱. یکی از شرایط بهره‌مندی زندانیان از سه روز مرخصی ماهانه، شرکت در برنامه‌های اصلاحی و تربیتی و کسب امتیازهای لازم، با سپردن تأمین مناسب است.
۲. در صورت فوت یا بیماری حاد بستگان نسبی و سببی درجه یک از طبقه اول، فوت یا بیماری حاد همسر، و همچنین ازدواج فرزندان؛ زندانی می‌تواند با مجوز دادستان حداکثر تا پنج روز به مرخصی برود.
۳. اگر زندانی برای شرکت در جلسه دادگاه امکان مرخصی داشته باشد، مؤسسه می‌تواند با گرفتن تأمین به او مرخصی دهد تا دیگر نیازی به اعزام و بدرقه‌اش توسط مأموران حفاظت زندان نباشد و زندانی شخصا و بدون تحمیل هزینه به زندان، در دادگاه حاضر شود.
(ماده ۵۲۰ قانون آئین دادرسی کیفری، و مواد ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸ و ۲۰۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

منظور از قرار تأمین مناسب چیست؟

قرار تأمین مناسب یا تضمینی که در قانون آئین دادرسی کیفری پیش‌بینی شده، می‌تواند به یکی از قالب‌های زیر باشد:

الف. قرارداد مدنی

ب. وثیقه

پ. هر یک از قرارهای تأمین کیفری مندرج در قانون آئین دادرسی کیفری

📌 **قرارداد مدنی:** می‌تواند تعهدی در قالب مثلاً ضمانت باشد. یعنی یک نفر ضامن زندانی می‌شود که در موقع ضرورت او را به زندان معرفی کند و با دادن چک یا سفته، متعهد می‌شود که وجهی را به عنوان وجه‌الضمان بپردازد. ضامن می‌تواند برای اطمینان از عدم تضییع حق خود، قراردادی هم با زندانی تنظیم کند تا در صورت فرار و عدم دسترسی به او، ضامن از آن طریق به حق خودش برسد.

📌 **قراره‌های تأمین کیفری:** در ماده ۲۱۷ قانون آئین دادرسی کیفری تعیین شده‌اند و عبارتند از:

۱. **التزام به حضور با «قول شرف».** یعنی زندانی ملتزم می‌شود که با پایان مرخصی یا هر زمانی که لازم باشد، خود را به زندان معرفی کند و برای تضمین این التزام به مقامات مربوطه قول شرف می‌دهد.

۲. **التزام به حضور با تعیین وجه التزام.** زندانی ملتزم می‌شود که با پایان مرخصی یا هر زمانی که لازم باشد، به زندان برگردد و قبول می‌کند که در صورت تخلف، مبلغی که مقامات مربوطه به عنوان وجه التزام تعیین می‌کنند را بپردازد.

۳. **التزام به خارج‌نشدن از حوزه قضائی با قول شرف.** زندانی ملتزم می‌شود تا زمانی که در مرخصی از زندان است از حوزه قضائی مربوطه خارج نشود و برای تضمین این التزام، مقامات مربوطه از زندانی قول شرف می‌گیرند.

۴. **التزام به خارج‌نشدن از حوزه قضائی با تعیین وجه التزام.** زندانی ملتزم می‌شود تا زمانی که در مرخصی است از حوزه قضائی مربوطه خارج نشود و قبول می‌کند در صورت تخلف، مبلغی که مقامات مربوطه به عنوان وجه التزام تعیین می‌کنند را بپردازد.

۵. **التزام به معرفی نوبه‌ای متهم به صورت هفتگی یا ماهانه به مرجع قضائی یا انتظامی، با تعیین وجه التزام.** زندانی ملتزم می‌شود در تمام مدتی که در مرخصی به سر می‌برد، در نوبت‌های تعیین شده توسط مقامات مربوطه، خود را به مرجع قضائی یا انتظامی مورد نظر مقامات معرفی کند. زندانی برای تضمین این التزام قبول می‌کند که در صورت تخلف، مبلغی که مقامات مربوطه به عنوان وجه التزام تعیین می‌کنند را بپردازد.

۶. **التزام مستخدمان رسمی کشوری یا نیروهای مسلح به حضور با تعیین وجه التزام، با موافقت متهم و پس از دریافت تعهد پرداخت از محل حقوق آن‌ها از سوی سازمان مربوطه.** یعنی شورای طبقه‌بندی زندان یا مقامات صالح قضائی می‌توانند در مورد زندانیانی که کارمند رسمی کشوری یا لشکری هستند، با تعیین وجه التزام و گرفتن

تعهد از سازمان یا ادارهای که متهم کارمند آن محسوب می‌شود، او را به مرخصی اعزام کنند. اخذ این تأمین دو شرط دارد:

الف. زندانی کارمند لشکری یا کشوری باشد.

ب. زندانی موافقت کند که زندان با محل کار او قرارداد بسته و تعهد بگیرد که در صورت عدم بازگشت زندانی، وجه التزام تعیین شده از محل حقوق ماهانه‌اش پرداخت شود.

۷. التزام به خارج نشدن از خانه یا محل اقامت تعیین شده با موافقت متهم با تعیین وجه التزام، از طریق نظارت با تجهیزات الکترونیکی یا بدون نظارت با این تجهیزات. در این مورد هم زندانی به شرطی به مرخصی اعزام می‌شود که موافقت کند:

الف. از خانه یا محل اقامتش خارج نخواهد شد

ب. با وجه التزام تعیین شده موافقت کند

در این صورت یا با پابند، یا بدون پابند به مرخصی اعزام می‌شود.

۸. کفالت با تعیین وجه الكفاله؛ در کفالت باید شخصی که کفیل می‌شود، از نظر قاضی توانایی پرداخت وجه الكفاله را داشته باشد. کفیل می‌تواند حقوق بگیر دولت یا هر سازمان خصوصی باشد، یا اینکه از نظر اجتماعی در موقعیتی قرار بگیرد که امکان اخذ وجه الكفاله از او وجود داشته باشد.

۹. دریافت وثیقه؛ اعم از پول نقد، ضمانت‌نامه بانکی، مال منقول یا غیرمنقول؛ وثیقه‌گذار باید اعم از وجه نقد یا مالی را به عنوان وثیقه قبول کند تا در صورت عجز از معرفی زندانی، پرداخت کند. بدیهی است اخذ تضمین از زندانی برای اعزام به مرخصی و صدور هر یک از قرارهای تأمین کیفری ذکر شده و تعیین میزان وجه التزام یا وجه الكفاله یا وثیقه، باید بر مبنای قانون و متناسب با باقی مانده مدت حبس زندانی و جزای نقدی حکم (چنانچه زندانی به پرداخت جزای نقدی هم محکوم شده باشد) تعیین شود. تعیین وثیقه با مبلغ بیشتر از آنچه که در قانون پیش‌بینی شده، نقض قانون و عملاً محروم کردن زندانی از حق مرخصی است.

❓ تکلیف مدتی که زندانیان در مرخصی هستند چه می‌شود؟

مدتی که زندانیان در مرخصی به سر می‌برند جزء مدت محکومیت آن‌ها محسوب می‌شود؛ به شرط اینکه غیبت نکنند و سر موعد به زندان بازگردند. زیرا در صورت

غیبت، ایام غیبت جزء مدت محکومیت‌شان حساب نمی‌شود. در این صورت علاوه بر اینکه مدت غیبت جزء محکومیت زندانی به حساب نمی‌آید، زندانی برای بار اول به مدت سه ماه و برای بار دوم به مدت شش ماه و برای نوبت سوم به مدت یک سال از مرخصی محروم خواهد شد. البته اگر شورای طبقه‌بندی احراز کند که زندانی تخلف‌کننده، متنبه شده و دادستان هم با مرخصی‌اش موافقت کند، محرومیت او منتفی می‌شود. از سوی دیگر در صورت غیبت زندانی، رئیس مؤسسه حداکثر ظرف ۲۴ ساعت موضوع را هم به قاضی صادرکننده مرخصی گزارش می‌کند تا اقدام قانونی در مورد ضبط تأمین (وثیقه یا...)، دستگیری زندانی و بازگرداندن او به مؤسسه انجام شود، و هم نسبت به اعلام جرم به دادستان یا رئیس حوزه قضائی اقدام می‌کند. البته تأمین در صورتی ضبط می‌شود که وثیقه‌گذار، کفیل یا تودیع‌کننده تأمین قادر به معرفی زندانی و بازگرداندن او به زندان نباشد. (مواد ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶ و ۲۰۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندانی در مرخصی چه کارهایی را باید انجام دهد و چه کارهایی را نباید انجام دهد؟

زندانی در زمان مرخصی آزاد است که مثل سایر مردم هر کار مجاز و قانونی را انجام دهد و برای رفت‌وآمد یا انجام کارهایش، هیچ محدودیتی نه در قانون و نه در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی دیده نمی‌شود؛ مگر در مواردی که بنا به پیشنهاد شورای طبقه‌بندی زندان، قاضی اجرای احکام یا دادستان به زندانی تکلیف کنند که در طول مدت مرخصی به طور نوبه‌ای برای معرفی خود به مراجع انتظامی مراجعه و حضور خود را در آنجا ثبت کند. یا مواردی که او را از حضور در بعضی اماکن منع کند. این موارد حتماً قبل از رفتن زندانی به مرخصی، به صورت کتبی به او اعلام و تفهیم می‌شود. (ماده ۲۰۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندانیان در حین مدت مرخصی باید مواظب رفتار و کردار خود باشند و از ارتکاب هر نوع جرمی خودداری کنند؛ چرا که برای بار اول شش ماه، برای بار دوم یک سال، و برای بار سوم دو سال از مرخصی محروم خواهند شد. (ماده ۲۰۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

اشتغال و حرفه آموزشی در زندان

بعضی از مقررات آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها مربوط به کارآموزی و اشتغال متهمین و محکومین داوطلب کار است. این بخش از آئین‌نامه بیشتر شامل حال زندانیان عادی است. طبق این مقررات، محکومین و متهمین در زندان باید به حرفه‌هایی مشغول شوند که نیاز به گذراندن دوره‌های آموزشی داشته باشند، تا ضمن اینکه کار می‌کنند مراحل مختلف آموزشی را هم گذرانده و موفق به گرفتن گواهینامه مهارت فنی در همان رشته کاری شوند.

برای اشتغال در کارگاه‌های بخش زندان نیمه‌باز مؤسسه، زندانی باید درخواست دهد. قبول درخواست او منوط به کسب درجه اعتباری لازم و تصویب شورای طبقه‌بندی است. کارگاه‌های زندان بسته و زندان نیمه‌باز، داخل خود مؤسسه است.

زندانی شاغل در زندان نیمه‌باز، در ساعات اشتغال حق خروج از محل کار بدون اجازه مراقب را ندارد. (ماده ۱۸۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

برای شاغل شدن زندانی در مرکز حرفه‌آموزی و اشتغال، یا هرگونه اشتغال در خارج از مؤسسه که تحت نظارت سازمان زندان‌ها است؛ علاوه بر کسب درجه اعتباری لازم و تصویب شورای طبقه‌بندی، لازم است که قاضی اجرا طبق مقررات قانون آئین دادرسی کیفری از زندانی تأمین مناسب بگیرد.

امکان شاغل شدن در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال، یا هرگونه اشتغال در خارج از زندان فقط برای زندانیانی است که حکم قطعی داشته باشند. در تمام موارد، کسب درجه اعتباری لازم ضروری است.

برای شاغل شدن در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال یا اشتغال در خارج از مؤسسه، زندانیانی که محکوم به حبس تا ۱۵ سال هستند باید حداقل یک‌ششم این دوران را گذرانده باشند و زندانیان محکوم به حبس بالای ۱۵ سال باید حداقل سه سال از مدت محکومیت خود را سپری کرده باشند.

نکته: استثنائی که در خصوص گذراندن دوره‌ای از مدت حبس وجود دارد، مربوط می‌شود به محکومان مالی یا زندانیانی که به علت ارتکاب جرایم غیرعمد یا عجز از پرداخت جزای نقدی، در زندان هستند. این دسته از زندانیان از شرط گذراندن یک‌ششم یا سه سال از دوران حبس خود برای اشتغال در مراکز

حرفه‌آموزی و اشتغال یا اشتغال در خارج از زندان، معاف هستند. یعنی اشتغال زندانیان جرایم غیرعمد، زندانیانی که به علت عجز از پرداخت جزای نقدی در زندان هستند و محکومان مالی در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال یا اشتغال در خارج از زندان، مشروط به گذراندن دوره‌ای از دوران حبس‌شان نیست. (ماده ۱۸۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته ۲: شرایط برخورداری از امکان اشتغال در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال یا اشتغال در خارج از مؤسسه، برای بعضی از زندانیان سخت‌تر است. برای این دسته از زندانیان تا قبل از تحمل یک‌سوم از دوران حبس‌شان، اشتغال در مراکز حرفه‌آموزی یا اشتغال در خارج از زندان ممنوع شده. یعنی این افراد بعد از تحمل یک‌سوم دوران حبس خود می‌توانند در فرایند اصلاحی «رأی باز» قرار بگیرند. مثلاً اگر یک زندانی به جرم دایرکردن مرکز فساد و فحشا به ۱۵ سال حبس محکوم شده است، بعد از گذراندن پنج سال از ۱۵ سال دوره حبس و کسب درجه اعتباری لازم، مشمول شرایط کار در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال یا اشتغال در خارج از زندان می‌شود.

بنابراین زندانیانی که محکوم به «سلب حیات» یعنی اعدام یا قصاص هستند، زندانیانی که به مجازات سرقت مسلحانه، قاچاق مسلحانه، اخلال در نظام اقتصادی کشور، تجاوز به عنف، دایرکردن مراکز فساد و فحشا، آدم‌ربایی، اسیدپاشی، جاسوسی و اقدام علیه امنیت کشور محکوم شده‌اند نمی‌توانند در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال یا در خارج از مؤسسه به کار گماشته شوند.

نکته ۳: دسته‌ای از زندانیان هم هستند که به علت ارتکاب جرم جدید، برای مدتی از اشتغال در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال در خارج از زندان محروم می‌شوند. زندانیانی که در دوران حبس، در مرخصی، یا در زمان اشتغال و حرفه‌آموزی مرتکب جرم عمدی جدید شوند در نوبت اول برای شش ماه، در نوبت دوم برای یک سال، و در نوبت سوم برای دو سال از هرگونه حرفه‌آموزی یا اشتغال در خارج از زندان محروم می‌شوند. البته اگر در روند رسیدگی به جرم جدید حکم برائت زندانی از ارتکاب آن جرم صادر شود، محرومیت او لغو می‌شود. همچنین غیبت غیرموجه زندانی در مرکز حرفه‌آموزی هم منجر به محرومیت موقت او برای اشتغال در این مراکز می‌شود. (ماده ۱۸۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

محل اشتغال، اقامت و استراحت زندانی شاغل در مرکز حرفه‌آموزی یا هرگونه اشتغال در خارج از مؤسسه را شورای طبقه‌بندی تعیین می‌کند.

هر زمان زندانی شاغل در مرکز حرفه‌آموزی و اشتغال در محل کار حاضر نشود یا بدون اجازه محل کار را ترک کند، به منزله غیبت یا فرار از زندان محسوب می‌شود که قابل پیگرد است و بنا به شرایط، موجب مدتی محرومیت زندانی از کار در مرکز حرفه‌آموزی یا اشتغال در خارج از زندان می‌شود. (ماده ۱۸۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا زندانیان مجازند که داخل بند یا آسایشگاه، تولیداتی داشته باشند؟

بله. غیر از اشتغال در مراکز حرفه‌آموزی، محکومان و متهمان می‌توانند با موافقت رئیس زندان در ساعت‌های بیکاری و فراغت در آسایشگاه خود به فعالیت‌های علمی، هنری و کارهای دستی اشتغال داشته باشند. مواد اولیه این نوع کارها فقط به وسیله فروشگاه مؤسسه یا زندان تهیه شده و در اختیار آن‌ها گذاشته می‌شود. یعنی زندانیان نمی‌توانند وسایل و مواد اولیه کارهای دستی را از خارج از زندان تهیه کنند. (ماده ۱۷۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

اگر زندانی سرمایه لازم برای تهیه مواد اولیه و لوازم کار خود را داشته باشد می‌تواند آن را با هزینه خودش تهیه کند؛ که در این صورت تمام سود آن عاید خود او می‌شود. اما اگر زندانی سرمایه لازم برای تهیه مواد اولیه و لوازم مربوط را نداشته باشد، در این صورت مواد اولیه از طریق شرکت تعاونی کارکنان مؤسسه، یا انجمن حمایت زندانیان، یا بنیاد و سایر شرکت‌های خصوصی و خیریه‌ها تهیه و در اختیار او گذاشته می‌شود. اما بعداً نه‌تنها هزینه تهیه مواد اولیه از سود آن کم می‌شود، بلکه درصدی از سود حاصله به عنوان «سهم سرمایه» در قالب «عقد مضاربه» هم برداشت و به حساب سرمایه‌گذار واریز و بقیه به حساب محکوم منظور می‌گردد. در واقع زندان با تهیه مواد اولیه، شریک سود حاصله می‌شود اما چون سرمایه‌گذاری در قالب عقد مضاربه صورت می‌گیرد، سرمایه‌گذار فقط در سود سهیم می‌شود و چنانچه ضرر و زیانی وجود داشته باشد، این ضرر فقط روی دوش زندانی که عامل است قرار می‌گیرد. (ماده ۱۷۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، و ماده ۵۴۶ قانون مدنی)

زندان می‌تواند آنچه را که درست کرده بفروشد. برای این کار رئیس مؤسسه می‌تواند مبادرت به فروش تولیدات زندانیان کند. اما باید تحت نظارت بنیاد در چارچوب

دستورعمل مربوط و با مشارکت شرکت تعاونی کارکنان مؤسسه یا بخش خصوصی و خیریه‌ها، فروشگاه‌های مؤسسه یا انجمن صورت بگیرد. فروش تولیدات زندانیان توسط رئیس مؤسسه، جنبه حمایتی و رونق‌بخشی به این‌گونه فعالیت‌ها دارد و از وظایف رئیس مؤسسه نیست.

سازمان زندان‌ها نیز سامانه‌ای را برای فروش محصولات تولیدی زندانیان راه‌اندازی می‌کند که جزئیات کالای تولیدی زندانی در آن ثبت می‌شود و این سامانه برای عموم مردم قابل دسترسی است. راه‌اندازی سامانه به این منظور است که هم مصلحت زندانی و اصول انصاف و شفافیت رعایت شود و هم فروش تولیدات زندانی در انحصار شخص یا نهاد خاصی قرار نگیرد، بلکه فروش کالا به صورت شفاف و مستقیم انجام شود. (ماده ۱۸۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندان‌ها و مؤسسات حرفه‌آموزی زندانیان حق ندارند از محکومان «بیگاری» بکشند. هر کاری که زندانی در کارگاه‌ها و مؤسسات زندان انجام می‌دهد باید طبق مقررات، دستمزد لازم را دریافت کند.

نحوه محاسبه و پرداخت دستمزد روزانه زندانیان، بر اساس دستورعمل مصوب رئیس سازمان زندان‌ها خواهد بود و در محاسبه دستمزد روزانه هر زندانی، درجه اعتباری و تناسب مهارت و کاردانی او در کاری که انجام می‌دهد و میزان و نوع کار زندانی در نظر گرفته می‌شود.

مزد زندانی شاغل در کارگاه‌ها و مراکز حرفه‌آموزی زندان، آخر هر ماه به حساب بانکی او واریز می‌شود. نظارت مستمر بر پرداخت دستمزد زندانیان، به عهده رئیس مؤسسه است.

در صورت درخواست زندانی بخش معینی از مزد او به حساب بانکی افراد عائله‌اش یا سرپرست آن‌ها، یا به حساب افراد واجب‌النفقة او واریز می‌شود. شخص زندانی تعیین می‌کند که این مبلغ به حساب چه کسی واریز شود. (ماده ۱۸۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

رعایت کلیه مقررات ایمنی، حفاظتی و بهداشتی در محیط کار و اشتغال زندانیان، تنظیم صورت‌حساب مالی متناسب با اصول حسابداری، بیمه کردن زندانیان شاغل در قبال حوادث ناشی از کار، ثبت و اعلام مستمر گزارش عملکرد، و اعلام حضور و غیاب زندانی شاغل در خارج از مؤسسه به رئیس مؤسسه، طبق ضوابط قانونی به عهده

مؤسسه‌ها و اشخاصی است که متقاضی به کارگیری زندانی هستند. (ماده ۱۸۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ساعت کار و استراحت زندانیان شاغل در کارگاه‌ها و موسسات صنعتی، کشاورزی و خدماتی داخل یا خارج مؤسسه، تابع موقعیت محل و نوع و کیفیت کار است که با هماهنگی رئیس زندان توسط مسئول این کارگاه‌ها تعیین و اجرا می‌شود. بنابراین ممکن است که ساعت کار و استراحت کارگاه‌های مختلف با یکدیگر فرق داشته باشد. (ماده ۱۸۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندانی دارای تخصص هر امری از جمله پزشکی، یا مهارت در امور حرفه‌ای و شغلی در صورت معتبر بودن پروانه و مجوز فعالیت، می‌تواند برای کار در زندان یا مؤسسه درخواست بدهد و مؤسسه یا زندان در صورت نیاز می‌تواند از تخصص این‌دست زندانیان استفاده کند. در این صورت زندانی می‌تواند در مقابل خدماتی که ارائه می‌کند از امتیاز، نمره اعتباری، تسهیلات رفاهی و در صورت امکان از دستمزد بهره‌مند شود. اما چنانچه زندانی مثلاً در امر نگهبانی یا در امور اداری تخصص یا مهارت داشته باشد، نمی‌تواند از چنین تخصص یا مهارتی در زندان استفاده و بابت آن دستمزد دریافت کند یا از تسهیلات رفاهی برخوردار شود؛ زیرا همان‌گونه که واگذاری وظایف زندانبانی یا مأموران مراقب به وکیل بند ممنوع است، به کارگرفتن زندانی در امور نگهبانی، اداری و امور انتظامی هم ممنوع است. (ماده ۱۹۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

تسهیلات رفاهی چیست؟

«تسهیلات رفاهی» امکاناتی است که در ازای مشارکت زندانی در اشتغال مولد یا خدمات عام‌المنفعه مؤسسه یا زندان، به طور فوق‌العاده به زندانی تعلق می‌گیرد. زندانی با برخورداری از تسهیلات رفاهی، از امکان استفاده بیشتر از حقوق اولیه هر زندانی بهره‌مند می‌شود. مثلاً به زندانی اجازه داده می‌شود که برای دفعات بیشتری از تماس تلفنی برخوردار باشد، یا به او اجازه داده می‌شود که ملاقات تصویری [الکترونیکی] داشته باشد، یا سقف اعتبار کارت بانکی‌اش بیشتر می‌شود. برخورداری زندانی از این قبیل امور رفاهی فوق‌العاده را تسهیلات رفاهی می‌نامند. (تبصره ۱ ماده ۸۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

تخلف‌ها و تنبیه‌ها

در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی، تعریف مشخصی از «تخلف» نشده و بیشتر مواردی که به تخلفات پرداخته، ناظر بر تخلفات زندانبانان و مسئولان زندان‌ها است.

در این آئین‌نامه صراحتاً هیچ منعی برای اعتراض، شکایت، یا تقاضای ملاقات زندانیان دیده نمی‌شود؛ اما این‌گونه تحرکات با وصف «دسته‌جمعی» منع شده است. (ماده ۱۱۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، زندانیان را به رفتار و سلوک خوش با یکدیگر مکلف کرده و مصادیقی از برخوردهای ممنوعه را برشمرده که عبارتند از:

زد و خورد در زندان، هرگونه درگیری، خودزنی، اقدام به خودکشی، هرگونه گفتار یا رفتار مغایر با عفت عمومی، توهین، افترا و تهدید، آویختن پرده مقابل تخت یا پنجره بدون مجوز، نگهداری و استفاده از تلفن همراه، سؤاستفاده از کارت تلفن، نگهداری اشیای قیمتی، اوراق بهادار، وجه نقد و اشیای غیرمتعارف، خارج کردن اشیاء از کارگاه و سالن‌های ورزشی، عدم ارائه مشخصات صحیح و کامل هویتی در زمان پذیرش، روشن کردن آتش، نگهداری مواد آتش‌زا، استفاده از لباس‌های ممنوع، عدم اطاعت از دستورات قانونی مسئولان، عدم استفاده از لباس‌های متحدالشکل یا نصب اتیکت بر روی لباس در داخل یا در زمان انتقال به خارج از زندان، سلطه‌گری، بهره‌کشی، اجیر کردن دیگر زندانیان، خالکوبی، شکستن و تخریب شیشه، تخریب دیوار، خودداری از شرکت در امور خدماتی و برنامه‌های فرهنگی، ورزشی، آموزشی، حرفه‌آموزی یا اشتغال در داخل مؤسسه، سیگارکشیدن در محل‌های سرپوشیده و محل‌هایی که کشیدن سیگار در آنجا ممنوع شده، تغییر و جابه‌جایی خودسرانه اتاق و تخت، فریاد زدن، آواز خواندن با صدای بلند، دعوا، مشاجره، عدم رعایت موازین بهداشت فردی و جمعی، عدم انجام وظایف محوله، عدم رعایت ساعت خاموشی، اذیت و آزار دیگران، ساخت و نگهداری هرگونه چاقو یا تیزی، ساخت و نگهداری هرگونه آلات ضرب و جرح، همچنین ساخت، نگهداری، حمل، یا خرید و فروش آلات و ادوات ممنوع (مثل مواد مخدر، مشروبات الکلی، قمار، شرط‌بندی و...)، کوتاه‌نکردن مو در حد متعارف، ساخت و نگهداری کمربند و طناب، تمارض، غیبت از مرخصی یا محل کار، و خلاصه هرگونه رفتار مغایر با نظم و انضباط مؤسسه را تخلف محسوب و منع کرده است. (ماده ۴۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته: بدیهی است که بسیاری از این ممنوعیت‌ها ناظر بر زندانیانی است که به دلیل ارتکاب جرایم عادی در زندان هستند و برخی از این ممنوعیت‌ها (مثل عدم شرکت در برنامه‌های فرهنگی، آموزشی، حرفه‌آموزی و...) که تخلف محسوب شده، قاعداً نمی‌تواند شامل حال زندانیان سیاسی و عقیدتی شود.

همچنین زندانبانان نیز از هرگونه تندخویی، دشنام، ادای الفاظ رکیک یا تنبیه بدنی و اعمال تنبیه‌های خشن، مشقت‌بار و موهن علیه متهمان و محکومان نه‌تنها مطلقاً منع شده‌اند که این‌گونه رفتارها حسب مورد می‌تواند قابل پیگرد انتظامی، انضباطی یا کیفری زندانبان یا مأمور یا مسئول متخلف باشد. (ماده ۱۰۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

استفاده از دستبند و پابند

این آئین‌نامه استفاده از دستبند برای زندانی را نیز در صورتی مجاز می‌داند که زندانی حالت خطرناک داشته باشد و استفاده از این تجهیزات جهت کنترل او و جلوگیری از خودزنی، ایذاء و آزار دیگران، یا خسارت‌زدن به اموال لازم باشد. در این صورت باید رئیس مؤسسه فوراً و حداکثر تا ۱۲ ساعت موضوع را حسب مورد به قاضی اجرای احکام یا قاضی کشیک اعلام کند تا برای این امر دستور قضائی داشته باشد. زندانی را نمی‌توان بیش از ۲۴ ساعت با دستبند و پابند نگه داشت؛ چرا که دستبند و پابند درمان حالت خطرناک فرد زندانی به حساب نمی‌آید و برای این منظور باید زندانی تحت نظر و خدمات مشاوره و روانپزشکی و... قرار بگیرد. برای کنترل زندانی دارای حالت خطرناک، استفاده از پابند هم فقط در صورتی جایز است که استفاده از دستبند برای کنترل او کافی نباشد. (ماده ۱۱۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

همچنین در مورد رفتار نگهبانان زندان نیز تصریح شده است که: نگهبان حق ندارد در صورت مشاهده تخلف، زندانی را مجازات یا حتی ملامت کند؛ بلکه فقط وظیفه دارد موضوع را به افسرنگهبان گزارش دهد. در غیر این صورت، نگهبان مرتکب تخلف شده و تنبیه انضباطی خواهد شد.

مرجع رسیدگی به تخلفات زندانیان کجاست؟

در هر زندان شورایی با عنوان «شورای انضباطی» تشکیل می‌شود که به تخلفات زندانیان رسیدگی کرده و تصمیم لازم را می‌گیرد. تصمیم‌های شورای انضباطی قابل اجرا است.

اعضای شورای انضباطی متشکل از مسئول واحدهای قضائی، بازپروری، حفاظت اطلاعات، رئیس اندرزگاه مربوطه و یک نفر مددکار است. (ماده ۲۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

شدت و ضعف تنبیه‌های انضباطی در چه حد است؟

حداقل تنبیه‌های انضباطی، محرومیت از ملاقات به مدت حداکثر سه نوبت است. حداکثر تنبیه‌ها نیز محرومیت از پیشنهاد عفو و آزادی مشروط حداکثر تا شش ماه است.

تنبیه‌های انضباطی عبارتند از:

۱. محرومیت از ملاقات، حداکثر سه نوبت؛ مگر ملاقات با وکیل یا مقامات مسئول
 ۲. محرومیت از مرخصی، تا سه ماه
 ۳. انتقال از مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال، به زندان بسته یا نیمه‌باز
 ۴. عدم پیشنهاد عفو و آزادی مشروط، حداکثر تا شش ماه
- (ماده ۴۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

سلول انفرادی

تا پیش از تصویب آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در سال ۱۴۰۰ و نسخ آئین‌نامه‌های قبلی، نگهداری زندانی متخلف در «سلول انفرادی» حداکثر به مدت ۳۰ روز، سنگین‌ترین تنبیه انضباطی در آئین‌نامه اجرایی مصوب سال ۱۳۸۰ بود. (بند ۴ ماده ۱۶۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۰)

اما در سال ۱۳۸۲ تنبیه «نگهداری زندانی در سلول انفرادی به مدت ۳۰ روز» با رأی وحدت‌رویه دیوان عدالت اداری ابطال گردید و از زمره تنبیه‌های انضباطی زندانیان متخلف خارج شد. (رأی وحدت‌رویه ۴۳۵ دیوان عدالت اداری مورخه ۱۳۸۲/۱۰/۲۸)

ولی از آنجا که در جمهوری اسلامی معمولاً اعمال مجازات‌ها و تنبیهات نه بر اساس

اصول حقوقی و معیارهای انسانی، بلکه طبق سلايق مجريان قانون صورت می‌گیرد؛ در سال ۸۴ نگهداری زندانی در سلول انفرادی با انجام اصلاحاتی مجدداً به عنوان یکی از تنبیهات انضباطی در آئین‌نامه درج شد. با این تفاوت که مدت آن از ۳۰ روز، به حداکثر ۲۰ روز کاهش پیدا کرد.

خوشبختانه در آئین‌نامه اجرایی مصوب ۱۴۰۰ اساساً این نوع تنبیه در نظر گرفته نشده و نگهداری زندانی در سلول انفرادی نیز نفی شده است. هرچند که در عمل، خلاف آن را شاهد هستیم اما آشنایی با قوانین و مقررات به ما کمک می‌کند تا کورکورانه و چشم‌پسته در برابر رفتارهای غیرقانونی - حتی نقض قوانین مصوب خود جمهوری اسلامی - تسلیم نشویم و حق خود را در هر لحظه و هر شرایطی فریاد بزنیم.

آیا رسیدگی به تخلف یا تخلفات زندانی در شورای انضباطی، با حضور خود او صورت می‌گیرد؟

بله. رسیدگی به تخلف باید با حضور زندانی صورت بگیرد و باید در شورای انضباطی اول تخلف زندانی به او تفهیم شود و زندانی بفهمد چه رفتاری از او سر زده که مصداق تخلف قلمداد شده است. بعد شورای انضباطی باید به زندانی فرصت دهد تا از خود دفاع کند. بنابراین شورای انضباطی در صورتی می‌تواند حکم به تنبیه زندانی بدهد که تخلف او پس از رسیدگی و شنیدن دفاعیاتش بر شورا محرز شود و تنبیه‌هایی که در نظر گرفته می‌شود باید متناسب با نوع تخلف باشد.

شورای انضباطی می‌تواند علاوه بر اعمال تنبیه، بعضی از امتیازات رفاهی یا نمره اعتباری زندانی را کم کند. همچنین شورای انضباطی می‌تواند به عنوان اقدام تکمیلی و تربیتی، محدودیت‌هایی را در بهره‌مندی از امتیازهایی مثل استفاده از اماکن ورزشی، تماس تلفنی، ملاقات تصویری، یا استفاده از کارت بانکی داخل مؤسسه حداکثر تا یک ماه، بر زندانی متخلف اعمال کند. شورای انضباطی حتی می‌تواند به عنوان مجازات تکمیلی و تربیتی، نسبت به جابه‌جایی زندانی و تغییر محل نگهداری او اقدام کند. (ماده ۴۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

تبیین: در زندان‌های ایران بارها مشاهده شده که بعضی از زندانیان سیاسی و عقیدتی بنا به دلایل سیاسی و با نظر مأموران امنیتی، از دیگر زندانیان سیاسی جدا شده و به زندان‌های حتی دور از محل اقامت خود و خانواده‌شان «تبیین» می‌شوند.

این گونه اقدامات غیرقانونی و مغایر با مقررات آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی است.

طبق این آئین نامه حتی اگر ادعا شود که انتقال زندانی به دلیل تخلف خود او است، باز هم صرف انتقال فرد زندانی از بندی به بند دیگر یا از یک زندان به زندانی دیگر و به طریق اولی از زندان شهر یا استانی به زندان شهر یا استانی دیگر، تا پیش از رسیدگی به تخلف در شورای انضباطی و بدون صدور حکم بر محکومیت او به یکی از تنبیه های مقرر در آئین نامه، نقض آشکار این مقررات است و همه اعضای شورای انضباطی و مجریان دستورات غیرقانونی آن ها قابل پیگرد انتظامی، اداری و کیفری هستند. زیرا در همین آئین نامه مقرر شده که شورا زمانی می تواند نسبت به جابه جایی زندانی دستوری صادر کند که اعمال هر یک از تنبیه های مقرر در آئین نامه را برای تنبیه زندانی کافی نداند و جابه جایی او را به عنوان مجازات تکمیلی و تربیتی در نظر بگیرد. به همین دلیل است که می توان انتقال زندانیان سیاسی و عقیدتی از بند زندانیان سیاسی به بند زندانیان عادی، و از زندانی به زندان دیگر یا از زندان شهر و استان محل اقامتش به شهر و استانی دیگر - بدون احراز تخلف در شورای انضباطی و بدون محکومیت به یکی از تنبیهات انضباطی - را تبعید غیرقانونی قلمداد کرد.

نکته ۱: تنبیهات انضباطی و محدودیت هایی که به خاطر تخلف زندانی از طرف شورای انضباطی در نظر گرفته می شود شامل خدمات بهداشتی، درمانی و مشاوره روانشناختی یا محرومیت از مطالعه کتاب، هواخوری یا استحمام نمی شود. بنابراین زندانی در هر شرایطی باید از خدمات بهداشتی و درمانی، هواخوری و... بهره مند باشد. همچنین جداسازی و نگهداری زنان باردار و مادران همراه با فرزند در اتاق یک نفره ممنوع است. (ماده ۴۲ آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته ۲: همان طور که احکام دادگاه ها با شرایطی قابل تعلیق یا تبدیل به مجازات های خفیف تر هستند، احکام صادره توسط شورای انضباطی هم قابل تعلیق یا تبدیل به مجازات های خفیف تر (مثل تبدیل به خدمات عام المنفعه حداکثر به مدت شش ماه و...) است. و البته در صورتی که زندانی در مدت تعلیق مجازاتش مرتکب تخلف دیگری شده و در شورای انضباطی مجدداً محکوم شود، تعلیق یا تبدیل مجازات تخلف قبلی لغو می شود و هر دو مجازات با هم اجرا خواهد شد. (ماده ۴۳ آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته ۳: اگر رفتار زندانی جنبه مجرمانه نیز داشته باشد، مثلاً در زندان علاوه بر بدرفتاری با زندانی دیگر، مرتکب تجاوز یا سرقت یا نگهداری مواد مخدر و... هم شود؛ در این صورت علاوه بر اینکه در شورای انضباطی به تخلف او رسیدگی می‌شود، برای رسیدگی به این جرم هم موضوع به دادستان یا رئیس حوزه قضائی گزارش شده و با گشوده شدن پرونده کیفری برای زندانی، باید برای رسیدگی به جرمش در دادسرا و دادگاه حاضر شود. (ماده ۴۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نکته ۴: در صورتی که زندانی به عمد یا در اثر تقصیر به اموال و اشیای زندان خساراتی وارد کند، باید از عهده جبران خسارات برآید. اگر زندانی خسارت وارده را جبران نکند، ظرف ۱۰ روز موضوع به قاضی اجرا گزارش شده و زندانی به او معرفی می‌شود. در صورتی که زندانی تقصیرش را بپذیرد و میزان خسارت هم تا ۱۰ میلیون تومان باشد، قاضی اجرا می‌تواند معادل آن را از حساب‌های بانکی زندانی بردارد و بعد موضوع را به طور کتبی به او اطلاع دهد. (ماده ۴۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا احکام شورای انضباطی خودبه‌خود قابل اجرا است؟

نه! احکام شورای انضباطی در صورتی به اجرا در می‌آید که به تائید قاضی اجرا برسد. بنابراین احکام شورای انضباطی بدون تائید قاضی اجرا، قابلیت اجرا ندارد. آشنایی با این مقررات به زندانیان امکان می‌دهد تا در صورت مواجهه با چنین تنبیه‌هایی، حتماً نسخه‌ای از حکم شورای انضباطی در مورد تنبیه اتخاذ شده را درخواست کنند و توجه داشته باشند که تائید قاضی اجرا در مورد تنبیه‌های اتخاذی کسب شده باشد. در غیر این صورت، چنانچه زندانی بدون موافقت قاضی اجرا به تحمل کل تنبیه‌های اتخاذ شده از طرف شورای انضباطی مجبور شود، می‌تواند از همه اعضای شورای انضباطی زندان به مراجع قضائی و انتظامی شکایت کند. (ماده ۴۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا احکام صادره از شورای انضباطی، قطعی و غیر قابل تعلیق است؟

نه! شورای انضباطی می‌تواند با موافقت نظر اکثریت، بخشی یا کل حکم صادره را

حداکثر به مدت شش ماه معلق کند. اگر در این مدت زندانی مرتکب تخلف یا جرمی نشود تنبیه‌های مورد نظر اجرا نمی‌شود، اما چنانچه در این مدت زندانی مرتکب تخلف یا جرم دیگری شود همه تنبیه‌ها در مورد او به اجرا در می‌آید. (ماده ۴۳ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا شورای انضباطی به جرایمی که زندانیان در زندان مرتکب شوند هم رسیدگی می‌کند؟

صلاحیت شورای انضباطی فقط در حدود تخلف‌هایی است که زندانی در زندان مرتکب می‌شود. رفتارهایی که «تخلف» محسوب می‌شوند لزوماً «جرم» نیستند. مثل: برهم‌زدن نظم زندان.

اما اگر زندانی داخل زندان مرتکب عملی شود که جرم بوده و در قانون برای آن مجازات تعیین شده، رسیدگی به جرم زندانی در زندان در صلاحیت شورای انضباطی نیست. در این موارد شورای انضباطی موضوع را به دادستان یا رئیس حوزه قضائی گزارش می‌دهد تا در یک مرجع قضائی صالح به این قضیه رسیدگی شود. مثل: نگهداری مواد مخدر، سرقت، یا ضرب و جرح و از این قبیل رفتارهای مجرمانه. (ماده ۴۴ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

مکاتبات و مراسلات زندانی

هر زندانی در صورتی که ممنوع‌الملاقات نباشد، حق دارد هفته‌ای دو نامه برای اعضای خانواده یا دوستان و بستگان، یا وکیل خود، یا مقام‌های قضائی بفرستد. علاوه بر آن هر زندانی می‌تواند در ماه یک نامه هم برای مقامات رسمی کشور (مثل رئیس‌جمهور یا رئیس قوه قضائیه و...) نوشته و ارسال کند. زندانیانی که ممنوع‌الملاقات هستند هم در صورت لزوم می‌توانند با اجازه دادستان یا مقام قضائی (مثل قاضی یا بازپرس پرونده‌شان) برای وکیل یا خانواده خود نامه بنویسند و ارسال کنند. نامه زندانیان ممنوع‌الملاقات مهر و موم نمی‌شود و به صورت نامه سرگشاده به مسئول مربوطه داده می‌شود تا ارسال گردد.

نامه‌هایی که شامل مطالب خلاف عفت عمومی یا اخلاق حسنه است، یا در آن‌ها از الفاظ رکیک، مستهجن و عبارات و عناوین مجرمانه مثل تهدید، توهین یا افترا استفاده شده باشد، یا از الفاظی استفاده شده باشد که موجب هتک حرمت اشخاص

است، یا عرض حال‌های ناموجه و تکراری که قبلاً مطرح شده و مورد رسیدگی هم قرار گرفته، و نیز نامه‌هایی که جنبه مزاحمت دارند، به دستور رئیس زندان توقیف و از ارسال آن‌ها به مقصد خودداری می‌شود. نویسنده نامه هم بر حسب آنچه که موجب توقیف آن شده، مورد پیگرد انضباطی یا قضائی قرار می‌گیرد. مثلاً اگر زندانی در نامه‌اش کسی را تهدید کرده یا به کسی توهین کرده یا افترا بزند، در این صورت باید در مراجع قضائی پاسخگو باشد. همچنین اگر در نامه از الفاظی رکیک و تحقیرآمیز استفاده کرده باشد هم باید در شورای انضباطی پاسخگو باشد. (ماده ۲۲۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

البته در این مقررات چون مشخص نشده که منظور از «الفاظ مستهجن» چیست، یا منظور از عفت عمومی یا اخلاق حسنه چیست؛ این خطر وجود دارد که رؤسای زندان‌ها بنا به سلیقه خودشان با زندانی رفتار کرده و با عدم ارسال نامه به مقصد یا با توقیف نامه زندانی و تشکیل پرونده انضباطی یا قضائی علیه او، نه تنها زندانی را از حقوق حقه‌اش محروم کنند بلکه مشکلات مضاعفی را هم بر او تحمیل نمایند.

متن نامه زندانی باید به زبان فارسی و با خط خوانا و قابل فهم باشد. مفاد آن هم باید به اوضاع و احوال خانوادگی و شخصی و آنچه که در پرونده‌اش جریان دارد مربوط باشد. (ماده ۲۲۹ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا زندانی می‌تواند در موارد ضروری، بدون در نظر گرفتن مهلت یک هفته‌ای نامه دیگری بنویسد؟

بله. زندانی می‌تواند در هنگام ضرورت و در موارد خاص، بدون در نظر گرفتن محدودیت زمانی نامه‌های دیگری را بنویسد. محدودیت نوشتن و ارسال نامه به هفته‌ای دو نامه، شامل همه موارد نمی‌شود. از جمله:

الف. در صورتی که ضرورت داشته باشد و برای زندانی یا خانواده‌اش شرایط ویژه‌ای پیش بیاید، او می‌تواند با اجازه قاضی ناظر یا رئیس زندان بیشتر از دو نامه در هفته برای بستگان خود نوشته و ارسال کند.

ب. در ارتباط با لوایح و درخواست‌های مربوط به پرونده قضائی زندانی محدودیتی وجود ندارد و زندانیان می‌توانند این لوایح و درخواست‌ها را از طریق سامانه الکترونیک قضائی یا سامانه هوشمند برخط، به مراجع قضائی برسانند. مسئولین

زندان‌ها مکلفند که این امکانات را برای زندانیان فراهم کنند.

پ. نامه‌هایی که حاوی مطالب امنیتی یا قضائی است و برای اقدام مقتضی، فوریت دارند. مسئولین زندان مکلفند این دست از نامه‌ها که حاوی مطالب امنیتی یا قضائی هستند را به قید فوریت به مقامات مربوطه ارسال کنند تا اقدام مقتضی و به‌موقع انجام شود. (ماده ۲۲۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

نامه‌های زندانیان غیر ایرانی به زبان غیر فارسی، قبل از ارسال به هر روشی که امکان دارد به فارسی ترجمه می‌شود و یک نسخه از آن در پرونده زندانی در زندان بایگانی می‌شود. سپس اگر ارسال نامه به مقصد ایرادی نداشته باشد، از طریق اداره کل زندان‌های استان ارسال می‌شود.

همچنین نامه‌های زندانیان خارجی خطاب به نماینده سیاسی و کنسولی یا حافظ منافع کشورشان، از طریق اداره کل زندان‌های استان به وزارت امور خارجه ارسال می‌شود تا از آن طریق به دست نمایندگی‌ها و کنسولگری‌ها یا حافظ منافع کشور مربوط برسد. (مواد ۲۳۰ و ۲۳۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

همچنین اگر زندانیان از هریک از مقامات قضائی یا مسئولان زندان یا هر شخص دیگری شکایتی داشته باشند، می‌توانند شکایت خود را از طریق سامانه الکترونیک قضائی یا سامانه هوشمند ثبت و ارسال کنند.

آیا زندانیان حق دارند که از بیرون زندان درخواست کتاب کنند؟

بله. زندانیان می‌توانند هر نوع کتاب مجازی را درخواست کنند تا از بیرون زندان تهیه شده و در اختیارشان قرار بگیرد. کتاب یکی از اشیاء و لوازمی است که نگهداری آن توسط زندانی مجاز است و لزوماً چنین نیست که همه کتاب‌های مجاز که مورد نیاز زندانی است، در زندان وجود داشته باشد. بنابراین زندانی حق دارد که برای برخورداری از کتاب مورد نیازش درخواست تهیه آن را از بیرون زندان داشته باشد. ضمن اینکه ارسال محموله‌های پستی به زندانی، قانوناً منعی ندارد و در صورتی که محموله‌ای حاوی کتاب یا کتاب‌های مجاز باشد، تحویل آن به زندانی مشکلی ندارد. (مواد ۶۹ و ۲۳۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا هر آنچه از بیرون زندان به نام زندانی پست می‌شود، باید در اختیار او قرار گیرد؟

کلیه مرسولات پستی قبل از تسلیم و تحویل به زندانی، توسط ماموران باتجربه زندان و در مکانی مجهز به دوربین، بازرسی می‌شوند. هر آنچه که برای زندانی پست شده اگر از موارد غیرمجاز نباشد در اختیار زندانی قرار می‌گیرد، و اگر از موارد غیرمجاز باشد دو حالت دارد:

۱. از مواردی است که نگهداری آن‌ها جرم نیست، در این صورت به خانواده یا بستگان زندانی مسترد می‌شود. اگر زندانی اقوام یا بستگانی نداشته باشد که مرسوله پستی غیرمجاز را تحویلش دهند، در این صورت صورت جلسه شده و جزء اموال زندانی ضبط و محسوب می‌شود و موقع آزادی به او تحویل داده می‌شود.
۲. از مواردی است که نگهداری آن‌ها جرم است، در این صورت موضوع به مقام قضائی گزارش می‌شود تا در مورد آن تصمیم بگیرد. (ماده ۲۳۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ارتباط تلفنی زندانی

یکی دیگر از راه‌های ارتباطی زندانی با دنیای خارج از زندان، ارتباط تلفنی است. زندانی می‌تواند با استفاده از کارت تلفن و تلفن‌های همگانی یا عمومی تعبیه شده در بند با خانواده، دوستان، آشنایان، بستگان و وکیل خود تماس تلفنی داشته باشد. نحوه ارتباط با این تلفن‌های همگانی چنین است که در ابتدا و انتهای مکالمه به شخصی که زندانی با او تماس گرفته اعلام می‌شود که این تماس از زندان برقرار شده. بنابراین زندانی نمی‌تواند در تماس تلفنی‌اش زندانی بودن خود را مخفی کند. ضمن اینکه زندانی نمی‌تواند از تلفن همراه برای برقراری ارتباط با بیرون زندان استفاده کند. (مواد ۲۲۳ و ۲۲۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در صورت اثبات سوءاستفاده زندانی از امکان برقراری ارتباط تلفنی و ایجاد مزاحمت یا استفاده از تلفن برای تهدید اشخاص و شکایت از او، علاوه بر اینکه به مدت دو ماه از حق تماس تلفنی محروم می‌شود، از نظر قضائی هم موضوع به مراجع قضائی گزارش می‌شود. اگر زندانی بار دیگر مرتکب تخلف و مزاحمت تلفنی یا تهدید دیگری شود،

این بار نه تنها به مدت چهار ماه از تماس تلفنی محروم می‌شود بلکه بعد از این مدت ارتباط تلفنی او فقط به تماس با دو خط تلفن مشخص از بستگانش آن هم یک بار در هفته محدود می‌شود.

اگر زندانی باز هم و برای بار سوم از تلفن به عنوان وسیله‌ای برای ایجاد مزاحمت و تهدید یا حتی برخی معاملات غیرقانونی یا هر عملی که جنبه مجرمانه دارد استفاده کند، این بار به طور دائم و تا پایان دوران حبس از تماس تلفنی محروم می‌شود. البته اگر بعد از گذشت یک سال از شروع محرومیت دائم او، قاضی اجرا تشخیص دهد که زندانی متنبه شده، در این صورت می‌تواند دستور دهد که زندانی فقط با دو خط از بستگانش آن هم برای یک بار در هفته ارتباط تلفنی داشته باشد. (ماده ۲۲۵ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ملاقات زندانی

داشتن ارتباط با وکیل مدافع، اعضای خانواده، بستگان و آشنایان از حقوق اولیه هر زندانی است و هیچ مقامی نمی‌تواند او را از این حق محروم کند؛ مگر در مواردی که زندانی بنا به حکم شورای طبقه‌بندی و به عنوان «تنبیه انضباطی» ممنوع‌الملاقات شده باشد.

چنانچه هر مقامی بدون مجوز قانونی زندانی را از ملاقات یا داشتن ارتباط محروم کند، از نظر انضباطی و اداری قابل تعقیب انتظامی و اداری است و حسب مورد می‌تواند قابل تعقیب کیفری باشد.

در مورد متهم زندانی، چنانچه قاضی داشتن ملاقات یا ارتباط با او را مخالف حسن جریان رسیدگی تشخیص دهد، می‌تواند کتبا و برای مدت معینی او را ممنوع‌الملاقات کند.

؟ چه کسانی حق ملاقات با زندانی را دارند؟

بستگان درجه یک اعم از: همسر، پدر، مادر، خواهر، برادر و فرزندان زندانی، و همچنین پدر و مادر همسر زندانی حق دارند که در وقت ملاقات با او ملاقات حضوری داشته باشند.

سایر بستگان مثل: دایی، عمو، خاله و... یا دوستان زندانی می‌توانند با درخواست ملاقات و کسب اجازه از مدیرکل زندان‌های استان، قاضی اجرا یا رئیس زندان، با او

ملاقات کابینی داشته باشند. (ماده ۲۱۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

؟ آیا ملاقات زندانیان با خانواده، همیشه حضوری خواهد بود؟

نه! در هر زندان محلی به عنوان محل ملاقات تعیین می‌شود که این محل طبق آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها از باجه‌هایی با دیوارهای شیشه‌ای نشکن تشکیل می‌شود که مجهز به وسایل تلفنی و لوازم ضدصوت هستند. معمولاً ملاقات عمومی زندانیان که به صورت هفتگی است در این محل‌ها صورت می‌گیرد. مدت ملاقات عمومی در هفته ۲۰ تا ۳۰ دقیقه است، اما به رئیس زندان اجازه داده شده که با صلاحدید خود و توجه به رفتار زندانی، برنامه «ملاقات حضوری» زندانی با بستگان درجه یک و پدر و مادر همسرش را ترتیب دهد. مدت ملاقات حضوری ۳۰ تا ۶۰ دقیقه است. (ماده ۲۱۲ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

؟ زندانی از چند نوع ملاقات می‌تواند برخوردار باشد؟

بر اساس آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، چند نوع ملاقات برای زندانیان در نظر گرفته شده است:

الف. ملاقات کابینی: هر زندانی می‌تواند به صورت هفتگی با خانواده، پدر، مادر، فرزندان، همسر، و پدر و مادر همسرش ملاقات کابینی داشته باشد. دوستان و آشنایان زندانی نیز می‌توانند با اخذ مجوز، با او ملاقات کابینی داشته باشند. ملاقات کابینی از حقوق بی‌قید و شرط زندانی است. مدت این ملاقات ۲۰ تا ۳۰ دقیقه است.

ب. ملاقات حضوری: رئیس زندان می‌تواند در ایام خاص یا به مناسبت‌هایی امکان ملاقات حضوری زندانی با اعضای خانواده‌اش را فراهم کند. مدت ملاقات حضوری ۳۰ تا ۶۰ دقیقه است.

پ. ملاقات خصوصی: ملاقاتی که با نظر رئیس زندان ترتیب داده می‌شود و از انواع امتیازهای رفاهی و تشویقی است. در این نوع ملاقات، اعضای خانواده زندانی می‌توانند به شکل خصوصی و مدت زمان طولانی‌تری با زندانی ملاقات داشته باشند. چون این نوع ملاقات در محل خاصی که برای همین منظور در نظر

گرفته شده صورت می‌گیرد، ملاقات خصوصی نامیده می‌شود. مدت این ملاقات ۴ تا ۱۲ ساعت است. (ماده ۲۱۵ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ت. ملاقات الکترونیکی: یا ملاقات تصویری، یکی دیگر از انواع ملاقات‌ها است که به صورت تشویقی و امتیاز رفاهی به زندانی تعلق می‌گیرد. این نوع ملاقات به صورت مجازی و مدت آن پنج تا ۳۰ دقیقه است.

به جز ملاقات عمومی، بقیه انواع ملاقات‌ها جنبه تشویقی دارند. مدت همه این انواع ملاقات‌ها با نظر رئیس زندان قابل تمدید و بیشتر شدن است. رئیس زندان همچنین می‌تواند در صورت بروز بیماری‌های واگیردار گوارشی یا تنفسی، ملاقات حضوری و خصوصی را تا زمان عادی‌شدن وضعیت، به طور موقت متوقف کند. (مواد ۲۱۲، ۲۱۳ و ۲۱۴ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ملاقات وکیل مدافع با زندانی چه روزهایی از هفته و به دستور چه مقامی صورت می‌گیرد؟

ملاقات وکیل مدافع با زندانی تابع زمان و برنامه خاصی از طرف زندان و مسئولین زندان نیست. وکیل زندانی هر موقع که ضرورت ایجاد کند، می‌تواند از مقامات قضائی مجوز کتبی گرفته و در ساعات اداری به زندان مراجعه و با ارائه وکالت‌نامه، با موکل خود ملاقات کند.

محل ملاقات وکلا با موکلین‌شان جایی غیر از محل ملاقات عمومی است. برای این منظور در هر زندانی به هزینه «کانون وکلا» اتاقی ویژه ملاقات وکلا با موکلین‌شان ساخته می‌شود که «اتاق ویژه ملاقات وکیل» هم خوانده می‌شود.

بنابراین وکلا برای ملاقات با موکلین‌شان تابع برنامه ملاقات زندان نیستند، بلکه به ضرورت ملاقات توجه دارند و هیچ مقامی نمی‌تواند وکلا را از ملاقات با موکلین خود منع کند؛ مگر اینکه موکل زندانی ممنوع‌الملاقات باشد که در این صورت ملاقات با نظر و دستور مقام قضائی صورت می‌گیرد.

سازمان زندان‌ها مکلف شده که با همکاری «مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه» امکان تنظیم قرارداد وکالت به صورت الکترونیکی را برای زندانیان فراهم نماید تا آن‌ها بتوانند از طریق مراجعه به سامانه خدمات الکترونیکی، با وکیل مورد نظر خودشان قرارداد وکالت تنظیم کنند.

ملاقات زندانیان امنیتی و متهمان با وکلایشان در این آئین‌نامه منوط به تأیید قرارداد و کالت توسط مرجع قضائی شده است. (ماده ۲۱۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

لازم است به این نکته اشاره شود که عمدتاً زندانیان سیاسی و عقیدتی با عناوین امنیتی محاکمه و محکوم می‌شوند و مشخص است هر جا حرفی از «زندانیان امنیتی» به میان می‌آید، منظور زندانیان سیاسی و عقیدتی است. نه تنها در آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها تبعیض‌های آشکاری علیه زندانیان سیاسی و عقیدتی دیده می‌شود، بلکه در آئین دادرسی کیفری اصلاحی ۱۳۹۴ نیز با وجود اینکه تصریح شده متهم به محض تحت نظر قرار گرفتن، حق برخورداری از خدمات وکیل مورد اعتماد و تعیینی خود را دارد و مسئولین مکلف شده‌اند که این حق را به متهم گوشزد کرده و به او تفهیم کنند که تا حضور وکیل تعیینی مورد اعتمادش حق دارد که از پاسخگویی به سؤالات خودداری و سکوت اختیار کند؛ ولی در برخورد با متهمان سیاسی و عقیدتی این حق از آن‌ها گرفته شده است.

تبصره ماده ۴۸ اصلاحی قانون آئین دادرسی کیفری به نحوی آشکار حق دفاع و برخورداری متهمان سیاسی، عقیدتی و امنیتی و نیز متهمانی که با اتهاماتی با مجازات‌های سنگینی همچون اعدام، قصاص و حبس ابد مواجه هستند را نادیده گرفته و آن‌ها را در مرحله تحقیقات (بازجویی) از حق برخورداری از خدمات وکیل تعیینی و مورد اعتماد خود، محروم کرده است. در این تبصره، این دسته از متهمان در مرحله تحقیقات در صورتی می‌توانند از خدمات وکیل دادگستری برخوردار باشند که وکیلی از میان وکلای مورد اعتماد رئیس قوه قضائیه برای خود انتخاب کنند. بر این اساس، رئیس قوه قضائیه لیستی از وکلای مورد اعتمادش را منتشر کرده و به این ترتیب حتی حق انتخاب وکیل را هم از این زندانیان گرفته است. قانون‌گذار جمهوری اسلامی با اعمال چنین تبعیض غیرانسانی در حق این دسته از متهمان، نه تنها آن‌ها را از حق دفاع و برخورداری از یک دادرسی عادلانه و منصفانه محروم کرده، بلکه به تعهدات بین‌المللی خود نیز پشت پا زده است. (تبصره ماده ۲۱۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، و تبصره ماده ۴۸ قانون آئین دادرسی کیفری)

اگر زندانی وکیل نداشته باشد، چطور می‌تواند وکیل انتخاب کند؟

در صورتی که کسی قبل از ورود به زندان یا بازداشتگاه موفق به انتخاب وکیل و امضای وکالت‌نامه نشده باشد، می‌تواند از وکیل مورد نظرش درخواست کند که با حضور در زندان و ملاقات با او، وکالت‌نامه را امضا نماید. در صورتی که زندانی یا بازداشتی بنا به نظر مقام قضائی ممنوع‌الملاقات باشد، مسئولین زندان وظیفه دارند که وکالت‌نامه را از وکیل گرفته و آن را به دست زندانی یا بازداشتی برسانند و امضایش را اخذ کنند.

بنابراین حتی کسی که تا قبل از بازداشت یا زندانی شدن وکیل نداشته باشد، در بازداشتگاه یا زندان هم حق دارد که وکالت‌نامه‌ای را با وکیل منتخب خود تنظیم و برای خودش وکیل انتخاب کند. زندانی می‌تواند از رئیس زندان درخواست کند که امکان تنظیم قرارداد وکالت با وکیل مورد اعتمادش را فراهم کند. برای این منظور سازمان زندان‌ها مکلف شده که با همکاری مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه، امکان تنظیم الکترونیکی قرارداد وکالت را برای زندانی فراهم کند. (ماده ۲۱۶ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندان‌ی چند بار در ماه باید ملاقات داشته باشد؟

برنامه ملاقات عمومی توسط رئیس زندان تهیه می‌شود. این برنامه باید طوری تنظیم شود که هر زندانی حداقل هفته‌ای یک‌بار ملاقات عمومی داشته باشد و مدت آن هم نباید کمتر از ۲۰ دقیقه باشد. (ماده ۲۱۳ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا زندانی می‌تواند غیر از برنامه تنظیم شده برای ملاقات عمومی هم با اشخاصی ملاقات داشته باشد؟

بله. در صورت ضرورت، زندانی می‌تواند در وقت اداری با افراد مجاز ملاقات داشته باشد. تشخیص این ضرورت با رئیس زندان یا مقامات قضائی ذی‌صلاح یا مدیرکل زندان‌های استان است. یعنی هر کدام از این مقامات تشخیص دهند که ضرورت دارد زندانی در وقتی خارج از موعد ملاقات با یکی از افراد مجاز ملاقات داشته باشد، می‌تواند دستور دهد تا زندانی بتواند در وقت اداری دیگری ملاقات داشته باشد. در مورد زندانیانی که برای درمان به بیمارستانی خارج از زندان منتقل می‌شوند نیز رئیس زندان می‌تواند با رعایت ملاحظات امنیتی و حفاظتی و نظر مرکز درمانی و

پزشک معالج زندانی، امکان ملاقات حضوری اعضای خانواده زندانی را با او فراهم کند. اما برخی زندانیان از جمله زندانیان با اتهام امنیتی (که عمدتاً سیاسی و عقیدتی هستند) هنگامی که در بیمارستانی خارج از زندان بستری می‌شوند، فقط در صورتی می‌توانند در بیمارستان از امکان ملاقات با خانواده برخوردار شوند که موافقت دادستان یا رئیس دادگاه بخش را داشته باشند. (ماده ۲۲۲ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

آیا زندانی یا بازداشتی می‌تواند در وقت ملاقات لوازمی را از داخل زندان به افراد ملاقات‌کننده‌اش بدهد یا از آن‌ها چیزی بگیرد؟

کلاً رد و بدل کردن نامه یا اشیاء مجاز، بدون اجازه رئیس زندان یا نماینده او ممنوع است. بنابراین رد و بدل هرگونه نامه یا شیء مجاز، مشروط به اجازه رئیس زندان یا نماینده اوست.

پرداخت وجه نقد، تبادل نامه یا هر شیء دیگر بین زندانی و ملاقات‌کننده ممنوع است. اگر در زمان ملاقات وسایلی بین زندانی و ملاقات‌کننده رد و بدل شود، مأمور ملاقات می‌تواند اشیاء رد و بدل شده را توقیف کند. در این صورت دو وضعیت پیش می‌آید:

۱. وسایل رد و بدل شده از وسایل مجاز هستند و نگهداری آن‌ها برای اشخاص قانوناً ممنوع نیست. در این صورت آن وسایل در پایان ملاقات به ملاقات‌کننده‌ها مسترد می‌شود.

۲. اگر وسایل رد و بدل شده بین زندانی و ملاقات‌کننده از وسایل ممنوعه باشند یا از وسایلی باشند که نگهداری آن‌ها جنبه مجرمانه دارد، در این صورت صورت جلسه‌ای تنظیم و موضوع به رئیس زندان گزارش می‌شود تا به مرجع قضائی مربوط گزارش شود. (مواد ۲۲۰ و ۲۲۱ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

زندانیان یا بازداشتی‌های خارجی که قوم و خویشی در ایران ندارند، تمام مدت حبس یا بازداشت خود را بدون ملاقات می‌گذرانند؟

خانواده‌های این زندانیان می‌توانند با سفر به ایران با آن‌ها ملاقات داشته باشند. ملاقات بستگان زندانی غیرایرانی باید با حضور مترجم صورت بگیرد، مگر اینکه آن‌ها در زمان ملاقات با هم به زبان فارسی صحبت کنند. این زندانیان علاوه بر خانواده‌شان، می‌توانند با نماینده سیاسی و کنسولی کشور متبوع خود نیز ملاقات داشته باشند. در این صورت، این مقامات باید با معرفی‌نامه وزارت امور خارجه و تصمیم دادستان کل کشور ملاقات کنند.

زندانیانی که کشورشان در ایران نماینده سیاسی یا کنسولی ندارد، می‌توانند با نماینده سیاسی یا کنسولی کشوری که حافظ منافع کشور متبوع آن‌ها است ملاقات داشته باشند.

در صورتی که محکومیت زندانی خارجی منجر به حکم قطعی نشده باشد، برای ملاقات با نماینده کنسولی، علاوه بر نظر دادستان کل کشور باید موافقت قاضی رسیدگی کننده به پرونده را هم جلب کنند. (ماده ۲۱۷ و تبصره ماده ۲۱۸ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ملاقات زندانی خارجی محکوم به جرم امنیتی، یا باید با حضور یک نفر از کارکنان زندان و آشنا به زبان زندانی انجام گیرد، یا با حضور نماینده حفاظت اطلاعات زندان و مترجم مورد اطمینان انجام شود؛ مگر اینکه مکالمه به زبان فارسی باشد. زندانی وظیفه‌ای برای پرداخت حق‌الزحمه مترجم ندارد و این هزینه به عهده سازمان زندان‌ها است. (ماده ۲۱۸ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

انتقال، اعزام و بدرقه محکوم

زندانی یا بازداشتی در همان محلی دوران حبس یا بازداشت خود را می‌گذراند که حکم یا قرار بازداشت او در آنجا صادر شده. بنابراین در صورتی که مثلاً قرار بازداشت متهمی در تهران صادر شده باشد، اعزام او به بازداشتگاه یا زندانی خارج از تهران قانوناً مجاز نیست؛ مگر در مورد زندانیانی که مقام قضائی مربوطه بر اساس قانون محل دیگری را برای تحمل کیفر آن‌ها تعیین کند.

مثلاً ممکن است کسی در تهران محاکمه و به حبس محکوم شده باشد که خانواده‌اش در خوزستان زندگی می‌کنند. در این صورت قاضی می‌تواند حکم کند که محل تحمل کیفر حبس او در خوزستان باشد تا خانواده‌اش بتوانند راحت‌تر با او

ملاقات داشته باشند.

زندانی خودش هم می‌تواند درخواست کند که به جهت راحتی خانواده‌اش و برای استفاده از حق ملاقات هفتگی، او را به زندانی در نزدیک‌ترین محل زندگی خانواده‌اش منتقل کنند. (ماده ۵۱۳ قانون آئین دادرسی کیفری، و مواد ۲۴۴، ۲۴۵ و ۲۴۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

ممکن است در مدتی که زندانی دوران حبس خود را می‌گذراند، علیه او پرونده دیگری در شهر دیگری تشکیل شود و طبق دستور مقام قضائی قرار باشد که زندانی برای مدتی به عنوان متهم به آن شهر منتقل شود. در این صورت مدیر زندان نمی‌تواند از اعزام او خودداری کند؛ اما ضمن اعزام زندانی به محل مورد نظر، مدیر زندان مکلف است که موضوع انتقال او را به مرجع قضائی مربوط یعنی دادگاه صادرکننده حکم حبس زندانی گزارش کند. (ماده ۲۵۰ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

امور مربوط به اعزام، بدرقه، نقل و انتقال زندانیان و بازداشتی‌ها به خارج از بازداشتگاه و زندان به عهده نیروهای مسلح یگان انتظامی سازمان زندان‌ها است. در این موارد استفاده از دستبند ضروری است و باز کردن دستبند زندانی در مواقع حضور در مرجع قضائی، باید به دستور مقام قضائی باشد. ولی استفاده از پابند برای انتقال زندانی به بیرون از زندان یا مؤسسه ممنوع است؛ مگر اینکه رئیس زندان تشخیص دهد که استفاده از پابند ضرورت دارد، یا جرمی که زندانی به آن محکوم شده یا متهم به آن اتهام در بازداشت است از جرایم خشن باشد که به تشخیص رئیس مؤسسه یا معاونش و فرمانده یگان حفاظت، استفاده از پابند ضروری باشد. (ماده ۲۵۱ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور)

در انتها لازم است به دو نکته دیگر نیز اشاره کنیم:

نکته ۱: بدیهی است مصرف هرگونه دارو (اعم از تزریقی، خوراکی، استنشاقی، موضعی، پوستی، داخل رکتال و واژینال) باید با رضایت بیمار صورت بگیرد؛ هرچند بیمار زندانی باشد. همان‌طور که در هنگام آزادبودن فرد بیمار هیچ پزشکی نمی‌تواند او را مجبور به مصرف دارو نماید، در زندان نیز هیچ پزشک یا مقامی حق ندارد زندانی را وادار به مصرف دارویی کند که راضی به مصرف آن نیست. بدیهی است در صورت نیاز مبرم بیمار به مصرف هرگونه دارویی که برای سلامتی زندانی بیمار ضروری است ولی او به دلیل بی‌اعتمادی به پزشک یا پرسنل زندان از مصرف آن خودداری می‌کند، مسئولین زندان مکلف هستند سلامت زندانی را با «مرخصی استعلاجی» تضمین کنند.

نکته ۲: متأسفانه عملاً در رابطه با برخی زندانیان سیاسی که به دلایل مختلف از قبیل اعتصاب‌غذا، بیماری یا اعدام جان می‌بازند، مأموران امنیتی با همکاری مسئولان زندان و با نقض تمام مقررات جاری (از جمله همین مقررات آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها) از تحویل پیکر زندانی فوت‌شده به خانواده جلوگیری می‌کنند و بعضاً آن‌ها را بدون رضایت و اطلاع خانواده و اولیای دم، در مکان‌های نامعلومی به خاک می‌سپارند؛ به نحوی که خانواده حتی از دیدار مزار عزیزشان هم محروم می‌شوند. بدیهی است این‌گونه برخوردها خودسرانه است و با هیچ‌یک از مقررات جاری منطبق نیست. خانواده‌ها حق دارند از ریاست و مسئولین زندان و کلیه مأموران و عوامل دخیل در این موضوع شکایت کنند.

«آئین‌نامه اجرایی نحوه اداره بازداشتگاه‌های امنیتی»

در اجرای ماده ۹ قانون تبدیل «شورای سرپرستی زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور» به «سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور» مصوب ۱۳۶۴ و به منظور ساماندهی و نگهداری متهمین جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و با توجه به شرایط خاص آنان و فراهم‌نمودن زمینه لازم برای حفظ حقوق شهروندی این دسته از متهمین، آئین‌نامه اجرایی اداره بازداشتگاه‌های امنیتی به شرح ذیل مورد تصویب قرار می‌گیرد.

ماده ۱

الف. بازداشتگاه امنیتی

بازداشتگاه امنیتی محل نگهداری متهمانی است که به لحاظ حساسیت‌های امنیتی و نظامی و با قرار کتبی مقام‌های صلاحیت‌دار قضائی، تا اتخاذ تصمیم نهایی به آنجا معرفی می‌شوند و تحت نظر سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور که در این آئین‌نامه به اختصار «سازمان» نامیده می‌شود، اداره خواهد شد.

تبصره: بازداشتگاه‌های امنیتی صرفاً مربوط به متهمین جرایم امنیتی بوده و واحدهای قضائی از اعزام سایر متهمین و محکومین به این بازداشتگاه‌ها خودداری خواهند نمود.

ب. مراکز امنیتی
مراکز امنیتی، سازمان‌ها و نهادهایی هستند که حسب قانون وظایف خاصی در جهت تأمین امنیت کشور بر عهده دارند و شامل وزارت اطلاعات، اطلاعات سپاه پاسداران، اطلاعات نیروی انتظامی و سازمان‌های حفاظت و اطلاعات نیروهای مسلح می‌باشد.

ماده ۲

علاوه بر قاضی رسیدگی کننده به پرونده، دادستان یا نماینده وی مکلفند حداقل هر ۱۵ روز یکبار از بازداشتگاه‌های مذکور بازدید به عمل آورده و گزارش آن را به رئیس قوه قضائیه اعلام نمایند.

ماده ۳

در زندان مرکزی هر استان، یک بازداشتگاه امنیتی با رعایت طبقه‌بندی متهمین از حیث وابستگی به مراکز امنیتی و لحاظ شرایط خاص نگهداری متهمین موصوف ایجاد خواهد شد.

تبصره ۱: چنانچه به علت کمبود فضای فیزیکی در زندان مرکزی یا در صورت عدم وجود شرایط مناسب، امکان ایجاد بازداشتگاه در زندان مرکزی فراهم نباشد، مراکز امنیتی ذی‌ربط مکلفند حسب مورد نسبت به در اختیار گذاردن مکان مناسب که مورد تأیید سازمان باشد اقدام نمایند.

تبصره ۲: در صورت نیاز به ایجاد بازداشتگاه‌های دیگر در غیر مرکز استان، به درخواست بالاترین مقام مرکز امنیتی ذی‌ربط و موافقت ریاست قوه قضائیه، سازمان نسبت به ایجاد بازداشتگاه مورد نظر اقدام خواهد نمود. در این صورت مکان مورد نظر توسط مرجع درخواست کننده تأمین و در اختیار سازمان قرار خواهد گرفت.

ماده ۴

مسئولین بازداشتگاه‌ها پس از تأیید صلاحیت امنیتی و داشتن شرایط لازم، از میان پرسنل رسمی سازمان از سوی رئیس سازمان منصوب می‌گردند.

تبصره: کارکنان بازداشتگاه‌های مورد نظر از میان پرسنل واجد شرایط سازمان انتخاب و پس از تأیید صلاحیت مراکز امنیتی مربوطه، به کارگیری خواهند شد.

و یا از مراکز امنیتی مربوط به سازمان منتقل یا مأمور به خدمت می‌شوند.

ماده ۵

استانداردهای نگهداری، نحوه مدیریت و ارائه خدمات در بازداشتگاه‌های مذکور، برابر آئین‌نامه اجرایی سازمان بوده و بخشنامه‌های صادره از سوی رئیس سازمان در موارد فوق برای بازداشتگاه‌های مزبور لازم‌الرعایه می‌باشد.
تبصره: مسئولان و کارکنان بازداشتگاه‌ها ملزم به رعایت حقوق شهروندی متهمان برابر قانون حفظ حقوق شهروندی و سایر ضوابط مربوط می‌باشند.

ماده ۶

مسئولین بازداشتگاه‌ها مکلفند آمار اسمی متهمین خود را ماهانه و به صورت محرمانه مستقیماً به رئیس سازمان اعلام نمایند. بدیهی است سازمان در نگهداری و بهره‌برداری از آمار مذکور با رعایت اصل طبقه‌بندی نهایت دقت را به عمل خواهد آورد.

ماده ۷

ایجاد، راه‌اندازی و اداره کلیه بازداشتگاه‌های امنیتی مستلزم رعایت مفاد این آئین‌نامه بوده و محاکم و مراجع قضائی بایستی از معرفی متهمین به مراکز خارج از نظارت و مدیریت سازمان خودداری نمایند. بدیهی است در صورت استنکاف، با متخلفان مطابق مقررات برخورد خواهد شد.

ماده ۸

این آئین‌نامه در ۸ ماده و ۵ تبصره در تاریخ ۱۳۸۵/۸/۳۰ به تصویب رسید و از تاریخ تصویب کلیه توافقتنامه‌های منعقد شده فی‌مابین سازمان و مراکز امنیتی، کان‌لم‌یکن تلقی می‌گردد.

امضا: رئیس قوه قضائیه

سید محمود هاشمی شاهرودی

متن آئین نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت

با اختیار حاصل از ماده ۹ قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۶۴، آئین نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت متهمان به شرح ذیل مورد تصویب قرار می‌گیرد:

ماده ۱

بازداشتگاه‌های موقت که در این آئین نامه به اختصار «بازداشتگاه» نامیده می‌شود، تحت نظر سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور که در مواد بعدی به اختصار «سازمان» نامیده می‌شود تشکیل می‌گردد.

ماده ۲

بازداشتگاه مخصوص نگهداری متهمانی است که صدور قرار تأمین منتهی به بازداشت آن‌ها شده باشد.

تبصره ۱: حداکثر مدت نگهداری متهمان تحت قرار در این بازداشتگاه ۳۰ روز می‌باشد. متهمانی که در این مدت آزاد نگردند به بازداشتگاه عمومی منتقل می‌شوند.

تبصره ۲: بنا به نظر شورای تشخیص مقرر در این آئین نامه نگهداری متهمان بیش از مدت ۳۰ روز نیز در بازداشتگاه امکان پذیر می‌باشد.

ماده ۳

در هر بازداشتگاه شورایی تحت عنوان «شورای تشخیص» مرکب از قاضی ناظر، رئیس بازداشتگاه، مسئول بهداشت و درمان، و مددکار اجتماعی تشکیل می‌شود.

تبصره ۱: ریاست شورای تشخیص بر عهده قاضی ناظر بوده و رئیس بازداشتگاه به عنوان نایب‌رئیس و دبیر شورا انجام وظیفه می‌نماید.

تبصره ۲: تشکیل جلسات شورای تشخیص حداقل هفته‌ای یک‌بار و تصمیمات آن با اکثریت آراء قابل اجرا خواهد بود.

ماده ۴

وظایف شورای تشخیص عبارت است از:

الف. نظارت بر حسن اجرای این آئین‌نامه.

ب. اعطای مرخصی پس از هماهنگی با قاضی صادرکننده قرار یا دادستان محل.

ج. رسیدگی به تخلفات متهمان و اتخاذ تصمیم انضباطی در مورد آنان.

ماده ۵

قاضی ناظر در بازداشتگاه‌ها از میان قضات مجرب دادگستری محل به انتخاب دادستان حوزه قضائی مربوطه انتخاب شده و دارای وظایفی به شرح زیر می‌باشد:

۱. نظارت بر وضعیت قضائی متهمان و اقدام لازم به منظور تسریع در آزادی آنان.
۲. صدور قرار قبولی کفالت یا وثیقه برای متهمان در غیر موارد دسترسی به مرجع بازداشت‌کننده به میزانی که از طرف مراجع قضائی مذکور تعیین شده است و اعلام مراتب به آن مراجع.
۳. معاضدت قضائی متهمان.
۴. انجام سایر وظایف پیش‌بینی شده در این آئین‌نامه و دیگر مقررات مربوط.

ماده ۶

رئیس بازداشتگاه توسط مدیر کل زندان‌های استان مربوط از میان کارشناسان مجرب دارای حداقل ۷ سال سابقه اشتغال در سازمان که مشهور به حسن رفتار باشد، با تأیید کمیته انتصابات سازمان منصوب می‌گردد.

ماده ۷

در حوزه‌های قضائی که بازداشتگاه‌های موقت ایجاد شود، زندان‌ها و بازداشتگاه‌های عمومی از پذیرش متهمان مشمول این آئین‌نامه در آن حوزه ممنوع بوده، مگر اینکه آمار متهمان بازداشتگاه‌های مزبور بر اساس ظرفیت اسمی تکمیل شده باشد که در این صورت به تشخیص مدیرکل زندان‌های استان بازداشتگاه‌های عمومی نیز مجاز به پذیرش متهمان موصوف می‌باشند.

ماده ۸

متهمان جرایم مواد مخدر، سرقت مسلحانه، اقدام علیه امنیت کشور، آدم‌ربایی، قتل عمد، ایراد جرح با چاقو، ورود به عنف، افراد شورو و دایرکنندگان مراکز فساد و فحشا از شمول ماده فوق مستثنی می‌باشند. همچنین شورای تشخیص می‌تواند از ورود برخی از متهمانی که اتهام آنان غیر از موارد مذکور در این تبصره بوده لیکن نگهداری آن‌ها در این مراکز به مصلحت نباشد، جلوگیری نماید.

ماده ۹

از متهمان به محض ورود کارت‌عکس تهیه شده و خروج ایشان نیز پس از تطبیق لازم و درج مراتب مربوط به خروج باید در دفاتر مخصوص ثبت و ضبط گردد. رئیس مرکز مکلف است به محض ورود متهمان، آنان را از ضوابط و مقررات مرکز و حقوق خویش مطلع نموده و با بازدید روزانه بر اجرای مقررات نظارت نماید.

ماده ۱۰

متهمان می‌توانند همه روزه از ساعت ۸ الی ۲۰ با وکیل مدافع، بستگان و سایر افراد مورد درخواست خود به طور حضوری و آزادانه در مکان‌های خاص ملاقات نمایند مگر آنکه طبق نظر شورای تشخیص ملاقات وی با افراد دیگر (غیر از وکیل) مخل انتظامات عمومی و حسن جریان محاکمه باشد و یا صریحاً در قرار صادره از آن منع شده باشد؛ در این صورت ملاقات با متهم تنها با اجازه کتبی مرجع صادرکننده قرار امکان‌پذیر می‌باشد.

تبصره: رئیس بازداشتگاه مکلف است مکان‌های مناسبی را برای ملاقات‌های فوق و تنظیم وکالت‌نامه اختصاص داده و همکاری لازم را با وکیل یا وکلای مدافع متهم به عمل آورد.

ماده ۱۱

متهمان مجاز به خرید و استفاده از نشریات، کتب و مجلات و روزنامه‌ها و نیز استفاده از وسایل ارتباط جمعی به طور تمام وقت می‌باشند. مگر اموری که شرعا و قانونا استفاده از آن ممنوع است.

تبصره: متهمان می‌توانند از وسایل شخصی خود مانند تلفن همراه و رایانه استفاده نمایند.

ماده ۱۲

بازداشتگاه مورد نظر با حفاظت معمولی ایجاد و نحوه نگهداری متهمان به موجب دستورالعمل تصویبی از ناحیه سازمان و با رعایت تبصره‌های ذیل و ماده ۱۱ این آئین‌نامه خواهد بود. در هر صورت احداث برج‌های دیدبانی و استفاده از سیم‌خاردار در محیط پیرامون بازداشتگاه مزبور ممنوع می‌باشد.

ماده ۱۳

متهمین در این بازداشتگاه‌ها در اتاق‌هایی با امکانات مناسب، دارای فضاهای هواخوری کافی و در قالب مجتمع‌های مسکونی نگهداری می‌شوند.

تبصره ۱: حداقل فضای فیزیکی مسقف این بازداشتگاه‌ها و غیر از فضای هواخوری برای هر نفر ۷ متر مربع می‌باشد.

تبصره ۲: علاوه بر ارائه خدمات رفاهی که در این آئین‌نامه مورد اشاره قرار گرفته است، متهمان می‌توانند با هزینه خود از خدمات رفاهی دیگری نیز بهره‌مند شوند.

ماده ۱۴

در هر مرکز گروه‌های مشاوره و معاضدت حقوقی و مددکاری تشکیل می‌گردد که به ارائه خدمات ویژه و تخصصی برای متهمان می‌پردازند.

تبصره ۱: به ازای هر ۵۰ نفر متهم، یک نفر مددکار اجتماعی و یک نفر کارشناس حقوقی به کار گرفته می‌شود.

تبصره ۲: برای هر مرکز حداقل از یک روانشناس جهت ارائه خدمات مشاوره‌ای و روانشناختی به متهمان استفاده خواهد شد.

ماده ۱۵

متهمان در سایر موارد از کلیه حقوق مقرر در آئین‌نامه اجرایی سازمان مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۰ برخوردار بوده و همچنین سایر موضوعات مربوط به نگهداری متهمان که در این آئین‌نامه مسکوت می‌باشد تابع آئین‌نامه مورد اشاره خواهد بود؛ مشروط بر آنکه مغایر با مفاد این آئین‌نامه نباشد.

ماده ۱۶

رئیس بازداشتگاه مکلف است با هماهنگی مراجع مربوط زمینه تأسیس یک شعبه از شورای حل اختلاف را در مرکز فراهم نماید.

ماده ۱۷

این مراکز با پیشنهاد مدیرکل زندان‌های استان و تصویب رئیس سازمان تأسیس می‌گردند. صدور مجوز تأسیس بازداشتگاه‌های مزبور در شهرستان‌های مختلف با اختیار حاصل از بند الف ماده ۲ قانون تبدیل شورای سرپرستی به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور منحصراً در اختیار سازمان خواهد بود که به لحاظ عدم تأمین بودجه و امکانات لازم در سال اول در برخی از شهرها به تشخیص سازمان تأسیس خواهد شد.

ماده ۱۸

از تاریخ تصویب این آئین‌نامه کلیه آئین‌نامه‌ها و مقررات مغایر در قسمت مغایرت نسبت به این‌گونه بازداشتگاه‌ها لازم‌الاجرا نخواهند بود.

ماده ۱۹

این آئین‌نامه در ۱۹ ماده و ۱۰ تبصره در تاریخ ۱۳۸۵/۸/۳۰ به تصویب رسید و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا می‌باشد.

امضا: رئیس قوه قضائیه
سید محمود هاشمی شاهرودی

« امید است که روزی نه‌چندان دور و دیر، زندان‌های کشور عزیزمان ایران خالی از حضور فعالین سیاسی و زندانیان عقیدتی باشد. و به امید اینکه جرم و جنایت نیز در کشورمان با برخورد علمی و صحیح ریشه‌یابی شده و با قوانین و مقررات عرفی تقلیل یابد و زندان در ایران هم‌چون کشورهای پیشرفته جهان به‌واقع محلی برای تنبه، آموزش و آماده‌سازی زندانیان برای بازگشت به جامعه و کار و زندگی بی‌دغدغه باشد.

مهناز پراکند

